

บทที่ 4

การก่อรูปชนชั้นกลางและวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวจีนอพยพ ในจังหวัดชลบุรีช่วงต้นรัตนโกสินทร์

การวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นชนชั้นกลางใน
คุณภินิพนธ์นี้ใช้การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ ดังนั้น ในบทที่ 4 นี้จึงจำเป็นต้องนำเสนอบริบท
ทางประวัติศาสตร์เพื่อเป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์บทบาทและวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้น
กลางในจังหวัดชลบุรีหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงต่อไป บริบททางประวัติศาสตร์ในที่นี้เป็นสถานการณ์
ของชาวจีนอพยพในต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นกลางรุ่นแรกของจังหวัดชลบุรี การนำเสนอ
เนื้อหาในบทนี้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนอพยพในจังหวัดชลบุรี
2. วัฒนธรรมแบบทุนนิยมของชาวจีนอพยพ
3. การก่อรูปชนชั้นกลางในการผลิตเพื่อขายของกลุ่มชาวจีนอพยพในจังหวัดชลบุรี
4. การก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ในสมัยรัตนโกสินทร์

ตอนต้น

5. สรุปท้ายบท

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนอพยพในจังหวัดชลบุรี

กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในช่วง
คริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาสามารถจำแนกตามภาษาและภูมิภาคเดิม
ได้เป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มจีนแต้จิ๋ว กลุ่มจีนฮกเกี้ยน กลุ่มจีนไหหลำ กลุ่มจีนกวางตุ้ง และกลุ่ม
จีนแคะ เราพบว่า ในสมัยอยุธยาชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาได้แก่ กลุ่มจีนฮกเกี้ยน
ซึ่งกลุ่มฮกเกี้ยนจำนวนมากตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบจังหวัดภาคใต้ของไทย เช่น จังหวัดภูเก็ต ปัตตานี
สงขลา และระนอง แต่หลังสมัยอยุธยาเราจะพบว่า กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่จะเป็น
ชาวจีนแต้จิ๋วโดยมักจะอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ชลบุรี และตราด กลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว
ส่วนใหญ่จะอพยพมาทางเรือจากเขตเฉาซ่านซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของชาวจีนแต้จิ๋วในบริเวณ
ตะวันออกเฉียงเหนือของกวางตุ้ง (เขตเฉาซ่านเป็นการนำชื่อเมืองสองเมืองมาผสมกันคือ
เมืองเฉาโจวและเมืองซ่านโถว) (สุรางค์ จันทวานิช และคณะ, 2534, หน้า 1-3)

ส่วนใน “จังหวัด” ชลบุรีนั้นตามที่มีหลักฐานชาวจีนอพยพเข้ามาในจังหวัดชลบุรีตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานปรากฏคือ เครื่องถ้วยจีนและนิทานพื้นบ้านเรื่องเศรษฐีฟาโล ที่เป็นเจ้าเมืองศรีฟโล หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนเมืองที่มีการติดต่อค้าขายกับ ประเทศจีนและมีชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองศรีฟโล หรือในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหลวง หรือที่เรียกว่า วัดใหญ่อินทารามซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นที่เมืองบางปลาสร้อยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็แสดงให้เห็นว่า เมืองบางปลาสร้อยนั้นมีชาวจีนจำนวนมากอาศัยอยู่จนสามารถตั้งเป็นชุมชน ชาวจีนในแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออกได้ ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวจีนแต้จิ๋วที่ มาจากเมืองเฉาโจวหรือเมืองแต้จิ๋วในปัจจุบัน นอกจากเมืองศรีฟโลและเมืองบางปลาสร้อยแล้ว ที่อ่างศิลา บางพระ (เรือ) ศรีราชา บางละมุง และสัตหีบ ก็เป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการพบ หลักฐานของการอพยพของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรี (ภารดี มหาจันทร์, 2554, หน้า 37; 49-51; สุชาติ เถาทอง, 2544, หน้า 14)

แต่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในชลบุรีสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีความแตกต่างจากชาวจีนที่ อพยพเข้ามาในชลบุรีในต้นรัตน โกสินทร์อย่างเห็นได้ชัดก็คือ ชาวจีนที่อพยพในต้นรัตน โกสินทร์ จะเป็นกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋วเป็นหลักจนกระทั่งมีคำกล่าวที่ว่า “ชลบุรีเป็นเมืองศูนย์กลางของการอพยพ เข้ามาของชาวจีนแต้จิ๋ว” (บุญเคิม พันรอบ, 2532, หน้า 9-15) เนื่องจากชาวจีน โฝ้นทะเลที่อพยพเข้า มาในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวจีนแต้จิ๋วที่มาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของ มณฑลกวังตุ้งด้วยเรือสำเภาหัวแดงจากท่าเรือจางหลินและได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีในฐานะ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนอพยพในชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่เกาะช้าง จังหวัด ตราด ไปจนถึงลุ่มแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนั้น ชาวจีนจึงมีชุมชนที่อาศัยกระจายไป ตามเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองชลบุรี (บางปลาสร้อย) บางละมุง ระยอง จันทบุรี และตราด เป็นต้น หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกในช่วงต้นรัตน โกสินทร์จะอยู่ภายใต้การดูแลของกรมท่าเนื่องจาก เป็นหัวเมืองที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกของราชอาณาจักรสยามในขณะนั้น ในขณะที่หัวเมืองนครนายก เมืองฉะเชิงเทรา และเมืองปราจีนบุรีเป็นหัวเมืองแถบลุ่มแม่น้ำ บางปะกงขึ้นอยู่กับสังกัดกรมมหาดไทย (อดิศร หมวกพิมาย, 2538, หน้า 48; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545, หน้า 94; สกินเนอร์, วิลเลียม จี., 2529, หน้า 80)

หลักฐานที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในชลบุรีตอนต้นรัตน โกสินทร์นั้นจะพบหลักฐานได้จาก เอกสารจอห์น ครอว์ฟอร์ด ทูตของประเทศอังกฤษเดินทางเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 ครอว์ฟอร์ดได้ กล่าวถึงชาวจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยรัตน โกสินทร์ตอนต้นว่า ในตอนขากลับจากเมืองจีนจะมี ชาวจีนโดยสารเรือเข้ามาถึงท่าละ 1,200 คน หลังจากนั้นจะกระจายชาวจีนอพยพไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนการเดินทางจากประเทศจีนของชาวจีนอพยพนั้นจะอาศัยเรือสำเภาเป็นหลัก

ระยะเวลาเดินทางจากประเทศจีนถึงสยามส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประมาณ 45-60 วัน เรือลำหนึ่งจะสามารถจุผู้โดยสารได้ประมาณ 700 คน (บางลำสามารถจุผู้โดยสารได้ถึงประมาณ 2,000 คน) โดยเรือที่มาจากประเทศจีนทุกลำจะเข้ามาเทียบท่าที่ท่าเรือคลองเตย หลังจากนั้นแต่ละคนก็จะแยกย้ายไปตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น กรณีของชาวจีนที่เดินทางมายังชลบุรีก็จะมาต่อเรือที่เกาะสีชังหรือท่าเรือพลีซึ่งจะมีญาติพี่น้องที่มารอรับบริเวณท่าเรือต่าง ๆ (นนทพร อยู่มั่งมี, 2554, หน้า 90; ชัย เรื่องศิลป์, 2522, หน้า 112)

ตารางที่ 2 จำนวนชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกในปี พ.ศ. 2392 (ปรารธนา ศรีวิศาลศักดิ์, 2542, หน้า 41)

ชื่อเมือง	ชาวสยาม	ชาวจีน
บางปลาสร้อย	860	1,500
บางละมุง	390	370
ระยอง	890	720
จันทบูรณ	15,000	7,900
ทุ่งใหญ่	950	2,300

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า เมืองบางปลาสร้อยเป็นเมืองที่สำคัญที่สุดที่ชาวจีนอพยพอาศัยอยู่เนื่องจากมีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่มากกว่าชาวสยามเกือบเท่าตัว

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในชลบุรีนั้นส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ตามเมืองท่าหรือเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าขาย เช่น เมืองชลบุรี (บางปลาสร้อย) ฉะเชิงเทรา บาทหลวงปาลเลกซ์ ได้บรรยายถึงชาวจีนอพยพในเมืองบางปลาสร้อยไว้ในจดหมายเหตุว่า (ปาลเลกซ์, 2549, หน้า 73-74)

“...ข้าพเจ้าได้แวะขึ้นที่บางปลาสร้อยเองนี้ตั้งอยู่ชายเนินในอ่าวอันอุดมสมบูรณ์... พลเมืองไทยจีนรวมกัน 6,000 คน เป็นพ่อค้าและชาวประมง มีการเพาะปลูกอุดมสมบูรณ์... มีนาเกลือและเปลือกหอยอย่างไม่รู้หมดสิ้นซึ่งพวกจีนนำเอาไปผลิตปูนขาว”

การอพยพของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดชลบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากกลอนของสุนทรภู่ในนิราศเมืองแกลงซึ่งสุนทรภู่ได้กล่าวถึงชุมชนชาวจีนที่เมืองบางปลาสร้อยไว้ในกลอนว่า (กรมศิลปากร, 2543, หน้า 66-68)

เป็นสองแถวแนวถนนคนสะพรัง
 คูรูปร่างนางบรรดาแม่ค้าเคียง
 ชายหอยแครงเมงก์กับปูม้า
 พวกเจ๊กจีนสินค้าเอามาวาง
 ที่ขายผ้าหน้าถึงก็เบิกใจง

“เที่ยวชำเลื่องเลฆมตลาดเรียง
 บ้างยืนบ้างนั่งร้านประสานเสียง
 เห็นเกลี้ยงเกลี้ยงกล้องแก๊งเป็นอย่างกลาง
 หมึกเมงคดา หอยคอง รongกระถาง
 มะเขือคางแพะเผือกผักกาดคอง

จากงานประพันธ์ของสุนทรภู่ดังกล่าวจะพบว่า เมืองบางปลาสร้อยนั้นเป็นเมืองท่าและแหล่งการค้าที่สำคัญของประเทศมาตั้งแต่อดีต ฐานะทั้งสองเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้เมืองปลาสร้อยขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวจีนส่วนใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองมากกว่าเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชนบท โดยชุมชนของชาวจีนมักจะตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งการค้า เช่น ตลาดหรือท่าเรือ เป็นต้น มีการสันนิษฐานว่าการที่ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ตลาดหรือท่าเรือก็เพื่ออำนวยความสะดวกการประกอบอาชีพและการค้าขาย (ณัฐพงษ์ สุวนันทนกุล, 2546, หน้า 58)

ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชาวจีนเลือกที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดชลบุรีนั้นสามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยผลักดัน (Push factor) จากภายนอกประเทศ และปัจจัยดึงดูด (Pull factor) จากภายในประเทศ รวมถึงภายในจังหวัดชลบุรี ดังนี้ (สกินเนอร์, วิลเลียม จี, 2548, หน้า 67; เกลิม มาสมหิศักดิ์, สัมภาษณ์ 22 ธันวาคม 2552; จิระ เสนิเกษมสันต์, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2553; อัจฉราพร กมฺุทพิสมัย, 2536, หน้า 106-107; อังคณา แสงสว่าง, 2550, หน้า 23-30)

1. ปัจจัยผลักดันภายนอกประเทศ ปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศมาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ปัจจัยคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง และปัจจัยความสะดวกในการเดินทาง ปัจจัยทั้งสามมีผลต่อการอพยพดังนี้

1.1 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจในประเทศจีนมีผลต่อการผลักดันให้เกิดการอพยพของชาวจีนในตั้งถิ่นในชลบุรีเนื่องจากเงื่อนไขเบื้องต้นคือ การเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็วและการขาดความสมบูรณ์ของพื้นที่รวมทั้งการเกิดภัยธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นภาวะฝนแล้งไม่เพียงพอในการทำนา หรือในบางพื้นที่มีฝนมากเกินไปก็กลายเป็นอุทกภัยท่วมไร่นาบ้านเรือนของประชาชนทำให้พืชผล ทรัพย์สิน บ้านเรือน ตลอดจนชีวิตผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อสภาพทางธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยให้เพาะปลูกได้ผลจึงทำให้ข้าวยากหมากแพงตามมาด้วยดังปรากฏในบันทึกตอนหนึ่งว่า (สุภางศ์ จันทวานิช, 2539, หน้า 31)

“ระหว่างปี ค.ศ. 1563 (รัชสมัยเจียจิ้ง ปีที่ 42 ในราชวงศ์หมิง) อันเป็นปีแรกของการก่อตั้งอำเภอเจียงไห่จนถึงปี ค.ศ. 1949 (ปีที่มีการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน) รวม 386 ปี

จึงให้ต้องประสบกับภัยธรรมชาติร้ายแรงถึง 200 กว่าครั้งทั้งแผ่นดินไหว วาตภัย อุทกภัย ภัยจากแมลง ภัยแล้ง โรคระบาด พุทธิภัย เป็นต้น เฉพาะระหว่างทศวรรษ 1920 ถึง 1940 ก็เกิดขึ้นถึง 39 ครั้งเฉพาะวาตภัยและอุทกภัยที่เกิดขึ้นในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 1922 เพียงครั้งเดียวก็ทำความเสียหายอย่างร้ายแรงให้แก่อำเภอและเมืองต่าง ๆ ของเฉาโจวถึง 8 แห่ง มีคนตายถึง 26,996 คน บ้านเรือนพังพินาศกว่า 40,000 หลัง เจื่อนริมแม่น้ำหายเจียงแตกขาดยาว 50,000 จั้ง ผู้ประสบภัยต้องพลัดถิ่นาคาที่อยู่หนีไปต่างแดนไม่อาจนับจำนวนได้”

ดังนั้น ภาวะข้าวขาดมากแพงจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะอดอยากขึ้นในประเทศจีนเนื่องจากประกอบเกษตรกรรมไม่ได้ผลเพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรเป็นผลทำให้ชาวจีนบางส่วนได้ละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองออกไปหากินยังต่างประเทศดังที่พระยาสุริยานุวัตรได้บรรยายสภาพที่เกิดขึ้นในเมืองจีนเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ว่า (อังคณา แสงสว่าง, 2550, หน้า 23-24 ;สมพงษ์ สัญญาวีรัตน์, 2530, หน้า 6-9)

“...พลเมืองทุกวันนี้มากมายถึง 357 ล้านคน เป็นเพราะเหตุฉะนั้นราคาอาหารการเลี้ยงชีพในประเทศจีนจึงได้แพงนักและโดยที่คนมากเกินส่วนทุนและส่วนที่ดินที่จะทำประโยชน์ได้ ค่าแรงในประเทศจีนจึงได้ตกต่ำมากถึงกับราษฎรต้องได้รับความอดอยากยากแค้นอดอาหารตามอยู่เนื่อง ๆ เพราะเหตุความยากจนขัดสนนี้เอง พวกจีนจึงต้องจำเป็นทิ้งที่ที่เกิดเมืองนอนไปหากินตามนานาประเทศทั่วเช่นมาอาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก...”

นอกจากนี้ ในทางภาคใต้ของประเทศจีนยังได้เกิดโรคระบาดซ้ำเติมขึ้นอีก เช่น ได้เกิดกาฬโรคขึ้นที่มณฑลกวางตุ้ง กวางสี พูเกี้ยน ทำให้ผู้คนในมณฑลเหล่านี้ต้องเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ

1.2 ปัจจัยด้านการเมืองในประเทศจีนมีผลต่อการผลักดันให้เกิดการอพยพของชาวจีนในตั้งต้นในชลบุรีเนื่องจาก ชาวจีนต้องประสบกับภาวะสงครามจากการสู้รบกันเองด้วยข้อขัดแย้งภายในประเทศ เช่น เมื่อเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่หรือเกิดสงครามกับประเทศตะวันตก สาเหตุเหล่านี้ทำให้ชาวจีนต้องอพยพหลบหนีภัยสงครามดอยรันลงมาทางใต้และอพยพออกนอกประเทศ ปัญหาทางการเมืองของจีนส่วนใหญ่จะส่งผลกระทบต่อทางดินแดนภาคใต้ของจีน เช่น ในปี พ.ศ. 1822 เมื่อสิ้นราชวงศ์ซ้องชาวจีนจำนวนมากต้องพากันหลบหนีการกดขี่ข่มเหงของพวกมองโกลไปสู่ที่ต่าง ๆ เช่น เกาะไหหลำและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในปี พ.ศ. 2187 เมื่อราชวงศ์หมิงสิ้นสุดลงชาวจีนพากันหลบหนีพวกแมนจูอีก ชาวจีนเหล่านี้ส่วนมากหนีลงไปตั้งรกรากทางหมู่เกาะทะเลใต้ เช่น เกาะไหหลำ ไต้หวันและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ ยังมีกบฏและการสงครามเกิดขึ้นหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2383-2385 เกิดสงครามฝิ่นเป็นการทำสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2393-2407 เกิดกบฏได้เผิง ซึ่งเป็นสาเหตุให้พวกกบฏและประชาชนต้องอพยพหลบหนีจากการลงโทษออกนอกประเทศ

จากปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศจีนไม่ว่าจะเป็นสงครามที่เกี่ยวกับการกบฏภายในของประเทศจีนเองหรือการสงครามกับต่างประเทศทำให้เกิดผลเสียต่อรัฐบาลและประชาชนอย่างมากมายทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น เมื่อเกิดสงครามประชาชนถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ในสงคราม บ้างก็ล้มตาย บาดเจ็บ ทูพพลภาพ พลัดพรากจากถิ่นที่อยู่นับเป็นจำนวนล้าน ๆ คน ทำให้ไม่มีเวลาทำการเพาะปลูกพืชผลเกิดข้าวยากหมากแพง โจรผู้ร้ายชุกชุมในพื้นที่ทั่ว ๆ ไปของประเทศ นอกจากนี้ ในฐานะผู้แพ้สงครามประเทศจีนต้องรับภาระเรื่องค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนเงินหลายร้อยล้านเหรียญเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเรียกเก็บภาษีนานาชนิดเพิ่มขึ้นเพื่อใช้บริหารประเทศและชดใช้หนี้สงครามให้กับต่างประเทศ นับเป็นการเพิ่มภาระด้านภาษีอากรให้ประชาชนเพิ่มมากขึ้นส่วนภาษีสูงขึ้นก็จะทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นด้วยเป็นสาเหตุทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญทำให้ประชาชนอพยพออกจากประเทศ

1.3 ปัจจัยความสะดวกในการเดินทาง นอกจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นสาเหตุให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศแล้ว ความสะดวกในการเดินทางทั้งในเรื่องพาหนะและเส้นทางคมนาคมก็ส่งเสริมให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศได้โดยสะดวก ในการเดินทางออกนอกประเทศของชาวจีนมีความสะดวกสบายและความรวดเร็วเนื่องจากการเดินทางภายในประเทศจีนได้ขยายตัว ชาวจีนสามารถเดินทางภายในประเทศมายังเมืองต่าง ๆ ทางตะวันออกเฉียงใต้และลงเรืออีกทอดหนึ่งมายังประเทศที่ตนต้องการได้อย่างสะดวก ประกอบกับนโยบายของจีนได้เปลี่ยนจากการห้ามอพยพออกนอกประเทศมาสู่การอนุญาตออกได้สะดวกขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช และคณะ, 2539, หน้า 156)

2. ปัจจัยดึงดูดจากภายในประเทศนั้นเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 2398 นั้นเป็นปัจจัยภายในประเทศไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นชลบุรี ดังนี้

2.1 นโยบายของรัฐบาลไทย เนื่องจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2398 ที่เปิดโอกาสและสนับสนุนให้ชาวต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยเพราะได้ผลประโยชน์จากการใช้ชาวจีนในกิจการต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชการอพยพของชาวจีนยังมีจำนวนน้อย มาเพิ่มจำนวนมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตอนปลายและในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เปิดโอกาสให้ชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบการค้าภายในประเทศและต่างประเทศและเข้ามาเป็นเจ้าภาษีอากรประมูลจัดเก็บภาษี ซึ่งทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จากนโยบายดังกล่าวส่งผลให้

ชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยรวมทั้งที่จังหวัดชลบุรีด้วย

นอกจากนี้ ยังให้สิทธิประโยชน์กับชาวจีนในด้านต่าง ๆ ความต้องการแรงงานชาวจีน ในกิจการทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงสนับสนุนให้ชาวจีนเดินทางเข้ามา ภายในประเทศไทยโดยให้สิทธิประโยชน์และขจัดข้อขัดข้องต่าง ๆ กับชาวจีนเป็นอย่างมาก เช่น ไม่ต้องเกณฑ์แรงงาน สามารถเดินทางเข้า-ออกได้ทั่วราชอาณาจักรและการเก็บค่าผูกปี้ของชาวจีน ในราคาค่าต่ำ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย

2.2 การขาดแคลนแรงงานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาโครงสร้างของ สังคมไทยผูกติดอยู่กับระบบศักดินา แรงงานของคนไทยต้องถูกเกณฑ์ไปใช้ในราชการและกิจการ ส่วนตัวของเจ้าขุนมูลนายจึงทำให้ต้องแสวงหาแรงงานอิสระอื่นมาทดแทนแรงงานไทยในกิจกรรม ต่าง ๆ ของประเทศ แรงงานชาวต่างชาติที่คนไทยนิยมใช้มากที่สุดคือ แรงงานชาวจีนเพราะมี ความอดทนและขยัน ฉะนั้นเมื่อประเทศไทยขาดแคลนแรงงานดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดการอพยพ เข้ามาของชาวจีน เช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการติดต่อค้าขายกับ ต่างประเทศโดยการค้าเรือสำเภาก็ทำให้ความต้องการแรงงานชาวจีนมาใช้ในกิจกรรมส่งเสริม การค้า การต่อเรือ การเดินเรือมีมากขึ้นดังนั้น รัฐบาลจึงชักชวนชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย

3. ปัจจัยภายในจังหวัดชลบุรี ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใน จังหวัดชลบุรี โดยเฉพาะเมืองบางปลาสร้อย ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านเครือข่ายญาติ สนิทมิตรสาย และปัจจัยการเป็นแหล่งรองรับงานของชลบุรี โดยมีผลดังนี้

3.1 ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์เนื่องจากจังหวัดชลบุรีเป็นทำเลที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคม ระหว่างเมืองหลวงกับเมืองทางด่านชายทะเลตะวันออก เมืองทางตะวันออก หัวเมืองอีสาน และหัวเมืองเขมรจากสภาพที่ตั้งดังกล่าวทำให้จังหวัดชลบุรีสามารถติดต่อกับดินแดนอื่น ๆ โดยรอบทั้งใกล้และไกลโดยการอาศัยการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกได้สะดวก โดยเฉพาะ เมืองบางปลาสร้อยที่ถือว่าเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลและศูนย์การค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งมีที่ตั้งติดกับ ทะเลจึงเปรียบเสมือน “ประตู” ที่เปิดรับผู้คนจากภายนอกได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เป็นปัจจัยหลักที่ ดึงดูดให้ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเหมือนกับเมืองท่าอื่น ๆ ในประเทศดังที่สกินเนอร์ ได้ กล่าวถึงการเข้ามาตั้งหลักแหล่งของชาวจีนตามชายฝั่งทะเลว่า (สกินเนอร์, วิลเลียม จี, 2548, หน้า 30)

“ในเขตชายฝั่งทะเลและบริเวณที่มีแม่น้ำสายใหญ่ๆ จะพบชาวจีนตั้งหลักแหล่งใน ทุกเมือง”

ส. สุคนธาภิรมย์ ยังได้กล่าวถึงชาวจีนที่อพยพเข้ามาในจังหวัดชลบุรีไว้ว่า (อรทัย สัตยสันต์สกุล, 2544, หน้า 39)

“คนจีนได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยในหลายทางด้วยกัน แต่ส่วนมากมักอพยพเข้ามาทางริมทะเลของประเทศไทยตั้งแต่ทางฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวสยามเรื่อยมาจนถึงฝั่งตะวันตกด้วยเหตุนี้ ตามหัวเมืองชายทะเลของไทยจึงมักมีชาวจีนไม่มากก็น้อยอาศัยรวมกลุ่มกันอยู่เป็นแห่ง ๆ ไปนับตั้งแต่จันทบุรี ระยอง ชลบุรี เรื่อยมาจนกระทั่งสมุทรปราการ สมุทรสาคร ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา เป็นต้น”

นอกจากนี้ สภาพภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ราบจึงเหมาะต่อการเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการค้าขาย ซึ่งในอดีตนั้นเมืองบางปลาสร้อยเป็นชุมชนทางการค้าที่ผู้คนจากที่สูง เช่น เมืองพนัสนิคมจะเดินทางมาแวะพักเวียนสินค้า จึงทำให้เกิดกิจกรรมการค้าขายขึ้น ณ บริเวณท่าเวียน (ปัจจุบันอยู่บริเวณถนนอัครนิวัต) และที่สำคัญจังหวัดชลบุรีอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงมากนัก

3.2 ปัจจัยด้านเครือข่ายญาติสนิทมิตรสหาย การอพยพมาตามญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง ชาวจีน ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในเมืองชลบุรีเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการหลั่งไหลของชาวจีนเข้ามายังชลบุรี ทั้งนี้เพราะชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อน จะติดต่อกับญาติพี่น้องของตนเองที่อยู่ในประเทศจีนอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะของการส่ง “โพยก๊วน” เพื่อแจ้งข่าวคราวความเคลื่อนไหวตลอดจนถึงแหล่งงานที่มีอยู่ในเมืองชลบุรี ขณะเดียวกันการมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ก่อนหน้าก็เป็นเสมือนหลักประกันว่าหากชาวจีนเหล่านี้เข้ามาในเมืองชลบุรีหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งแล้วจะมีที่อยู่อาศัยให้พักพิง

3.3 ปัจจัยการเป็นแหล่งรองรับงานของชลบุรี การที่เมืองชลบุรีมีงานรองรับอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะบริเวณเมืองท่าส่วนใหญ่เป็นตลาดในการรับซื้อสินค้าและส่งออกสินค้าที่สำคัญโดยจะมีการจ้างงานอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมงและงานรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะตามท่าเรือต่าง ๆ จะมีงานประเภทใช้แรงงานอย่างหลากหลาย เช่น การต่อเรือ การซ่อมเรือสินค้า การออกทะเลหาปลา การรับจ้างส่งปลา การรับจ้างในโรงงานที่บ่ออ้อย เป็นต้น ท่าเรือดังกล่าวในเวลาต่อมาก็จะกลายเป็นหัวเมืองใหญ่ที่มีความเจริญอย่างมากเป็นผลมาจากการค้าทางทะเล (ฉัฐกฤตา สุวรรณภักดี, 2551, หน้า 35)

จากปัจจัยผลักดันภายนอกประเทศ ปัจจัยผลักดันภายในประเทศ และภายในจังหวัดชลบุรีที่มีต่อการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในชลบุรีจะพบว่า เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาในชลบุรีแล้วชาวจีนดังกล่าวจะมีแบบแผนการตั้งถิ่นฐานในชลบุรี โดยแบ่งตามพื้นที่ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานใน 3 ลักษณะด้วยกันคือ (บุญเดิม พันรอบ, 2532, หน้า 9-15; ศรีบุญญา คันหาชีพ, 2540, หน้า 168; ธวัช ปุณโณทก, 2547, หน้า 7)

1. การตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบ “อำเภอ” เมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ และอำเภอเกาะสีชัง อาชีพของชาวจีนเหล่านี้จะประกอบไปด้วย การทำประมง อุตสาหกรรมต่อเรือ ค้าขาย การทำงานช่าง กุฎีรับจ้าง กล่าวได้ว่าการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลนั้นก่อให้เกิดชุมชนเมืองขึ้นในชลบุรี โดยชาวจีนเหล่านี้จะจับกลุ่มสร้างที่อยู่อาศัยตามแนวริมฝั่งทะเลซึ่งส่วนมากจะปลูกบ้าน (ลักษณะเป็นห้องแถว) ขนานกับสะพานที่ปลูกยื่นออกไปชายเลน สองข้างทางมีตลาดนัด ตลาดปลาและร้านค้าปลีกเพื่อบริการคนในชุมชน

2. การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม โดยจะตั้งถิ่นฐานในพื้นที่หลังเมืองท่าต่าง ๆ เช่น อำเภอเมือง อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ้านบึง อำเภอบ่อทอง อาชีพหลักของชาวจีนเหล่านี้ คือ การทำการเกษตรเพื่อค้าขาย พืชที่ชาวจีนนิยมปลูกกันมาก คือ อ้อย โดยเริ่มปลูกในสมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งได้รับการอนุญาตให้ปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำตาล อ้อยที่ปลูกในช่วงนี้เป็นอ้อยพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ อ้อยแดง อ้อยขาวไก่ อ้อยแซม กล่าวได้ว่านับตั้งแต่ชาวจีนได้รับการส่งเสริมการปลูกอ้อย ทำให้จุดมุ่งหมายของการผลิตเปลี่ยนไปจากการทำน้ำตาลเพื่อใช้บริโภค เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อส่งออก ชาวจีนที่ทำไร่อ้อยหรือโรงหีบอ้อยส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว แหล่งปลูกอ้อยที่สำคัญในช่วงนี้อยู่ที่เมืองบางปลาสร้อยจนทำให้บางปลาสร้อยกลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญของชลบุรี(สมภพ มานะรังสรรค์ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530, หน้า 1)

3. การตั้งถิ่นฐานตามเกาะต่าง ๆ นอกจากชาวจีนส่วนใหญ่จะไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณชายฝั่งทะเลและพื้นที่หลังเมืองท่าแล้วชาวจีนบางส่วนยังไปตั้งถิ่นฐานตามเกาะต่าง ๆ ในชลบุรี ด้วยหลักฐานการตั้งถิ่นฐานตามเกาะจะเห็นได้จากบันทึกจดหมายเหตุของสังฆราชมงเซญูร์ ปาลเลกัวซ์ สังฆนายกคณะมิชชันนารีโรมันคาทอลิกประจำประเทศสยาม ที่ได้บรรยายให้เห็นภาพของเกาะสีชังในช่วงปี พ.ศ. 2381 ว่ามีประชากรทั้งชาวจีนและชาวไทยอาศัยอยู่ปะปนกัน ดังนี้ (ปาลเลกัวซ์, 2549, หน้า 63)

“เกาะนี้มีขนาด 7-8 ไมล์โดยรอบ มีคนไทยกับจีนเข้าอยู่อาศัยประมาณ 100 ครอบครัว”

วัฒนธรรมแบบทุนนิยมของชาวจีนอพยพ

ชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชลบุรีนั้นได้ก่อรูปวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่เป็นของตัวเอง วัฒนธรรมดังกล่าวซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมที่เป็นมรดกตกทอดจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่และอุดมการณ์ใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาจากการตั้งถิ่นฐานในชลบุรี กล่าวคือ วัฒนธรรมเดิมของชาวจีนอพยพนั้นตั้งอยู่บนความเชื่อในระบบเครือญาติ ในขณะที่อุดมการณ์ใหม่เป็นอุดมการณ์ที่มุ่งการสะสมทุนในชลบุรีที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ชาวจีนอพยพต้องการเก็บหอม

ยอมรับโดยหวังว่าจะกลับไปสู่จีนแผ่นดินใหญ่ การผสมผสานระหว่างความเชื่อในระบบเครือญาติและอุดมการณ์การสะสมทุนจึงก่อรูปมาเป็นวัฒนธรรมแบบทุนนิยมหรือกระดุมพิงของชาวจีนในชลบุรี การสืบทอดความเชื่อในระบบเครือญาติและการก่อรูปอุดมการณ์สะสมทุนของชาวจีนอพยพในชลบุรีมีสาระสำคัญดังนี้

1. การสืบทอดความเชื่อในระบบเครือญาติแบบแซ่ตระกูล ชาวจีนอพยพสืบทอดความเชื่อในระบบเครือญาติเนื่องจากที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในชลบุรีนั้นมีได้อพยพเข้ามาพร้อมกับความว่างเปล่าในหัวแต่นำวัฒนธรรมการนับถือระบบเครือญาติซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ยึดถือกันมายาวนานของชาวจีนในแผ่นดินใหญ่มาด้วย ระบบเครือญาติของชาวจีนในที่นี้ หมายถึง ความเชื่อในการนับถือแซ่ตระกูลของชาวจีนในลักษณะที่เป็นเครือญาติเดียวกัน กล่าวคือ คนที่มีแซ่เดียวกันซึ่งชาวจีนเรียกว่า “ตั้งแซ่” หรือ “ตั้งจง” นั้นตั้งอยู่บนฐานความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพวิญญาณของบรรพบุรุษร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากประเพณีการเซ่นไหว้ของชาวจีน (แสง รตนมงคลมาศ, 2517, หน้า 236)

ความเชื่อในระบบเครือญาติของชาวจีนอพยพสามารถแบ่งญาติออกได้เป็น 3 ประเภท คือ (สุมาลี บำรุงสุข และสุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2536, หน้า 219-222 ; และสุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 10-12; 33-70)

1. ญาติโดยสายเลือด (Consanguineal kins) เป็นญาติโดยการสืบสายโลหิตเดียวกัน ได้แก่ บิดา มารดา ลูก ๆ และพี่น้องร่วมบิดามารดาของเรา
2. ญาติโดยการแต่งงาน (Conjugal or affinal kins) เป็นญาติที่มีการโยงเมื่อเราแต่งงานมีครอบครัว ดังนั้น ญาติของสามีหรือภรรยาแล้วแต่กรณี อาทิ พ่อ แม่ พี่น้องของคู่สมรสเราก็กลายมาเป็นญาติของเราด้วยและในทำนองเดียวกันญาติโดยสายเลือดของเราก็กลายเป็นญาติของคู่ครองเราด้วย
3. ญาติสมมุติหรือญาติขยายวงค์ (Fictive or extended kins) เป็นการนับเอาบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ญาติมาเป็นญาติด้วยเนื่องจากการต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น การนับถือกันเป็นพี่น้องร่วมสาบานของสมาคมองค์สามในประเทศจีนซึ่งถูกนิยามในประเทศไทยช่วงต้นรัตนโกสินทร์ว่าเป็นสมาคมลับอั้งยี่ เป็นต้น

ระบบเครือญาติตามระบบแซ่ของชาวจีนปรากฏออกมาเป็นการจัดระเบียบทางสังคมของวงศ์ตระกูลหรือเครือญาติในชุมชนพื้นฐานของประเทศจีน คือ ระดับตำบล หมู่บ้าน ดังนี้ (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 224-225)

1. ในตำบลหมู่บ้านจะพบว่า สมาชิกของชุมชนมีลักษณะทั่วไปดังนี้
 - 1.1 สมาชิกส่วนใหญ่มีแซ่เดียวกัน
 - 1.2 สมาชิกมาจากคนแซ่เดียวกันและบรรพบุรุษเดียวกัน

- 1.3 สมาชิกจากครอบครัวที่เป็นสายหนึ่งของตระกูล หัวหน้าตำบลหมู่บ้าน ได้แก่ หัวหน้าสายตระกูลที่อาวุโส
2. หัวหน้าตำบลหมู่บ้านจะมีลักษณะที่สำคัญคือ
 - 2.1 เป็นศูนย์รวมของประชาชนในตำบลหมู่บ้าน
 - 2.2 การดำรงตำแหน่งของหัวหน้าตำบลหมู่บ้านอาจได้รับเลือกตั้งโดยตรงหรือโดยปริยาย (รับรู้กันอยู่แล้ว)
 - 2.3 เป็นตำแหน่งที่ไม่มีเงินค่าตอบแทน
 - 2.4 ผู้เป็นหัวหน้าส่วนมากมีจิตสำนึกในภาระหน้าที่
 - 2.5 พิธีรับตำแหน่งหัวหน้าจะทำในศาลประจำตระกูล
3. อำนาจหน้าที่ของหัวหน้าตำบลหมู่บ้านที่สำคัญได้แก่
 - 3.1 ให้ความร่วมมือกับทางราชการ (จึงอาจไม่ต้องฟังตำรวจหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมือง)
 - 3.2 เป็นตัวกลางระหว่างราชการกับชาวบ้าน
 - 3.3 ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยทั่วไป วางมาตรการลงโทษและลงโทษคนทำผิด ด้วยการโบยตีต่อหน้าป่ายวิญญานบรรพชนในศาลเจ้าประจำตระกูลซึ่งน่าอับอายมากกว่าทำต่อหน้าคนมีชีวิต
 - 3.4 บริหารงานทั้งงานพลเรือน-ตำรวจ และบริหารงานภายในองค์กร เช่น การจัดตั้งโรงเรียนเล็กๆ ในศาลเจ้า
4. สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมภายในตำบลหมู่บ้านพบว่ามีลักษณะที่สำคัญคือ
 - 4.1 สมาชิกมีความผูกพันกันด้วยระบบคุณธรรมและความกตัญญู
 - 4.2 สมาชิกทุกคนเป็นบุตรหลานของครอบครัวใหญ่เหมือนกิ่งก้านที่มาจากลำต้นเดียวกัน (Family tree)
 - 4.3 หัวหน้าตำบลหมู่บ้านมีฐานะเป็นบิดาของชาวบ้าน
 - 4.4 หัวหน้าตำบลหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมความสามัคคีจากภาระผูกพันทางใจ
5. กระบวนการปกครองในตำบลหมู่บ้านจะมีลักษณะคือ
 - 5.1 หัวหน้าจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในเบื้องต้นก่อนยังไม่ต้องส่งเรื่องขึ้นโรงขึ้นศาลซึ่งอาจทำให้เกิดข้อบาดหมางเรื้อรัง
 - 5.2 คดีที่มีความซับซ้อนหรือเป็นคดีใหญ่จะนำมาพิจารณาในระดับสภาอาวุโสโดยวิธีเรียกประชุม
 - 5.3 คดีธรรมดา หัวหน้าจะเป็นผู้พิพากษา
 - 5.4 การพิจารณาคดีและการลงโทษจะทำกันในศาลเจ้าประจำตระกูล

วัฒนธรรมการนับถือตามระบบเครือญาติได้รับการผลิตซ้ำ (Reproduce) โดยชาวจีนอพยพซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นจากการปรากฏมีศาลเจ้าประจำตระกูลเป็นศาสนสถานของคนในแซ่เดียวกัน ดังนั้น ศาลเจ้าจึงมีลักษณะเป็นสถานที่กลางของชุมชนในย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นของชาวจีน โดยเฉพาะในตลาด ศาลเจ้าประจำตระกูลดังกล่าวก็มีปรากฏให้เห็นในชลบุรีตามคำสัมภาษณ์ของนักประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ว่า (ธีรชัย ทองธรรมชาติ, สัมภาษณ์)

“ในเมืองชลมีเกือบทุกซอย เป็นที่พบปะพูดคุย”

ความเชื่อในระบบเครือญาติของชาวจีนอพยพในชลบุรีที่แสดงออกมาจากการมีศาลเจ้าประจำตระกูลอย่างแพร่หลายจะพบได้จากข้อมูลการตั้งศาลเจ้าในชลบุรีที่มีมาตั้งแต่อดีตต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบันดังนี้ (กันยา มากบุญ, 2535, หน้า 23-24)

ตารางที่ 3 ศาลเจ้าในจังหวัดชลบุรี (ทะเบียนศาลเจ้า, ม.ป.ป.)

ชื่อศาลเจ้า	ตำบล/ แขวง	อำเภอ/ เขต	จังหวัด
ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองชลบุรี	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่ออุดร	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าเล่าปุนเท้า	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าโรงเจเป่าฮกตั้ว	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่สามमुख(ฮกเกี้ยน)	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าเซี่ยะโป๊ะเนี้ยว	มะขามหย่ง	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อสาคร	มะขามหย่ง	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าอาเนี้ยวหน้าแก้ง	มะขามหย่ง	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่ทับทิม	บ้านโจด	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าปุ่นเผ่ากง	แสนสุข	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าตึนเนิน	บ้านปึก	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าปากคลอง	บ้านปึก	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อโหลน	อ่างศิลา	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่อำไพ	อ่างศิลา	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าลัวเป๊ะ	หนองรี	เมืองชลบุรี	ชลบุรี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อศาลเจ้า	ตำบล/แขวง	อำเภอ/เขต	จังหวัด
ศาลเจ้าเจ็กมัน (ปูนเท่ากง)	เหมือง	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อประ โครน	แสนสุข	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าสำนักไม้แดง	หนองรี	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้ากุเอี้ยะ/เฮี้ยะ	หนองรี	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าเล่าเอี้ยวกง	หนองรี	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าสุค โจ้วเขาหินถ้ำ (ได้เขียนสุค โจ้ว)	บ้านสวน	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าโจ้วเอี้ยกง (จินกุน)	บ้านสวน	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าโหลวม (โหลพามา)	แสนสุข	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ปูนเท่ากง			
ศาลเจ้าแม่สามमुख (ฝ่ายจีน)	บางปลาสร้อย	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่สามमुख (ฝ่ายไทย)	แสนสุข	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว (ตำบลแสนสุข)	แสนสุข	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อสาริกา	บ้านโจด	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อเขาเขียว	ห้วยกะปิ	เมืองชลบุรี	ชลบุรี
ศาลเจ้าโรงเจบ้านสกจัว	บ้านบึง	บ้านบึง	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่ทับทิม	นาเกลือ	บางละมุง	ชลบุรี
ศาลเจ้าโรงโป๊ะ	บางละมุง	บางละมุง	ชลบุรี
ศาลเจ้ากวางฮกตั้ง	พานทอง	พานทอง	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่บุษบา	พานทอง	พานทอง	ชลบุรี
ศาลเจ้าอาเนี้ยว	หนองกะขะ	พานทอง	ชลบุรี
ศาลเจ้าเซือนชื่อเอี้ยะ (มูลนิธิ อนุศาสตร์สงเคราะห์)	หนองกะขะ	พานทอง	ชลบุรี
ศาลเจ้าโหวงเอี้ยนใต้ดี	หนองคำลิ่ง	พานทอง	ชลบุรี
ศาลเจ้าฉื่อปุยเนี้ยว	พนัสนิคม	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าหยงฮกตัว	พนัสนิคม	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าไต้เอี้ยะเอี้ย	พนัสนิคม	พนัสนิคม	ชลบุรี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อศาลเจ้า	ตำบล/ แขวง	อำเภอ/ เขต	จังหวัด
ศาลเจ้าสัวแป๊ะ	ทุ่งขวาง	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง	วัด โบสถ์	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่ชี	วัดหลวง	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าต้นเควงชวน โจ้ว	พนัสนิคม	พนัสนิคม	ชลบุรี
ศาลเจ้าสมุดคำ	ศรีราชา	ศรีราชา	ชลบุรี
ศาลเจ้าหลักเมือง	บางพระ	ศรีราชา	ชลบุรี
ศาลเจ้าเจิวแก้วแป๊ะ	บางพระ	ศรีราชา	ชลบุรี
ศาลเจ้าแม่บัวทอง	บางพระ	ศรีราชา	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่	ท่าเทววงษ์	เกาะสีชัง	ชลบุรี
ศาลเจ้าพ่อเทียนตก	สัตหีบ	สัตหีบ	ชลบุรี

ศาลเจ้าประจำตระกูลโดยทั่วไปนั้นมืบทบาทสำคัญต่อชาวจีนอพยพ ดังนี้ (ตัวน ลี้ เซิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, 2543, หน้า 11-14)

1. ศาลเจ้าเป็นที่พึ่งทางใจสำหรับชาวจีนโพ้นทะเลที่ต้องอพยพมาอยู่ในแผ่นดินที่ตนไม่รู้จักคุ้นเคยมาก่อนทำให้อาจเกิดความรู้สึกไม่คอยมั่นคงปลอดภัย ดังนั้น การมีศาลเจ้าจึงเป็นการอาศัยเทพเจ้าเป็นที่พึ่ง
 2. ศาลเจ้าใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามเทศกาลและศาสนาของชาวจีนไม่ว่าจะเป็นการไปขอโชคและแก้บน การเสี่ยงเซียมซี การสวดศพญาติมิตรหรือพิธีงตั้ง
 3. ศาลเจ้าถูกใช้เป็นที่ตั้งของสมาคมท้องถิ่นของชาวจีนอพยพที่มาจากท้องถิ่นหรือพูดภาษาหรือใช้แซ่เดียวกันเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนที่มาอยู่เดิมกับชาวจีนที่มาใหม่ เป็นสถานที่เจรจาธุรกิจหรือปรึกษาหารือเรื่องอาชีพหรือใช้เป็นสถานที่แสดงงิ้วเพื่อความบันเทิง
 4. ศาลเจ้าใช้เป็นองค์กรเพื่อการกุศลสำหรับสงเคราะห์ชาวจีนโพ้นทะเลที่ยากจนและประสบภัยต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนที่ให้การศึกษแก่ลูกหลานชาวจีนอพยพ เป็นต้น
- เราจะพบว่า ศาลเจ้าส่วนใหญ่ที่พบในชลบุรีนั้นจะเป็นศาลเจ้าเล่าปุ่นท่ากงหรือเล่าปุ่นเถ่ากงซึ่งมีลักษณะความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษคล้ายคลึงกับศาลปู่ตาของไทย (ตัวน ลี้ เซิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, 2543, หน้า 11-14) การนับถือศาลเจ้าเล่าปุ่นท่ากงมากในหมู่ชาวจีนอพยพก็เนื่องจากในช่วงแรก ๆ ที่ชาวจีนอพยพไปยังประเทศต่าง ๆ สิ่งทีพวกเขาต้องประสบก็คือ

ความหวาดหวั่นใจ ความกลัวเนื่องจากการเดินทางต้องรอนแรมไปในมหาสมุทร นอกจากนี้เมื่อเดินทางไปถึงประเทศใหม่ พวกเขาก็ต้องพบกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป อีกทั้งยังต้องเผชิญชีวิตท่ามกลางปัญหาและอุปสรรค บางคนมาตัวคนเดียว ไม่มีมิตรสหายหรือญาติพี่น้อง สถานการณ์เช่นนี้จึงทำให้ต้องหาที่พึ่งทางใจเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตเป็นความหวังและกำลังใจ ดังนั้น เมื่อชาวจีนอพยพเข้าไปต่างแดนก็จะร่วมกันสร้างวัดหรือศาลเจ้าหรือโรงเรียนให้เหมือนกับที่มีในบ้านเกิดเดิม (สุภการ สิริไพศาล, 2550, หน้า 62-64)

นอกจากนี้ ในชลบุรียังมีศาลเจ้าที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ พบว่า ตัวอย่างศาลเจ้าที่มีการจัดตั้งมาแล้วถึง 200 ปี เช่น ศาลเจ้าอเนียวที่ตำบลแสนสุขในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเป็นที่พึ่งทางใจสำหรับชาวจีนอพยพในการประกอบอาชีพทำธุรกิจ (ทะเบียนศาลเจ้า, ม.ป.ป.)

การจัดตั้งศาลเจ้าในจังหวัดชลบุรีนั้นตั้งอยู่บนฐานความเชื่อ ลัทธิ และศาสนา เช่นเดียวกับความเชื่อของชาวจีนบนแผ่นดินใหญ่ กล่าวคือ ชาวจีนอพยพโดยทั่วไปจะนับถือลัทธิและศาสนาที่เรียกว่า “ซันก่า” หรือ “คำสอนทั้งสาม” อันประกอบไปด้วยลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ลัทธิและศาสนาทั้งสามที่ชาวจีนนับถือคำสอนที่มีการสนับสนุนระบบเครือญาติของชาวจีน เช่น การเซ่นบูชาวิญญาณบรรพบุรุษตามลัทธิขงจื้อ การเซ่นบูชาหรือเทียน (ฟ้า) ตามลัทธิเต๋า และการกราบไหว้พระโพธิสัตว์ตามศาสนาพุทธนิกายมหายาน คำสอนของลัทธิและศาสนาทั้งสามที่มาสันับสนุนการนับถือระบบเครือญาติมีดังนี้คือ (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2541, หน้า 29-30)

1. ลัทธิขงจื้อ ลัทธิขงจื้อเสนอว่า จริยธรรมของผู้นำเป็นเป้าหมายที่สำคัญ โดยเห็นว่าผู้ปกครองประเทศต้องปกครองประชาชนเช่นเดียวกับที่พ่อเอาใจใส่ลูก ทั้งสองฝ่ายต้องมีหลักการยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน โดยพ่อเมตตาต่อลูกและลูกกตัญญูต่อพ่อ การที่จะปรับปรุงบ้านเมืองให้ดีขึ้นจะต้องส่งเสริมคนในสังคมให้มีความเห็นอกเห็นใจกัน โดยให้ความสำคัญระหว่างความผูกพันของคนในสังคมกับการเมือง โดยเริ่มตั้งแต่จากครอบครัวไปถึงกลุ่มเพื่อนฝูงถึงเพื่อนบ้านจนในที่สุดไปถึงทุก ๆ คนในสังคม ขงจื้อจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมาก ความเชื่อว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคมและคนเรามีฐานความสัมพันธ์ 5 อย่างคือ (สุชาดา ดันตสุรฤกษ์, 2532, หน้า 11-18; พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2541, หน้า 31-37)

- 1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับบุตรเป็นเรื่องของความรัก
- 1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาเป็นเรื่องของความสูงค่าในสถานภาพ
- 1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องหรือ ผู้ใหญ่กับผู้เยาว์เป็นเรื่องของความเชื่อฟัง

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวต่อครอบครัวหรือ มิตรต่อมิตรเป็นเรื่องของความซื่อสัตย์

1.5 ความสัมพันธ์ระหว่างภักษัตริย์กับประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ใน 3 ข้อแรกเป็นเรื่องภายในครอบครัว ส่วนในข้อ 4 และข้อ 5 เป็นเรื่องที่กว้างออกไปสู่สังคมภายนอกจนกระทั่งถึงระดับประเทศชาติ แต่คำสอนข้อ 1, 2, 3 และ 5 ต่างก็เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยโดยมีหลักสำคัญอยู่ที่การยำเกรงของผู้ต่ำอาวุโสกว่า ลัทธิขงจื๊อเน้นเรื่องการนับถืออาวุโสว่าเป็นเรื่องสำคัญมากจนถือเป็นส่วนหนึ่งของการกตัญญูกตเวทิตา ซึ่งนั่นเป็นจุดสำคัญแกนกลางของเป้าหมายในแนวความคิดนี้ ลัทธิขงจื๊อถือว่าหลักกตัญญูกตเวทิตาเป็นรากฐานของคุณงามความดีและเป็นที่มาของวัฒนธรรมทั้งหลายเนื่องจากร่างกายของทุก ๆ คนนั้นเป็นผลผลิตของพ่อแม่ เราอยู่รอดมาได้เพราะพ่อแม่เลี้ยงดูเมื่อเรารักพ่อแม่ และให้ความเคารพพ่อแม่ จิตใจอันมีศีลธรรมของเราก็เป็นความดีของตัวเอง ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นสมบัติของตัวเองในการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และจากคุณสมบัตินี้จะตอบแทนต่อพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกันเนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นพ่อของประชาชนทั้งหมด ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกเป็นไปตามความเสมอภาคในธรรมชาติเพราะทุก ๆ คนต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ กตัญญูกตเวทิตาเป็นกฎแห่งสวรรค์ เป็นมาตรฐานที่สำคัญของโลกและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แนวความคิดของขงจื๊อจะให้ความสำคัญอยู่ที่ผู้ปกครอง พ่อ และสามี

นอกจากนี้ ลัทธิขงจื๊อยังเน้นพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามความรับผิดชอบและหน้าที่ภายในตัวมันเอง ลัทธิขงจื๊อเน้นหน้าที่ของบุคคลซึ่งจะต้องมีการประสานกันและยอมรับซึ่งกันและกัน ผู้ปกครองจะต้องปกครองอย่างดี พ่อจะต้องเป็นพ่อที่ดี ลูกต้องเป็นลูกที่ดี การปฏิบัติตามหน้าที่เช่นนี้ทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมก็จะมีขึ้น ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศชาติ รวมถึงการส่งเสริมให้ทุกคนมีความเห็นอกเห็นใจกัน ส่งเสริมให้เกิดขึ้น โดยการเริ่มจากครอบครัวเสียก่อนแล้วขยายไปจนถึงผู้อื่นที่อยู่นอกวงครอบครัว จนกระทั่งถึงประเทศชาติ

ความคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของลัทธิขงจื๊อคือเรื่องลิ (Li) มีความหมายหลายอย่าง เช่น ความประพฤติชอบ ความสุภาพอ่อนน้อม พิธีการประเพณี แบบฉบับความประพฤติทางสังคมและศาสนาทุกอย่างที่มนุษย์ปฏิบัติอยู่ ลิเป็นสิ่งสำคัญที่สุด วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติแบบลิเพื่อสร้างความสัมพันธ์กลมเกลียวกันระหว่างมนุษย์โลกและสวรรค์ เนื่องจากลิเป็นความผูกพันของมนุษย์กับวิญญูณที่มนุษย์ต้องประพฤติตนอย่างเหมาะสม มีลักษณะของมนุษย์รับใช้วิญญูณและแต่เดิมมาพิธีการเช่นบวงสรวงบูชาที่เรียกว่า ลิ ลัทธิขงจื๊อถือว่าลิเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งเพราะ

การเคารพบูชาและเกรงกลัวของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ชี้นำความรู้สึกของมนุษย์จึงเป็นสังคมที่ผู้คนมีพิธีกรรมทางศาสนา เป็นการสักการะบูชาเจ้าแห่งสวรรค์นอกบ้านเรือนของตน ส่วนในบ้านเรือนของตนก็เป็นการสักการะบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างการสักการะบูชาวิญญาณกับการสักการะบูชาบรรพบุรุษอย่างแยกจากกัน ไม่ได้

พิธีกรรมการสักการะบูชาเป็นสิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติโดยสมัครใจเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณและเกรงกลัวต่อสิ่งที่มีอำนาจ พิธีกรรมการบูชาย่อมสามารถทำให้ภาวะแห่งจิตของผู้ปฏิบัติเกิดความเคารพแต่สิ่งที่ดีและเกรงกลัวต่อสิ่งที่ชั่ว นอกจากนั้นเมื่อมีพิธีกรรมทางการบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษย่อมมีงานรื่นเริงตามแหล่งชุมชน การร้องรำทำเพลงและสัมมาคารวะต่อกันย่อมก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม และชาวจีนยึดถือการปฏิบัติตามคุณธรรม 8 ประการของขงจื้อ อันประกอบไปด้วย 1. เहां คือ ความกตัญญูกตเวทิตา 2. ใ คือ ความเคารพภักดีมิตรพี่น้อง 3. ใ คือ ความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน 4. ใ คือ ความสัตย์จริง 5. ใ คือ ความมีมารยาท 6. ใ คือ ความซื่อตรงสุจริตใจต่อหน้าที่ 7. ใ คือ ความบริสุทธิ์ และ 8. ใ คือ มีหิริโอตตัปปะ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลัทธิของขงจื้อเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของจีน ดังนั้น จึงมีแนวความคิดที่ได้รับการอบรมสั่งสอนสืบต่อกันมาว่า ทุกคนต้องมีความจงรักภักดีต่อครอบครัว ต้องทำพิธีเช่น ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ โดยถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของบุตรหลาน ผู้สืบสกุลจะละเลยมิได้ และสอนให้ไว้ทุกข์แก่บรรพบุรุษตามความสำคัญของญาติพียง นอกจากนี้ ลัทธิขงจื้อยังสอนให้ต้องเชื่อฟังเจ้านายหรือผู้ปกครองซึ่งสามารถให้ความคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายและให้ความสุขสบายในการดำรงชีวิตอย่างเต็มที่ซึ่งต่อมาก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีเช่นไหว้ พิธีงเด็ก การเลือกทำเลสุสานของบรรพบุรุษอย่างเหมาะสม เป็นต้น ลักษณะของความเชื่อลัทธิขงจื้อส่งผลต่อความคิดทางการเมืองคือ ทำให้สังคมมีความหมายและสัญลักษณ์ที่ชี้ให้เห็นชุมชนแต่เดิมเกิดเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวจีน (ปัญญา เทพสิงห์, 2542, หน้า 13)

2. ลัทธิเต๋า ลัทธิเต๋าที่มีการปฏิบัติในวัฒนธรรมจีนได้มีการเอาความเชื่อแบบเดิมคือการนับถือบูชาเทพเจ้าประจำธรรมชาติเข้าไปผสมผสานเพื่อบันดาลโชคลาภมาสู่ครอบครัว นอกจากนี้ คำสอนของเต๋ายังมีเรื่องของอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์และพิธีกรรมของขลังต่าง ๆ เช่น มีการปฏิบัติเดินลมปราณฝึกกำลังภายในเพื่อเข้าถึงธรรมชาติและมีชีวิตที่อมตะ มีการดูแลสุขภาพของสถานที่ต่าง ๆ ถ้าหากดวงจู้หรือที่ตั้งของสถานที่ดีก็จะอำนวยประโยชน์ให้กับผู้พักอาศัย หากที่ตั้งไม่มีก็จะประสบภัยพิบัติ เจ็บป่วยได้ไข้ต่าง ๆ สัญลักษณ์ของเต๋อาจสังเกตได้จากเครื่องรางกระดาดยันต์ฟูซึ่งเป็นกระดาดยันต์สี่เหลี่ยมเขียนถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์เพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจ มักแขวนไว้ที่ประตูผนัง เครื่องรางไป๋ก้วยหรือกระดาดสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นรูป 8 เหลี่ยม หมายถึง ทิศทั้ง 8

เครื่องรางไม้เท้าโก้วซึ่งเป็นรูปวงกลมมีสีขาวครึ่งหนึ่งสีดำครึ่งหนึ่งอันเป็นสัญลักษณ์ของหยาง (Yang) และหยิน (Yin) หรือความสมดุลแห่งธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องรางของเต๋าเพื่อความ เป็นสิริมงคล (ปัญญา เทพสิงห์, 2542, หน้า 12-13)

3. พุทธศาสนานิกายมหายาน จีนแผ่นดินใหญ่รับเอาศาสนาพุทธมาจากอินเดียซึ่งได้ ขยายเข้าไปในช่วงประมาณปี พ.ศ. 600 และต่อมาได้ผสมผสานกับความคิดเดิมของจีนก็คือ ลัทธิ ขงจื้อและลัทธิเต๋า เนื่องจากลัทธิขงจื้อเป็นคำสอนที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม เน้นประ โยชน์ในปัจจุบัน ในขณะที่ลัทธิเต๋าเป็นคำสอนที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและหนีปัญหาในสังคม โดยเน้น ประโยชน์ในอนาคตเราจะเห็นได้ว่าเต๋าและพุทธศาสนาไม่มีความขัดแย้งกันในแง่วิถีชีวิต ศาสนา พุทธกลับเข้าเสริมเพิ่มเติมความคิดเดิมในส่วนของการเน้นประโยชน์ในชาติหน้า ดังนั้น ชาวจีนเอง ก็ผสมผสานลัทธิทั้งสามเข้าด้วยกัน

พุทธศาสนานิกายมหายานถือว่าการปฏิบัติธรรมจะต้องประกอบด้วยปัญญาและกรุณา คู่กันไปเสมอจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ หลักคำสอนมุ่งให้บำเพ็ญความดีให้ความสำคัญแก่การ ประกอบกรรมดีให้คุณธรรมของพระโพธิสัตว์ อันได้แก่ การไม่คิดถึงแต่ตัวเอง การคิดถึงผู้อื่นบ้าง การรู้จักทำทาน เป็นการให้วัตถุสิ่งของ ช่วยเหลือคนจำนวนมากไว้ก่อน สอนให้เสียสละเพื่อ ส่วนรวม ทำประโยชน์ให้แก่สังคม ดังนั้น พฤติกรรมที่ควรกระทำได้แก่ การสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์แก่ชุมชน เช่น การสร้างสะพาน ถนน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังควรมีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตากรุณาและยกย่องบุคคลที่จะสามารถกระทำตนตามคุณธรรมของพระ โพธิสัตว์เสมือนหนึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ เช่น กวนอิมพระโพธิสัตว์ เป็นต้น การเน้นคุณธรรมของ พระโพธิสัตว์ตามหลักคำสอนของนิกายมหายานนี้สามารถเข้ากันได้ดีกับคำสอนลัทธิขงจื้อ ถือเป็น การพยายามทำให้คนสร้างความรักในสังคม ชุมชนที่ตนอยู่ และยินดีช่วยเหลือคนอื่น นอกจากนี้ ถือว่าเป็นการจัดเศรษฐกิจให้มีความยุติธรรมเป็นกฎของความชอบธรรมเพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความ สงบสุขและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในชุมชน ถือเป็นอุดมคติที่ควรปฏิบัติและเป็นคำสอนที่เน้น การปฏิบัติ

การก่อรูปอุดมการณ์สะสมทุนของชาวจีนอพยพ อุดมการณ์การสะสมทุนหรือการมุ่ง ความสำเร็จทางวัตถุ (Material success) ของชาวจีนอพยพเกิดขึ้นจากเงื่อนไขความต้องการที่จะ ปรับปรุงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นอันเป็นแรงกระตุ้นสำคัญสำหรับการอพยพออกมาจาก ประเทศจีน ในขณะที่วัตถุประสงค์ในการเดินทางมายังสยามในช่วงแรกของรัตน โกสินทร์ตอนต้น นั้นก็เพื่อที่จะหางานทำเพื่อการเก็บหอมรอมริบเป็นหลัก ไม่คิดที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามอย่าง ถาวร (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 64) ตัวอย่างพฤติกรรมที่สะท้อนเจตนาดังกล่าว เช่น

ชาวจีนแต่จิวที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 นั้นจะไม่นำภรรยาจากเมืองจีนด้วย เหตุผลประการหนึ่งก็คือ ชาวจีนอพยพจะวางแผนอาศัยอยู่ในประเทศไทยเพียงระยะสั้น โดยตั้งใจว่าจะกลับไปบ้านเกิดเมืองนอนในประเทศจีน แต่ในระหว่างที่อยู่ในประเทศไทยก็จะยังคงความสัมพันธ์กับชาวจีนในแผ่นดินเกิดด้วยการส่งโปยกั๊วน การส่งโปยกั๊วน คือ การฝากเงินพร้อมจดหมายส่งกลับไปประเทศจีน ความผูกพันของชาวจีนอพยพที่มีต่อจีนแผ่นดินใหญ่เป็นไปดังคำกล่าวที่ว่า “เกิดที่นั่น โตที่นั่น รักที่นั่น” ความคิดของชาวจีนแต่จิวรุ่นแรกส่วนใหญ่ยังไม่ประสงค์จะตั้งรกรากถาวรอยู่ในสยามยังยึดมั่นอยู่ในคำสอนของลัทธิขงจื้อที่ว่า จะต้องไม่ทิ้งมาตุภูมิเพื่อยึดมั่นประเพณีเกี่ยวกับการเช่นสรวงสุสานบรรพชน (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 62; สุภาภรณ์ จันทวานิช และคณะ, 2534, หน้า 106, 154)

ในทางตรงกันข้ามเมื่อสามารถเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งชาวจีนอพยพก็คิดว่าจะกลับไปยังประเทศของตน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทุกคนจึงตั้งหน้าตั้งตาทำงานอย่างหนักเพื่อเก็บเงิน ดังนั้น ชาวจีนเหล่านี้จึงทำงานทุกอย่างที่จะได้เงิน ไม่ว่าจะเป็น รับจ้างทั่วไป ประมง หาบกล้วยเตี้ยขาย หาบปลาหูขาย เป็นต้น (จิระ เสนิเกษมสันต์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2553) ดังนั้น ในการตอบสนองเป้าหมายการสะสมทุนทำให้ชาวจีนอพยพดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจจนก่อให้เกิดบุคลิกแบบนายทุนขึ้นมา บุคลิกแบบนายทุนของชาวจีนอพยพในชลบุรีและในประเทศไทยมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (บัณฑกร อ่อนดำ, 2517, หน้า 164; แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, หน้า 236-238; ชีรชัย ทองธรรมชาติ, สัมภาษณ์)

1. การมีหัวการค้า การมีหัวการค้าของชาวจีนอพยพเกิดขึ้นจากเนื่องจากการใช้ลูกคิดเป็นวัฒนธรรมในการคำนวณตัวเลขเงินทอง นอกจากนี้ ยังมีการส่งสอนการใช้ลูกคิดในโรงเรียนของชาวจีนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมการคำนวณจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หนึ่งในทางการค่านั้นชาวจีนอพยพก็ยังมีภาษาจีนเป็นภาษากลางแต่ละกลุ่มแซ่สำหรับการค้าระหว่างประเทศ รวมถึงในหมู่ของชาวจีนอพยพภายในประเทศ

2. ความซื่อสัตย์ การค้าขายของชาวจีนนั้นจะต้องใช้เงินสดเสมอ หากทำการค้าซื่อสัตย์ต่อกันจนเกิดความไว้วางใจ แม้บางช่วงขาดเงินทองก็ยังมีความเชื่อถือเป็นหลักประกัน ชาวจีนที่ทำการค้าส่วนใหญ่จะนับถือเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ คือ เทพกวนอูมาก

3. การขยันทำงานหนัก คุณค่าการขยันทำงานหนักเป็นสิ่งที่ชาวจีนเรียนรู้จากการประพฤติเป็นตัวอย่างของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย

4. การกล้าได้กล้าเสีย ลักษณะของบุคลิกแบบกล้าได้กล้าเสียของชาวจีนเกิดจากความเชื่อที่ว่า การค้าก็คือ การพนันขันต่ออย่างหนึ่ง แต่มีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจมากกว่าการเล่นพนันโดยตรง ดังนั้น จะพบว่า พ่อค้าที่ประสบความสำเร็จมักจะห้ามลูกหลานหรือคนในตระกูลเล่น

การพนัน โดยอ้างว่า การค้าก็เป็นการพนันอยู่แล้ว (สุภางค์ จันทวานิช และคณะ, 2534, หน้า 109)

การทำงานของชาวจีนอพยพในชลบุรีด้วยบุคลิกแบบนายทุนโดยมีอุดมการณ์มุ่ง การสะสมทุนทำให้ชาวจีนสามารถสะสมทุนและกล่่าวมาเป็นชนชั้นกลางในสังคมไทยยุคต้น รัตนโกสินทร์ได้โดยอาศัยวัฒนธรรมความเชื่อในระบบเครือญาติของชาวจีนซึ่งปรากฏเป็นองค์กร ทางเศรษฐกิจของจีนที่เรียกว่า ระบบกงสี ดังจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

การก่อรูปชนชั้นกลางในการผลิตเพื่อขายของกลุ่มชาวจีนอพยพในจังหวัดชลบุรี

สังคมไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมีลักษณะสำคัญในเชิงโครงสร้างคือ การฟื้นฟู ระบบศักดินาและการขยายตัวของการผลิตเพื่อขายของชาวจีน

ระบบศักดินาที่สถาปนาขึ้นมาในสมัยอยุธยาขึ้นตั้งอยู่บนเงื่อนไขของสังคมไทยที่มีที่ดิน รกร้างว่างเปล่าจำนวนมากและเทคโนโลยีการผลิตทำให้มีความต้องการกำลังคนมาก ดังนั้น รัฐ จึงได้จัดระบบไพร่ขึ้นมาเพื่อคุมกำลังคนตามศักดินาที่ลดหลั่นกันลงมาทำให้เกิดความสัมพันธ์ใน เชิงคู่ตรีระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นไพร่ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 91)

หลังจากการเสียดูกรูยครั้งที่สองแล้วมีการเสียดูกรูยระบบศักดินาโดยชนชั้นนำ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ความพยายามของรัฐที่จะฟื้นฟูระบบไพร่ขึ้นมาไม่อาจทำให้ระบบ ไพร่เป็นฐานทางเศรษฐกิจของชนชั้นนำแต่เพียงอย่างเดียวได้เพราะความต้องการเงินตราเพิ่มขึ้น สำหรับค่าใช้จ่ายของรัฐในการสร้างกรุงเทพฯ ในช่วงนี้เนื่องจากการระจัดกระจายของไพร่หลัง กรุงศรีอยุธยาแตก (เช่น ถูกฆ่าตายมาก, ถูกกวาดต้อนไปเป็นพม่าโดยเฉพาะพวกช่างฝีมือหรือต้อง ซ่อนตัวอยู่ในป่า) และเนื่องจากกลไกในการควบคุมกำลังของชนชั้นนายก็ขาดประสิทธิภาพด้วย (เช่น ไพร่สามารถหลบการสังกัดกลายเป็นคนข้อมือขาวไม่สังกัดมูลนาย, ความไม่เสมอภาคในงาน ของไพร่ประเภทต่าง ๆ ทำให้เกิดคิดสินบน, ความอ่อนแอของระบบราชการ) ทำให้ระบบไพร่จึง ไม่อาจสร้างประโยชน์ให้เพียงพอต่อความต้องการของชนชั้นนำที่นำมาใช้จ่ายในกระบวนการสร้าง กรุงเทพฯ เลียนแบบกรุงศรีอยุธยา (เช่น การสร้างวัด, การสร้างเมือง) รวมถึงค่าใช้จ่ายในการเสริม กำลังทางทหารเพื่อป้องกันภัยจากภายนอกและการทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น การซื้ออาวุธจากต่างชาติ เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533, หน้า 91)

ภายใต้ข้อจำกัดของระบบไพร่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ดังกล่าวชนชั้นนำจึงได้ขยาย การค้าต่างประเทศเพื่อหารายได้ให้แก่รัฐเพิ่มขึ้น การค้าต่างประเทศโดยรัฐคือการค้าสำเภาหลวง ที่เป็นเพียงส่วนขยายของเศรษฐกิจแบบศักดินาเนื่องจากการนำของป่าและผลิตส่วนเกินไป แลกสินค้าและเงินตราจากประเทศจีนและรัฐสามารถผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้าได้ด้วย การที่รัฐไม่เลือกสนับสนุนการค้าภายในประเทศเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ยังอยู่ในระบบ

การผลิตเพื่อยังชีพจึงมีการค้าขายในเมืองเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้ การค้าต่างประเทศส่งผลกระทบต่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาของชาวจีน กล่าวคือ การค้าสำเภาลงนั้นต้องอาศัยชาวจีนมาช่วย เนื่องจากชาวจีนมีความชำนาญในการเดินเรือทะเลและประเทศจีนก็เป็นประเทศเป้าหมายทางการค้าด้วย การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวจีนทำให้เกิดการลักลอบอพยพของชาวจีนตอนจากกลับของเรือสำเภามาหางานทำในกรุงเทพฯ รัฐจึงสนับสนุนการอพยพของชาวจีนเพราะนอกจากจะได้ชาวจีนมาช่วยการค้าสินค้าเรือสำเภาแล้ว ประเทศไทยยังต้องการแรงงานจีนมาช่วยในงานก่อสร้างกรุงเทพฯ ด้วย เพราะมีชาวจีนอพยพเข้ามาจำนวนมากและค่าแรงถูกเมื่อเทียบกับสภาวะที่ขาดแคลนแรงงานไพร่หรือไม่ก็ต้องผูกพันกับมูลนาย

การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ทำให้ชาวจีนได้เป็นผู้สร้างการผลิตเพื่อขายในชลบุรีไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการค้า ดังนั้น ชาวจีนอพยพจึงได้ก่อรูปเป็นชนชั้นกลางในระบบการผลิตเพื่อการขายควบคู่ไปกับระบบไพร่ที่ทำการผลิตอยู่ระหว่างชนชั้นนำที่เป็นชนชั้นนายในสังคมไทยกับชาวบ้านที่เป็นชนชั้นไพร่

จากพื้นฐานวัฒนธรรมแบบทุนนิยมของชาวจีนอพยพในชลบุรีและประเทศไทย โดยทั่วไปได้นำไปสู่การสร้างธุรกิจหรือการผลิตเพื่อขายโดยการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจบนฐานของระบอบเครือญาติในรูปแบบที่เรียกว่า “ระบบกงสี” เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ระบบกงสีของชาวจีนอพยพนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544, หน้า 110-111)

แบบแรก เจ้าของหรือนายทุนที่มีกิจการเป็นเจ้าแก่ และมีกุฎีหรือกรรมกรเป็นผู้ทำงาน โดยที่กุฎีหรือกรรมกรจะอยู่กับกงสี กล่าวคือ เจ้าแก่เป็นผู้จัดหาให้ก่อนแล้วหักค่าใช้จ่ายนั้นจากค่าแรงเป็นงวดตามเงื่อนไขที่ตกลงกันไว้ เหลือเท่าใดก็หักคืนให้เพื่อใช้จ่ายอื่น ๆ ตามประสงค์ หรือฝากไว้กับเจ้าแก่ในลักษณะของการสะสมและการออม เช่น กงสีสวนยาง กงสีเหมืองแร่ กงสีโรงสีข้าว เป็นต้น

ลักษณะกงสีแบบนี้จะมีข้อดีคือ ทำให้กุฎีที่มีแต่แรงงานสามารถรับจ้างทำงานได้ทันทีโดยไม่มีปัญหาเรื่องการอยู่กิน นายจ้างที่คิดจะผูกใจให้อยู่ได้นาน ไม่มีปัญหาการขาดแรงงานหรือขาดผู้ชำนาญเฉพาะด้าน ลูกจ้างเองจะได้เรียนรู้งานและมีประสบการณ์หลายขั้นตอน ต่อจากนั้นอาจแยกตัวออกไปประกอบกิจการด้วยตนเองหรือประกอบกิจการในส่วนใดส่วนหนึ่งได้ แต่ข้อเสียก็คือ นายจ้างที่ขาดคุณธรรมมักจะเอารัคเอาเปรียบ โดยเป็นฝ่ายกำหนดภาระงานและค่าแรง ลูกจ้างไม่มีโอกาสต่อรอง นายจ้างบางรายหาอบายมุขมาไว้ใกล้กงสี เช่น ป่อนเบี้ย ยาฝิ่น

ช่องโศกณี เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุให้พวกกุลีใช้จ่ายจนเกินตัวทำให้ต้องเป็นหนี้ ประสบความล้มเหลวในชีวิต ในขณะที่นายจ้างร่ำรวยขึ้น

แบบที่สอง เป็นระบบกงสีที่มีการดำเนินธุรกิจแบบครอบครัวของชาวจีนอพยพ ระบบกงสิดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของธุรกิจเสมือนเป็นของกลาง ที่คนในครอบครัวมีสิทธิใช้ประโยชน์ ส่วนการดำเนินธุรกิจของครอบครัวนั้นจะนำการบริหารงานโดยพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือแม่และพี่คนโตในกรณีที่พ่อเสียชีวิต

รูปแบบการดำเนินธุรกิจแบบครอบครัว การดำเนินธุรกิจแบบครอบครัวถือได้ว่าเป็นรูปแบบธุรกิจเริ่มแรกของชาวจีนอพยพที่มีการดำเนินกิจการโดยครอบครัวภายใต้การบริหารงานของพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว โดยที่ทุกคนก็มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของเสมือนเป็นของกลางหรือเรียกว่า “กงสี” นั่นเอง ระบบกงสิดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของธุรกิจเสมือนเป็นของกลางที่คนในครอบครัวมีสิทธิใช้ประโยชน์ ส่วนการดำเนินธุรกิจของครอบครัวนั้นจะนำการบริหารงานโดยพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือแม่และพี่คนโตในกรณีที่พ่อเสียชีวิต ในระบบกงสื่อนั้นสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมีส่วนร่วมช่วยเหลือการทำงานในกิจการ แต่พ่อจะมีบทบาททำหน้าที่ในการตัดสินใจปัญหาทุกอย่างในการดำเนินงานและสวัสดิการของสมาชิกทุกคน ในบางกรณีถ้าลูกยังเล็กเกินไปอาจว่าจ้างหลงจูหรือผู้ช่วยทำการค้าในกิจการด้วย บางครั้งพ่ออาจจะมีการปรึกษาแม่หรือลูกชายคนโตในการตัดสินใจที่สำคัญ แต่การตัดสินใจของพ่อนั้นถือว่าทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (ศุภลักษณ์ พรกุลวัฒน์, 2539, หน้า 13-16)

ภายใต้ระบบกงสีจะพบว่า สมาชิกทุกคนในครอบครัวยกเว้นเด็กเล็ก ๆ จะช่วยกันทำงานและค้าขาย ครอบครัวชาวจีนอพยพรุ่นแรก ๆ มักจะมีขนาดเล็กจึงไม่ค่อยจ้างแรงงานจากภายนอก ครอบครัว นอกเสียจากว่าธุรกิจจะมีขนาดใหญ่หรือลูก ๆ ยังเล็กอยู่จึงจะจ้างแรงงานจากภายนอก โดยจะจ้างลูกจ้างที่เป็นชาวจีนที่รู้จะมักคุ้นกันมาช่วยทำงานซึ่งจะจ่ายค่าตอบแทนแก่ลูกจ้างเป็นเงินเดือน สมาชิกในครอบครัวมักจะทำโดยไม่มีเงินเดือนแน่นอน แต่ค่าใช้จ่ายสำหรับทุกคนในครอบครัวจะใช้เงินรายได้รวมของครอบครัว ในเวลาตรุษจีนพ่อแม่จะให้เงินทุกคนในครอบครัวในรูปของตะเอย เป็นของขวัญจากกงสีสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว จำนวนเงินที่ให้นี้จะแตกต่างกันไปตามสถานภาพของแต่ละบุคคลและผลงานร่วมกันในการประกอบธุรกิจเมื่อปีที่ผ่านมา

ส่วนการสืบทอดธุรกิจของชาวจีนอพยพนั้นจะสืบทอดโดยผ่านทางสายลูกชาย เช่นเดียวกับจีนแผ่นดินใหญ่ ลูกชายแต่ละคนจะได้ส่วนแบ่งของทรัพย์สินครอบครัวเท่ากัน แต่ลูกชายคนโตจะทำหน้าที่ปกครองดูแลเป็นผู้จัดการธุรกิจของครอบครัวแทนพ่อก็ต่อเมื่อพ่อตายหรืออายุมากแล้ว ดังนั้น จึงทำให้ลูกชายคนโตมีความใกล้ชิดกับพ่อและช่วยเหลือธุรกิจครอบครัวมากกว่าลูกชายคนรอง

ตามประเพณีจีนเมื่อพ่อเสียชีวิตไปแล้วจะถือว่าแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทน แต่แม่จะไม่ดูแลธุรกิจตามลำพังได้ด้วยตนเองจะต้องได้รับการยินยอมจากลูกชาย โดยเฉพาะลูกชายคนโต ส่วนในทางอุดมการณ์กิจการธุรกิจของครอบครัวนั้นจะมอบหมายให้ลูกชายคนโตดำเนินการแทน ในรูปของธุรกิจครอบครัวเช่นเดิม ส่วนลูกคนอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงานก็จะมีหุ้นส่วนเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ลูกชายทั้งหลายจะได้รับการแบ่งทรัพย์สินของครอบครัวหลังจากที่พ่อแม่ตายไปแล้ว ธุรกิจครอบครัวมักจะเปลี่ยนรูปมาเป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทอย่างเป็นทางการที่มีความผูกพันด้วยระบบเครือญาติแบบเดิมน้อยลง แต่หากการดำเนินงานของธุรกิจต้องล้มเลิกหรือแบ่งแยกกันไปโดยเด็ดขาดแล้วลูกชายคนโตจะมีสิทธิในการใช้ชื่อหรือชื่อเดิมเพื่อประกอบธุรกิจของตนเองต่อไป ความแตกแยกของธุรกิจร่วมกันภายในครอบครัวของชาวจีนอพยพแบบกงสีสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่าง ๆ ภายในครอบครัวจีนรุ่นที่สองและสามหรือรุ่นลูกหลานต่อมา การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวดังกล่าวจะเกิดจากปัจจัยภายในครอบครัวค่อย ๆ ทำให้โครงสร้างแบบเดิมค่อยเสื่อมและสลายตัวลง เราจะเห็นได้ว่าพลังที่ขัดแย้งของครอบครัวแบบดั้งเดิมให้คงอยู่นั้นก็คือ อำนาจที่เข้มแข็งของหัวหน้าครอบครัว (พ่อ) ที่สามารถรักษาค่านิยมและประเพณีที่สำคัญให้คงอยู่ตลอดชีวิตของตน การรักษาสภาพความเป็นผู้นำครอบครัวของลูกชายคนโตเป็นปัญหาใหญ่ของชาวจีนในยุคต่อมา ปัญหาการสูญเสียอำนาจหัวหน้าครอบครัวฝ่ายชาย (Patriarchal authority) เป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การแบ่งแยกทรัพย์สินของครอบครัวและปรับปรุงแบบของธุรกิจใหม่ของชาวจีนรุ่นต่อมา (ศุภลักษณ์ พรกุลวัฒน์, 2539, หน้า 14-15)

การจัดองค์กรธุรกิจแบบระบบกงสีดังกล่าวทำให้ชาวจีนอพยพสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบการผลิตเพื่อขายได้อย่างกว้างขวางซึ่งการผลิตเพื่อขายดังกล่าวได้นำไปสู่การก่อรูปชนชั้นกลางในหมู่ชาวจีนอพยพในซลบุรี

การผลิตเพื่อขายของชาวจีนอพยพจะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม รวมถึงกิจกรรมทางการค้าทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ ผู้วิจัยจะนำเสนอการผลิตเพื่อขายของชาวจีนอพยพในซลบุรี โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ 1. เกษตรกรรม 2. อุตสาหกรรม และ 3. การค้า

1. การทำเกษตรกรรมเพื่อขาย

เกษตรกรรมที่ชาวจีนอพยพในซลบุรีนิยมทำกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อการขายเป็นหลักในช่วงแรกเมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองซลบุรีประกอบไปด้วยกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1.1 การประมง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่ามีชาวจีนอพยพที่เมืองบางปลาสร้อย มีอาชีพในการทำประมงเป็นส่วนใหญ่ จากบันทึกपालเลกัวซ์ ที่ได้เดินทางกลับจากเมืองจันทบุรี และได้แวะที่เมืองชลบุรีในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2381 โดยपालเลกัวซ์ได้บรรยายให้เห็นภาพของบางปลาสร้อยว่า เมืองบางปลาสร้อยนั้นเป็นแหล่งชุมชนจีนที่ใหญ่แห่งหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งที่มีการทำประมงอยู่เป็นจำนวนมาก จนทำให้ปลาที่ชาวประมงจับได้มีราคาถูกลงมาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (पालเลกัวซ์, 2549, หน้า 72)

“เมืองนี้ตั้งอยู่ชายเนินในอ่าวอันมีปลาชุกชุม ฉะนั้นการจับปลาจึงทำกันได้มากอย่างไม่น่าเชื่อทีเดียว เมื่อผ่านเข้าไปในตลาค จะเห็นแต่ปลาชนิดต่าง ๆ กองใหญ่ ๆ และด้วยเงินเพียงเฟื้องเดียว ข้าพเจ้าอาจซื้อปลาเลี้ยงคนที่ไปด้วยกันได้ตั้ง 15 คน พลเมืองไทยจिनรวม 6,000 คน เป็นพ่อค้าและชาวประมง จังหวัดนี้มีการเพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์มาก มีข้าว น้ำตาลยาสูบชนิดดี ผลไม้และผักกอกอนันต์ มีนากลือและเปลือกหอยอย่างไม่รู้หมดสิ้น ซึ่งพวกคนจีนนำเอาไปผลิตเป็นปูนขาว”

นอกจากนี้ การทำประมงของชลบุรีนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการประมงน้ำเค็ม การจับสัตว์น้ำเค็มได้แก่ ปลา ปู กุ้ง หอย เป็นต้น การทำประมงน้ำเค็มของชายฝั่งทะเลตะวันออกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเห็นได้จากที่สุนทรภู่เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลงโดยนิราศฉบับนี้เขียนขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2350 ในระหว่างที่สุนทรภู่เดินทางไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลง ซึ่งเส้นทางการเดินทางของสุนทรภู่ก่อนที่จะไปถึงเมืองแกลงนั้น สุนทรภู่ได้ผ่านบ้านและเมืองที่สำคัญ ๆ ของเมืองระยองและชลบุรี เช่น ในเมืองชลบุรี สุนทรภู่เขียนไว้ว่า (สุคติ พงศ์กล้า, 2528, หน้า 52; กรมศิลปากร, 2543, หน้า 66-68)

เรือแพแต่ละลำล้วนโปะโหละ
บ้างลุยเลนลี้วโปงโซเซ
อันนารีที่ยังสาวพวกชาวบ้าน
แคล้วคล่องล่องแล่นแฉลบลอย

เป็นสองแถวแนวถนนคนสะพรั่ง
คูรูปร่างนางบรรดาแม่ค้าเคียง
ขายหอยแครงเมงก์กับปูม้า
พวกเจ้าจิ้นสินค้าเอามาวาง

“เห็นเคหาเรียงรายริมทะเล
พวกเจ้าจิ้นสิน โต้เสียงโหละหล
สมคะเนใส่ข้องที่ข้อมองคอย
ถีบกระดานถือตะกร้าเที่ยวหาหอย
เอาขาห้อยทำเป็นหาง ไปกลางเลน”

“เที่ยวชำเลื่องแลชมตลาดเรียง
บ้างยืนบ้างนั่งร้านประสานเสียง
เห็นเกลี้ยงเกลี้ยงกลิ้งเกลิ้งเป็นอย่างกลาง
หมึกเมงคาคาหอยคองรองกระถาง
มะเขือคางแพะเผือกผักกาดคอง

ที่ขายผ้าหน้าดั่งก็เปิดโถง
 สักยี่สิบหยิบออกเป็นกอบกอง

ล้วนเบี้ยโปงหญิงชายมาจ่ายของ
 พี่เที่ยวท่องทัศนajanสายัณห์”

มีการสันนิษฐานว่าการประมงที่ชาวจีนในแถบเมืองบางปลาสร้อยทำกันนั้นนอกจากขายตลาดภายในประเทศแล้วยังมีการส่งออกด้วย เพราะปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้มีการส่งปลาออกขายต่างประเทศอยู่เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในรายการสินค้าที่ส่งไปขายประเทศจีน ซึ่งมีสินค้าประเภทปลาแห้งอยู่ด้วย หรือกรณีของเกาะชวาที่สยามส่งปลาทะเลชนิดหนึ่งไปขายประมาณปีละ 12-15 ลำเรือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 164)

นอกจากการทำประมงที่เมืองบางปลาสร้อยแล้ว บางละมุงก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีการทำประมงดังที่สุนทรภู่ได้ผ่านบางละมุงและกล่าวถึงการทำโป๊ะที่บางละมุงในนิราศเมืองแกลงไว้ว่า (สุนทรภู่ เลิศพาณิชย์กุล, 2544, หน้า 198)

“ในกระแสน้ำล้วนแต่โป๊ะล้วน ลงอวนอ้อมโอบสกัดเอามัจฉา”

1.2 การทำสวน

กลุ่มชาวจีนอพยพที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกพริกไทยเพื่อขาย ในจังหวัดชลบุรี ได้แก่ กลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้มีความชำนาญในการปลูกพริกไทยตั้งแต่อู่ประเทศจีน ดังนั้น เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย จึงนำเอาประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่มาเริ่มและบุกเบิกการปลูกพริกไทยเพื่อขาย จากบันทึกของครอว์ฟอร์ด ระบุว่า ชาวจีนได้ปลูกพริกไทยอย่างหนาแน่นในเขตจันทบุรี จนกระทั่งจันทบุรีกลายเป็นพื้นที่ปลูกพริกไทยที่สำคัญที่สุดในสยาม หรืออาจกล่าวได้ว่า จันทบุรีเป็นที่ที่ปลูกพริกไทยถึงร้อยละ 90 ของผลผลิตทั้งประเทศ และนอกจากเมืองจันทบุรีแล้วยังมีการปลูกพริกไทยตามเมืองต่าง ๆ เช่น พุงใหญ่ (ตราด) บางปลาสร้อย (ชลบุรี) และนครชัยศรี และสยามภาคใต้ หัวเมืองเหล่านี้ล้วนเป็นเมืองที่มีชาวจีนอพยพมาอาศัยอยู่จำนวนมากทั้งสิ้น (ครอว์ฟอร์ด, จอห์น, 2515, หน้า 97, 103; สุนทรภู่ เลิศพาณิชย์กุล, 2544, หน้า 66-67)

การปลูกพริกไทยเป็นอาชีพที่ทำให้เกิดการจ้างงานเกษตรกรชาวจีนเข้ามาอย่างต่อเนื่องมากที่สุดจนถึงปี พ.ศ. 2453/ค.ศ. 1910 เนื่องจากว่าพริกไทยที่ต่างประเทศต้องการมากนั้นกลายเป็นสินค้าอภินิหารสำคัญรายการหนึ่ง ซึ่งในช่วงนี้กษัตริย์ทรงผูกขาดการส่งออกพริกไทยจำนวนมากซึ่งจะจัดซื้อที่จันทบุรีและเมืองต่าง ๆ ที่มีการปลูกพริกไทย รวมถึงชลบุรีด้วยเพื่อขนส่งไปยังต่างประเทศ เบอร์นี่รายงานว่ามีประมาณ 70,000 หาบต่อปี พริกไทยเกือบทั้งหมดที่ผลิตได้ในแต่ละปีจะถูกจัดส่งไปยังตลาดจีนเป็นส่วนใหญ่ (สารสิน วีระผล, 2548, หน้า 176 ; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525, หน้า 109)

1.3 การทำสวนผัก

การทำสวนผักเพื่อขายโดยตรงในชลบุรีก็เริ่มต้นจากชาวจีนที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่และสืบทอดมาถึงลูกหลานปัจจุบัน ตัวอย่าง ลูกหลานชาวจีนอพยพที่ตำบลบ้านช้าง อำเภอนันทนิคม ได้เล่าเรื่องอาชีพการทำสวนผักของครอบครัวไว้ว่า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544, หน้า 221)

“พ่อ (เตี้ย) มาขอเช่าที่เชิงเนินเพื่อทำสวนผักประมาณ 1 ไร่ ชูค่อน้ำผิวดิน 1 บ่อ เอาไว้รดผักและใช้สอยในครอบครัว ที่ปลูกบ้านเป็นโรงเรียนฝาชัดแตะด้วยไม้ไผ่อยู่กับพื้นดิน เริ่มต้นปลูกผักแขกขาวเปลือกบาง ข้าวสารบ้างมาประทังชีวิต ต่อมาจึงซื้อลูกหมูมาเลี้ยงไว้ 2 ตัว ในคอก หลังคอกหมูจะชูดหลุมเอาไว้เก็บมูลหมูเพื่อนำมาเป็นปุ๋ยรดผัก ตอนแรกปลูกผัก ไม้ก็แปลงพอที่จะใช้เชือกคึงกระป๋องน้ำขึ้นมาใส่ถังรดผักได้ พอปลูกมากๆ เขาก็สร้างคัน โพงหรือภาษาจีนเรียกว่า เตี้ยวอ” เอาไว้คักน้ำจากบ่อใส่ถังที่จะหาไปรดผัก การเลี้ยงหมูในสมัยก่อนจะเอาต้นกล้วยมาหั่นบาง ๆ แล้วตำในครกให้แหลก เรียกว่า หยวก แล้วนำไปคูกกับรำข้าวผสมน้ำเทใส่รางให้หมูกิน ถ้ามีปลายข้าวก็ผสมกับผักคูกใส่หยวกให้หมูกิน เมื่อหมูถ่ายออกมาก็มีเศษหยวกกล้วยติดออกมาด้วย เป็นปุ๋ยรดผักได้”

ผักที่ชาวจีนปลูกในสวนจะมีตั้งแต่ ผักคะน้า ผักกวางตุ้ง ผักชี ต้นหอม ผักกวยช่าย กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก ผักกาดขาว ผักกาดเขียว เป็นต้น แล้วแต่ว่าตลาดสนใจผักชนิดใดมากก็จะปลูกผักชนิดนั้นส่งขายในตลาด

1.4 การทำไร่

การทำไร่ของชาวจีนอพยพในชลบุรีช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่สำคัญเป็นพืชเศรษฐกิจ 2 ประเภทคือ การปลูกอ้อยและยาสูบ

1.4.1 การปลูกอ้อย

แต่เดิมในสยามประเทศนั้นทำน้ำตาลทรายจากต้นตาลโตนดและมะพร้าวเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ค่อยได้ทำน้ำตาลจากอ้อยเนื่องจากคนไทยไม่ชำนาญในการเอาอ้อยไปแปรรูปเป็นน้ำตาลทราย ซึ่งมีกรรมวิธีที่ซับซ้อนกว่าการทำน้ำตาลโตนดและน้ำตาลมะพร้าวมาก

การทำไร่อ้อยขนาดใหญ่โดยชาวจีนแต่จั้นั้น สันนิษฐานกันว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2353 ซึ่งเป็นปีที่ชาวจีนแต่จั้นั้นได้รับการอนุญาตจากรัฐบาลให้ปลูกอ้อยทำน้ำตาลได้เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายมาตั้งแต่ออยู่ที่ประเทศจีนแล้ว ทางค่านรัฐบาลได้เรียกเก็บภาษีจากผู้ปลูกอ้อยโดยกำหนดอัตราไว้ว่า อ้อยปลูกใหม่เก็บภาษีไร่ละ 1 บาท ส่วนอ้อยต่อเก็บไร่ละ 2 สลึง ส่วนอ้อยที่ปลูกในช่วงนี้นั้นเป็นอ้อยพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่

อ้อยแดง อ้อยขาไก่ อ้อยแฉม กล่าวได้ว่านับตั้งแต่ชาวจีนได้รับการส่งเสริมการปลูกอ้อยเป็นผลให้ จุดมุ่งหมายของการผลิตเปลี่ยนไปจากการทำน้ำตาลเพื่อใช้บริโภคเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อส่งออก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 140)

ตามหลักฐานที่มีอยู่จะพบว่า ไร่อ้อยขนาดใหญ่และโรงงานทำน้ำตาลทรายมีการทำในเมืองสาครบุรี นครชัยศรี ฉะเชิงเทรา บางปลาสร้อย พนมสนิคม นอกจากเมืองดังกล่าวแล้ว ก็มีการผลิตอยู่บ้างที่บางคูเวียงในเมืองนนทบุรีและทางหัวเมืองตะวันตกแถบเมืองกาญจนบุรี สุพรรณบุรี (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2544, หน้า 70-71)

สำหรับการปลูกอ้อยภายในเมืองชลบุรีเริ่มมีการขยายตัวอย่างมากภายหลังจากการอพยพเข้ามาของชาวจีนกล่าวได้ว่าการปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลในช่วงแรกไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการเพาะปลูก การทำน้ำตาล การขนส่ง ตลอดจนถึงการประกอบการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศจะอยู่ในมือของชาวจีนทั้งสิ้น (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์, 2526, หน้า 22) ดังจะเห็นได้จากบันทึกของจอห์น ครอว์ฟอร์ด ในช่วงปี พ.ศ. 2365 ที่แสดงให้เห็นว่าการทำน้ำตาลจากอ้อยนั้นเป็นสิ่งที่ชาวจีนนำเข้ามาสู่ประเทศไทย (Craford, 1967, pp. 422-423 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 140)

“เพิ่งเริ่มการทำน้ำตาลโดยชาวจีนเมื่อ 12 ปีก่อนที่เขาย้ายเข้ามาถึงกรุงเทพฯ (ประมาณปี พ.ศ.2353)”

และจากเอกสารของ จอห์น ครอว์ฟอร์ด ได้กล่าวถึงแหล่งปลูกอ้อยที่สำคัญของประเทศในช่วงนี้ประกอบไปด้วยบริเวณเมืองบางปลาสร้อย นครชัยศรี บางปะกงและแปดริ้ว ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารของบาทหลวงปาลเลกัวซ์ที่ได้บันทึกไว้ว่า (สุคใจ พงศ์กล้า, 2528, หน้า 42-43)

“...ข้าพเจ้าได้แวะที่บางปลาสร้อย...มีการเพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์มาก มีข้าว น้ำตาล ยาสูบชนิดดี ผลไม้เอนกอนันต์...ถึงเมืองแปดริ้ว...ทั้งจังหวัดเป็นที่ราบใหญ่อุดมไปด้วยนาข้าว ส่วนผลไม้ และไร่อ้อย มีโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรงซึ่งเจ้าของเป็นคนจีน...”

และจากบันทึกของบาทหลวงปาลเลกัวซ์ที่ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ในแถบเมืองชลบุรีนั้นถือเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของสยาม (ศรีัญญา คันธาธิพ, 2540, หน้า 139)

“...การใช้พื้นที่ทำการผลิตน้ำตาลจะเป็นเครื่องยืนยันได้คตินับตั้งแต่เมืองปากกัณฑ์ (พนมสนิคม) มีไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง เมื่อประเมินแรงงานคนพบว่า ถ้าคิดคำนวณแรงงานกสิในโรงหีบอ้อยหนึ่ง พบว่า ต้องใช้คน 200-300 คน และที่แปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) ประเมินว่ามีแรงงานอยู่ราว 10,000 คน จากโรงหีบอ้อย 20 โรง...”

นอกจากนี้ ในการศึกษาของสุภรณ์ เลิศพานิชย์กุล (2528, หน้า 82-83) ก็ได้กล่าวถึงชลบุรีซึ่งเป็นหนึ่งในหัวเมืองชายทะเลตะวันออกนั้นเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลทรายที่สำคัญของประเทศว่า

“หัวเมืองชายทะเลตะวันออก...เป็นแหล่งผลิตน้ำตาลที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โรงงานน้ำตาลที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โรงงานน้ำตาลทรายในเขตนี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่เมืองพนัสนิคม และเมืองชลบุรี”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แรงงานหรือกสิใน โรงงานน้ำตาลจะเป็นชาวจีน ซึ่งมีปริมาณมากกว่าคนไทยเนื่องจากว่าแรงงานจีนมีอิสระมากกว่าแรงงานไทยเพราะแรงงานไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยังขึ้นกับระบบมูลนาย มีภาระในการถูกเกณฑ์แรงงานประจำปี (มัลลิกา เรืองระพี, 2517, หน้า 60)

กล่าวได้ว่าการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลนั้น ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนต่อชาวไทยในฐานะที่เป็นผู้ปลูกอ้อย ทั้งนี้เพราะการทำไร่อ้อยนั้นเป็นสิ่งที่ชาวนิยมทำกันเพื่อป้อนโรงหีบอ้อยของชาวจีน ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเสมือนแรงดึงให้ชาวนไทยจำนวนไม่น้อยให้เข้าร่วมในการผลิตเพื่อการตลาดและเศรษฐกิจแบบเงินตรา ผลจากความสำเร็จของอุตสาหกรรมน้ำตาลของชาวจีน เป็นผลให้รัฐบาลไทยมีความพยายามที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการปลูกอ้อย ทั้งนี้เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำตาล ดังจะเห็นได้จากร่างตราของเจ้าพระยาจักรีที่มีถึงพระยานครไชยศรี ที่มีการสั่งการให้มีการอุดหนุนการทำไร่อ้อยของราษฎร (จ.ร. 3-20 จ.ศ.1205 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 150-151)

“คิดอ่านจัดแจงให้จีน ลาว เขมร ราษฎร ทำไร่ปลูกอ้อยให้เต็มภูมิจานมากขึ้น”

นอกจากนี้ ในกรณีคำสั่งของพระมหาอำมาตย์ที่มีถึงพระยาวิเศษคือชัยเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ให้จัดซื้ออ้อยเพื่อป้อนสวนอ้อยที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้โปรดให้เจ้าพระยาพระคลังจัดตั้งที่เมืองพนัสนิคม ขณะเดียวกันก็มีการเตรียมที่จะตั้งโรงงานน้ำตาลของรัฐบาลขึ้นในพื้นที่เมืองพนัสนิคม อย่างไรก็ดี การลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจน้ำตาลของรัฐบาลก็ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะต้องเสียดำโสหุ้ยมากต่อมาปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงรัชกาลที่ 4 อุตสาหกรรมน้ำตาลมีอัตราเติบโตอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เขตเพาะปลูกอ้อยและโรงหีบอ้อยได้ขยายตัวไปยังหัวเมืองต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากเดิมหลายเมือง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, หน้า 152-153)

มีรายงานว่าในปี พ.ศ. 2381 รัฐบาลต้องการเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยและตั้งโรงงานหีบอ้อยของหลวงขึ้นใหม่ที่เมืองพนัสนิคมอีกแห่งหนึ่งจึงต้องการขุดอ้อยจำนวน 500,000 ยอดเพื่อนำไปปลูกที่เมืองพนัสนิคม ทางกรุงเทพฯ ได้ให้พระนเรนทร์โกษาเป็นผู้คุมเงินออกมาพระยาฉะไชย

เจ้าเมืองฉะเชิงเทราจัดซื้อยอดอ้อยที่เมืองฉะเชิงเทราตามราคาที่ราษฎรซื้อขายแก่กัน รัฐบาลให้ความเอาใจใส่ในการเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยและตั้งโรงงานหีบอ้อยมาก (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, 2526) การเพาะปลูกอ้อยนอกจากจะนำไปผลิตเป็นน้ำตาลแล้วยังเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตสุราอีกด้วย (สารสิน วีระผล, 2548, หน้า 177)

1.4.2 ยาสูบ แม้ว่าการปลูกยาสูบในประเทศไทยจะมีมานานแล้วก็ตาม แต่การปลูกยาสูบเพื่อการค้านั้นถือได้ว่าชาวจีนอพยพเป็นผู้บุกเบิกเป็นหลัก จากบันทึกของ ครอว์ฟอร์ด แสดงให้เห็นว่า ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นสามารถผลิตยาสูบได้เพียงพอต่อการบริโภค ขณะเดียวกันก็สามารถส่งยาสูบไปขายยังกัมพูชาและญวน จอห์น ครอว์ฟอร์ด ได้บันทึกถึงการปลูกยาสูบดังกล่าวไว้ว่า (ครอว์ฟอร์ด, จอห์น, 2515, หน้า 103 อ้างถึงใน สุภรณ์เลิศพาณิชย์กุล, 2544, หน้า 67-69)

“...ข้าพเจ้าได้พาตังไปตั้งยาสูบก็เพื่อยกเป็นอุทธารณ์ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้ก่อตัวขึ้นแล้วอย่างไ้ผล ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา เมื่อ 20 ก่อน โน้น (จอห์น ครอว์ฟอร์ด เดินทางมาเจรจาเรื่องการเมืองและการค้ากับไทยระหว่างปี พ.ศ. 2364-2365 และได้ทำรายงานในปี พ.ศ. 2366) สินค้าเหล่านี้ยังต้องสั่งมาจากชวา แต่ในปัจจุบันชาวสยามผู้บริโภคนั้นสามารถผลิตได้ไม่เพียงสนองความต้องการของคนเท่านั้น แต่ยังมีเหลือสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังกัมพูชาและญวนในปริมาณที่สูงอีกด้วย...”

จากบันทึกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาการปลูกยาสูบเพื่อขายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่เดิมยาสูบเป็นพืชไร่ที่ปลูกกันทั่วไปในครัวเรือนเพื่อยังชีพมานานแล้ว โดยชาวบ้านมักปลูกยาสูบ หมาก และพลู แต่ปริมาณที่ปลูกยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม การปลูกยาสูบเพื่อขายนั้นดำเนินการโดยชาวจีนและแหล่งที่ปลูกยาสูบที่สำคัญของสยามนั้นอยู่ในแถบจันทบุรีและบางปลาสร้อย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525, หน้า 109-110)

1.5 การทำป่าไม้

การทำป่าไม้เชิงพาณิชย์ในชลบุรีช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นเป็นการเก็บผลเร็วขายผลเร็วเป็นพืชผลที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากว่าผลเร็วเป็นสินค้าผูกขาดชนิดหนึ่งของไทย โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการค้าระหว่างไทย-จีนเติบโตมากที่สุด ซึ่งแหล่งเก็บผลเร็วในหัวเมืองมณฑลปราจีนบุรีนั้นอยู่ในป่าแถบเมืองฉะเชิงเทรา ชลบุรี และปราจีนบุรี การส่งผลเร็วไปขายยังต่างประเทศนั้นส่วนใหญ่จะได้รับการเก็บส่วยตามธรรมชาติซึ่งไพร่ไม่ต้องปลูกเอง แต่สามารถเข้าไปเก็บในป่าได้ แต่มาต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 การค้าระหว่างไทย-จีนซบเซางอันเนื่องมาจากสาเหตุทางการเมืองภายในของจีนเองและปัญหาการค้าของไทยเองที่ต้องแข่งขันกับพ่อค้าชาวตะวันตกมากขึ้น ดังนั้น จึงส่งผลให้

การค้าเร่งลดลงไปและได้ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบกับความต้องการผลเร็วของชาวต่างชาติลดน้อยลงไป (สุคใจ พงศ์กล้า, 2528, หน้า 41-42; ศรีัญญา คันธาศิพ, 2540, หน้า 63-64)

1.6 การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพของชาวจีนอพยพในชลบุรีที่สำคัญ ได้แก่ การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงเปิด การเลี้ยงเปิดในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่จะเลี้ยงอยู่ตามชายฝั่งทะเล อย่างเช่น จังหวัดชลบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร เพชรบุรี และสุราษฎร์ธานี เนื่องจากว่าแถบชายทะเลถือได้ว่าเป็นความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้ง หอย ปลา รากาตุก ซึ่งผู้เลี้ยงเปิดสามารถที่จะนำมาใช้เป็นอาหารของเป็ดได้เป็นอย่างดี

จังหวัดชลบุรีถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีเลี้ยงเปิดเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลบางทราย อำเภอเมืองชลบุรีซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญมาจากบรรพบุรุษจึงทำให้การเลี้ยงเปิดในจังหวัดชลบุรีมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันในประเทศไทย นอกจากนี้ การเลี้ยงเปิดในจังหวัดชลบุรียังเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดอีกด้วย (เอกชัย โอเจริญ, 2510, หน้า 1)

2. การผลิตด้านอุตสาหกรรม

การทำกิจการอุตสาหกรรมของชาวจีนอพยพในชลบุรีช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่เห็นเด่นชัดก็คือ อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายและอุตสาหกรรมต่อเรือ

2.1 อุตสาหกรรมน้ำตาลทราย

อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยมีชาวจีนอพยพเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำน้ำตาลทราย การทำอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายนั้นมักนิยมผลิตน้ำตาลทรายแบบครบวงจร กล่าวคือ การผลิตน้ำตาลทรายจะเริ่มตั้งแต่การซื้อหรือบุกเบิกที่ดินเพื่อเพาะปลูกทำไร่อ้อยและตั้งโรงหีบ การว่าจ้างแรงงานมาเพาะปลูกอ้อยเพื่อป้อนเข้าโรงงาน การทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการผลิตน้ำตาล เช่น ลูกหีบ กระทะ ถัง ต่อม หม้อ หวด เหล็กพาย เหล็กแซะ เหล็กแบน เหล็กคานกระทะ กระดิ่ง กระสอบ และเกวียนสำหรับขนของ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการซื้อควายเพื่อใช้ดึงวัวลูกหีบ การต่อเรือบรรทุกอ้อย และน้ำตาล การหีบอ้อย ต้มน้ำตาล รวมทั้งการหีบห่อบรรจุน้ำตาลใส่กระสอบเพื่อขนส่งไปในตลาด (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2534, หน้า 48-49)

ส่วนในด้านแรงงานหรือบุคลากรที่ดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายนับตั้งแต่ผู้จัดการ (หลงจูหรือหลงจู๊นายโรงหีบ) หัวหน้าคนงาน (เงินแดง) นายช่าง

(ไต้หู) เสมียน กรรมกร คนคร้ว และยาม ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต่จิวที่อพยพเข้ามาเนื่องจากว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายตั้งแต่อยู่ประเทศจีนแล้ว ดังนั้น เมื่ออพยพเข้ามาในประเทศไทยจึงได้นำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่มารับจ้างทำงานในอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2534, หน้า 50)

พวกชนชั้นศักดินาไทยที่ลงทุนตั้งโรงงานทำน้ำตาลทรายนั้นไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลการดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเอง หากแต่จ้างชาวจีนอพยพที่มีความชำนาญเกี่ยวกับการผลิตน้ำตาลทรายเป็นผู้บริหารงานแทน เอกสารของทางราชการเรียกชาวจีนพวกนี้ว่า หลงจู้ นายโรงหีบ ส่วนผู้ประกอบการที่เป็นชาวจีนอพยพนั้นจะลงทุนและบริหารงานทั้งหมดด้วยตนเอง (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2544 . หน้า 83-84)

เทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ใช้อยู่ในโรงงานน้ำตาลต่าง ๆ ยังเป็นเทคนิคการผลิตแบบง่าย ๆ ที่อาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิต รวมทั้งใช้วิธีการเพิ่มผลผลิตด้วยการเพิ่มแรงงานและวัตถุดิบต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้ขยายโรงงานออกไปให้ใหญ่กว่าเดิม มิได้เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้วยการใช้เครื่องจักรหรือเทคโนโลยีใหม่ ดังที่ ปาลเลกัวซ์ ได้กล่าวถึงเทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ดังนี้ (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2544 , หน้า 87-89)

“...ที่ริมฝั่งแม่น้ำ เราจะเห็นพืนกองพะเนินเทินทึก 2-3 กอง สูงตั้ง 15-20 เมตร ใกล้เคียง ๆ กองพืนนั้นมีโรงหลังกากลมมีควายสองตัวดึงควานลูกหีบทำด้วยไม้แข็งสองลูกให้หมุนขบกัน เพื่อบดลำอ้อย น้ำอ้อยไหลในบ่อซิเมนต์ ด้านหลังโรงหีบก่อเป็นเตาอิฐ รูปร่างคล้าย ๆ กับคอกหอย ชั้นบนของเตานี้มีแท่งเหล็กใหญ่ขวางอยู่ 3 ท่อน เป็นที่ตั้งหม้อขนาดมหึมา 3 หม้อ เชื่อมถึงด้วยการ โบกปูน เมื่อสุมไฟแรงแล้วเคี้ยวน้ำอ้อยในหม้อนี้นจนงวดแล้วเทลงเก็บไว้ในกรวยดิน วันรุ่งขึ้นเขารินน้ำตาลแดงออกแล้วฟอกด้วยดินเหนียวและ ๆ ได้น้ำตาลซึ่งค่อนข้างขาวมาก การเคี้ยวน้ำตาลแดงกับฟองของมันอีกครั้งหนึ่งก็ยังได้น้ำตาลอีกเป็นจำนวนมาก ในที่สุดกากน้ำตาลแดงนั้นจะถูกส่งไปที่โรงต้มกลั่นสุราเพื่อผสมเข้ากับปูนขาวใช้ในการ โบกตึก... โรงใหญ่ ๆ สองโรง กว้างยาวตั้งโรงละ 50 เมตร ยังไม่ค่อยพอที่จะบรรจุเครื่องมือเครื่องใช้ของโรงหีบได้หมดสิ้น ซ้ำยังใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกคนงานตั้ง 200 คนอีกด้วย...”

เทคนิคการผลิตน้ำตาลทรายดังกล่าวได้ถูกล้มเลิกไปเมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้น แต่ในหลาย ๆ พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังคงมีการใช้เทคนิคนี้กันอยู่ เช่น จะเขิงเทรา พนมสนิม และได้ใช้สืบต่อมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงเลิกไป

2.2 อุตสาหกรรมต่อเรือ

ชุมชนในชลบุรีที่ทำอาชีพอุตสาหกรรมต่อเรือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ชุมชนคลองตำหรุ ชุมชนคลองตำหรุเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2340 ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง พื้นฐานโดยมีชาวจีนเดินทางมากับเรือกำปั่น เริ่มแรกชาวจีนเหล่านี้เข้ามาเป็นแรงงานในชุมชน คือ หาบเกลือเข้ายังก็จะได้เงินเป็นค่าจ้างบ้าง บางคนก็มาเป็นพ่อค้า ลอยเรือมาจากเมืองจีนขายพวกเกลือ น้ำปลา หอม พริก กระเทียม หมากพลู น้ำตาลทรายแดง น้ำตาลทรายขาว และข้าว เป็นต้น ดังที่คุณบุษณา พลานนท์ กล่าวว่า (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546, หน้า 53)

“แจ็ก ไล่ลอยเรือมาจากเมืองจีน ตีลูกแจ็กตลอดในเรือ มุ่งจากขายของอยู่ในเรือ พอมีเงิน ก็ซื้อที่ ก็ย้ายขึ้นฝั่งตั้งเป็นร้านขายของ”

ส่วนชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นชาวจีนไหหลำ ได้เข้ามาที่ชุมชนคลองตำหรุเพื่อมาซื้อ ที่ไปสร้างอู่ต่อเรือ ดังที่ป้าเฉลิม สุวรรณกิจ กล่าวว่า (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546, หน้า 53)

“สมัยก่อนพ่อของป้าขายที่ดินไป 20 บาท ขายให้กับพวกจีนไหหลำเอาไปทำเป็น อู่ต่อเรือ”

ในชุมชนคลองตำหรุมีอู่ต่อเรือชื่อว่า อู่ต่อเรือได้ลิ้ม เนื่องจากเจ้าของที่เป็นชาวจีนนั้น ชื่อ ได้ลิ้ม คุณสมชาย พลานนท์ ได้กล่าวถึงอู่ต่อเรือได้ลิ้มว่า (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546, หน้า 53)

“เขาจะใช้ไม้ทางเหนือ ที่มีกรอบไม้ได้ดี ประกอบกับช่างต่อเรือที่มีฝีมือดีมาก รับต่อ เรือจากคลองด่าน จากสมุทรปราการ”

อู่ต่อเรือแห่งนี้จะรับต่อเรือขนาดใหญ่ ๆ เท่านั้นเพื่อเอาไว้ขายให้กับลูกค้าที่ติดต่อเข้ามาว่าต้องการเรือขนาดเท่าใด ทางอู่ก็จะทำการต่อเรือตามความต้องการของลูกค้า ดังนั้น อู่ต่อเรือได้ ลิ้มจึงไม่ได้ต่อเรือเพื่อใช้กันภายในชุมชน เรือที่ใช้ภายในชุมชนนั้นชาวบ้านจะต่อกันเองจากการที่ ได้เงินจากการประกอบอาชีพ ภายในอู่ต่อเรือจะเต็มไปด้วยไม้ที่ใช้ในการประกอบเรือ และเมื่อต่อ เรือเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะรองเรือออกไปตามลำคลองไหลลงไปสู่ม่าน้ำบางปะกงเพื่อนำไปส่งให้ กับลูกค้า แต่อุตสาหกรรมต่อเรือในคลองตำหรุไม่สามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากคลองแคบขึ้นไม่ สามารถรองเรือออกสู่ลำคลองได้อีกต่อไป ตามที่ลุงประกอบ มิตรพระพันธ์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลอู่ต่อเรือ ที่กลายสภาพมาเป็นโรงไม้ในปัจจุบันกล่าวว่า (กมลวรรณ ฉัตรมงคล, 2546, หน้า 53, 65)

“แต่ก่อนทางอู่จะต่อเรือขนาดใหญ่ เป็นเรือประมงภายในประเทศ เรือน้ำหนัก 30 ตัน ยังเข้ามาจอดได้ แต่ตอนนี้สภาพของพื้นที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก แต่ก่อนคลองกว้างประมาณ 8 เมตร เดียวนี้ไม้เหลือคลองให้เรือออกอีกแล้ว ”

3. การค้า

การค้าที่ดำเนินการ โดยชาวจีนอพยพในชลบุรีประกอบด้วยการค้าต่างประเทศและการค้าในประเทศ ดังนี้

3.1 การค้ากับต่างประเทศ

การค้าทางเรือกับต่างประเทศหรือที่เรียกกันว่า การค้าสำเภานั้นเป็นกิจกรรมสำคัญ กิจกรรมหนึ่งของเศรษฐกิจในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จังหวัดชลบุรีถือว่าเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญท่าหนึ่งตั้งแต่อดีตโดยอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลที่ล่องเข้าไปค้าขายยังบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาต่อไปและยังเป็นจังหวัดที่เป็นเส้นทางการค้าต่างประเทศ กล่าวคือ เรือกำปั่นบรรทุกสินค้าระหว่างประเทศขนาดใหญ่ที่กินน้ำลึกกว่า 14 ฟุต ไม่สามารถผ่านเข้าออกกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ที่สำคัญของประเทศสะดวกเพราะสมัยนั้นยังมิได้มีการขุดลอกร่องน้ำที่สันดอนปากน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้น เรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่จึงต้องจอดขนถ่ายสินค้าลงเรือลำเลียงเข้ามายังกรุงเทพฯ เมืองท่าที่ใกล้เคียงที่มีความสำคัญของจังหวัดชลบุรีนั้นคือ เมืองท่าศรีฟโล เมืองท่าศรีฟโลในอดีตนั้นเป็นท่าเรือที่เจริญรุ่งเรืองมานานนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อพิจารณาจากที่ตั้งและหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบเมืองศรีฟโล มีการสันนิษฐานกันได้ว่า เป็นชุมชนเมืองที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายในฐานะที่เป็นเมืองท่าและจุดแวะพักเรือสินค้า (เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2545, หน้า 39; ญัฐพงษ์ สุวนันทนกุล, 2546, หน้า 21-22; ธีรชัย ทองธรรมชาติ, 2553, หน้า 80-81)

แต่ต่อมาเมืองศรีฟโลเริ่มมีความสำคัญลดลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลที่ตื้นเขินซึ่งเกิดจากการทับถมของเลนที่กระแสน้ำพัดมาจากแม่น้ำบางปะกงทำให้เมืองศรีฟโลตื้นเขินเดินเรือไม่สะดวก ดังนั้น เมืองศรีฟโลจึงไม่เหมาะที่จะเป็นเมืองท่าอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ ประชาชนจึงค่อย ๆ ย้ายถิ่นฐานลงมาสร้างชุมชนลงไปทางใต้ในเขตบางทราย บางปลาสร้อยซึ่งมีสภาพเป็นชายทะเล ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเมืองบางปลาสร้อยจึงเป็นท่าจอดเรือสินค้าและเป็นบริเวณที่ตั้งแหล่งชุมชนการค้าที่มีความเจริญขึ้นแทนเมืองศรีฟโลซึ่งอยู่ห่างกันออกไปเล็กน้อย ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวไว้ว่า (เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2545, หน้า 39)

“เมืองศรีฟโลเป็นเมืองท่าที่อยู่บนเส้นทางเดินทะเล เมืองนี้ตั้งอยู่ในเขตบ้านศรีฟโล อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีความรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นหรือราวพุทธศตวรรษที่ 20 หรือเก่าไปกว่านั้นเล็กน้อย พิจารณาตามตำแหน่งที่ตั้งของตัวเมืองที่เกี่ยวกับการค้า คงเป็นที่จอดพักสินค้าของอ่าวบางปะกงแห่งหนึ่ง ต่อมาศรีฟโลลดความสำคัญลงและตัวเมืองก็ย้ายไปอยู่ที่บางปลาสร้อยห่างลงไปเล็กน้อย เรือที่เดินทางเข้ามาค้าขายจากจีน และกัมพูชา คงจะต้องมาพักสินค้าอยู่ ณ เมืองนี้ ก่อนเดินทางไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน และแม่กลอง หรือไม่ก็เป็น

แหล่งที่พักรับสินค้าของบรรดาเรือสำเภาที่ออกจากปากแม่น้ำเหล่านี้ ก่อนที่จะเดินทางต่อไปยัง กัมพูชา เวียดนาม”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดการขยายตัวทางการค้าส่งผลให้เมืองต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณ ชายฝั่งทะเลของไทยมีความสำคัญขึ้นในฐานะที่เป็นเมืองท่าและแหล่งจอดแวะเรือสินค้า จังหวัด ชลบุรีถือว่าเป็นเส้นทางการค้าที่มีความสำคัญเช่นกันเนื่องจากอยู่บนเส้นทางเดินเรือหลายเส้นทาง ดังนี้ (อดิศร หมวกพิพาย, 2531, หน้า 142; เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2545, หน้า 39; ณัฐพงษ์ สุวณัฏทนกุล, 2546, หน้า 21-22)

3.1.1 ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีชัง ระยอง จันทบุรี ตราด ตัดข้ามอ่าวไทยที่เกาะช้าง จังหวัดตราด จนมาถึงปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา และ ปัตตานี

3.1.2 ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีชัง ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง แล้วตัดข้ามอ่าวไทยไปปากน้ำเมืองระนอง

3.1.3 ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ผ่านบางปลาสร้อย เกาะสีชัง ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง แล้วตัดข้ามอ่าวไทยไปปากน้ำชุมพร เดินทางต่อไปยังบ้านดอน นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี

3.1.4 ออกจากปากน้ำเจ้าพระยา ไปเกาะสีชัง ตัดข้ามอ่าวไทยไปสามร้อยยอด ปรานบุรี ชุมพร บ้านดอน นครศรีธรรมราช ปัตตานี

นอกจากนี้ เส้นทางการค้าที่เกี่ยวข้องกับชลบุรีอีกเส้นหนึ่ง คือ เส้นทางการค้าไป ยังเขมรและญวน โดยเดินเรือไปตามชายฝั่งทะเลตะวันออกจาก กรุงเทพฯ ผ่านบางปะกง บางปลาสร้อย บางละมุง ระยอง จันทบุรี ตราด เข้าไปยังเขมรและญวน ซึ่งสามารถลำเลียงสินค้าได้ เกือบตลอดปี เนื่องจากฝั่งทะเลทางด้านนี้ มีเกาะเล็กเกาะน้อยเป็นที่กำบังฝนและคลื่นช่วยให้เดินเรือ ได้อย่างปลอดภัย

ส่วนบางปลาสร้อย เป็นเมืองสำคัญทางการค้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาจึงเป็นเมืองที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจสูง เนื่องจากมีแรงงานจีนอพยพเข้ามาอาศัยจำนวนมากเข้ามาทำการผลิต สินค้าต่าง ๆ เช่น ข้าว น้ำตาล ยาสูบ พริกไทย ผักและผลไม้ จำพวกถั่ว มันเทศ มันแกว สับปะรด นอกจากนี้ ยังมีการทำนาเกลือและเก็บเปลือกหอยเพื่อส่งไปทำปูนขาว 94 โรงงานทำ คราม 95 สินค้าเหล่านี้ส่งเข้ามาขายในกรุงเทพฯ และการทำไม้เพื่อแปรรูปเป็นชิ้นส่วนเรือ ได้แก่ พังกา สมอ การต่อเรือเป็นอาชีพที่ชาวจีนมีความชำนาญ นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานการผลิต สินค้าต่าง ๆ (พิมพ์อูมา ไตสินธพ, 2548, หน้า 58)

3.2 การค้าภายในประเทศ

การค้ากับต่างประเทศดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลให้การค้าภายในประเทศของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเติบโตขยายตัวมากขึ้นด้วย เช่น พื้นที่ในเขตบางปลาสร้อยหรือชลบุรี พันธ์นิคม จันทบุรี เป็นต้น เนื่องจากเมืองดังกล่าวอยู่ใกล้กับเมืองศูนย์กลางการค้าที่กรุงเทพฯ อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าส่งออกที่สำคัญหลายชนิดด้วย ดังนั้น จึงมีเส้นทางการคมนาคมที่ติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก นอกจากนี้ ยังมีการขยายตัวของเรือขายการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525, หน้า 117,119)

เส้นทางการคมนาคมทางน้ำที่พัฒนาขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้ช่วยกระจายการค้าภายในประเทศโดยชาวจีนนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง ส่วนเส้นทางทะเลนั้นก็มิใช่กันมากจากกรุงเทพฯ เอง มีเรือสำเภาทำการค้าตามชายฝั่งไปยังปักกิ่งได้ คือ ชุมพร ไซยา บ้านคอน นครศรีธรรมราชลงไปถึงพัทลุงและสงขลา ส่วนทางตะวันออกนั้นก็มิเรือสำเภาแล่นติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับเมือง เช่น บางปลาสร้อย บางปะกง บางพระ บางละมุง ระยอง จันทบุรี ทุ่งใหญ่ และเกาะกงทั้งปีโดยไม่ต้องรอมรสุม (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543, หน้า 162-163)

ดังนั้น เมืองบางปลาสร้อยในฐานะที่เป็นชุมชนชายฝั่งของชลบุรีจึงขยายตัวเป็นชุมชนทางการค้าเนื่องจากผู้คนในชลบุรีที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สูง เช่น เมืองพันธ์นิคม จะเดินทางมาแวะพักสินค้าทำให้เกิดกิจกรรมการค้าขายขึ้นในบริเวณท่าเกวียนของเมืองบางปลาสร้อย (ปัจจุบันอยู่บริเวณถนนอักษณิวาด) ในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ได้บรรยายสภาพการค้าภายในของเมืองบางปลาสร้อยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ไว้ว่า (อชึก สวัสดิ์มงคล และธีรชัย ทองธรรมชาติ, 2550, หน้า 59)

เป็นสองแถวแนวถนนคนสะพรั่ง

ดูรูปร่างนางบรรดาแม่ค้าเคียง

ขายหอยแครงแมงกู่กับปูม้า

พวกเจ๊กจีนสินค้าเอามาวาง

ที่ขายผ้าหน้าถึงก็เบิกใจง

จากการบรรยายเห็นว่าแม่ค้าส่วนใหญ่เป็นคนไทย ในขณะที่พ่อค้าจะเป็นชาวจีน ดังคำสัมภาษณ์ของชาวจีนแต่จิวท่านหนึ่งที่ว่า (ณัฐพงษ์ สุวนันทนกุล, 2546, หน้า 59)

“ผู้หญิงไม่ค่อยมี ไม่กล้ามา ผู้ชายจะไปแต่งงานกับผู้หญิงสะพานก็ไปอยู่แถวนั้นไปจับปลา ขายปลา”

“เที่ยวชำเลื่องแลชมตลาดเรียง

บ้างยืนบ้างนั่งร้านประสานเสียง

เห็นเกลี้ยงเกลี้ยงก่ดองเกลี้ยงเป็นอย่างกลาง

หมึกแมงดา หอยคอง รองกระถาง

มะเขือคางแพะเผือกผักกาดคอง

สินค้าที่นำมาวางขายมีทั้งผลิตผลทางการเกษตร เช่น มะเขือ ผักต่าง ๆ อาหารทะเล เช่น หอย ปู แมงดา หมึก เป็นต้น รวมทั้งผ้าแพรต่าง ๆ ด้วย

นอกจากสภาพการค้าภายในเมืองบางปลาสร้อยแล้ว สภาพการค้าภายในเมืองพนัสนิคมก็ยังมีกรบรรยายสภาพการค้าไว้ดังนี้ (เฟรเดอริค, อาเซอร์ นีล, 2525, หน้า 20)

“...จากจุดนี้ (ปากถัด-พนัสนิคม) เป็นต้นไป เราจะได้เห็นภาพชีวิตที่มึนงาทำมากมายซึ่งเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้นและอยู่กันหนาแน่นเข้าทุกทีเมื่อท่านเดินทางใกล้เมืองหลวง มีเรือบรรทุกผลิตผลทุกชนิดผ่านไปมาอยู่มาอยู่ นึกก็เป็นจุดที่เรือขายของมาถึง เรือเหล่านี้ล่องตามกระแสน้ำลงมา ทั้งนี้จึงไม่ต้องออกแรงนำเรือที่บรรทุกของสารพัดอย่างมาขายตามหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ...”

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าสภาพการค้าขายที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านนั้นมีน้อยมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากข้อจำกัดทางด้านคมนาคมขนส่งทำให้มีต้นทุนสูง ในขณะที่เดียวกันแต่ละภูมิภาคก็สามารถผลิตสิ่งของที่จำเป็นต่อการใช้สอยได้ (อินแกรม, เจมส์ ซี, 2552, หน้า 27)

การก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วัฒนธรรมทางการเมืองในฐานะที่เป็นระบบความคิดความเชื่อที่มีต่อการเมืองของชาวจีนอพยพในฐานะชนชั้นกลางเกิดขึ้นภายใต้สังคมศักดินาของไทยช่วงต้นรัตนโกสินทร์ สังคมศักดินาช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่ยังคงใช้ระบบไพร่ควบคุมกำลังคนกลุ่มต่าง ๆ ในราชอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นคนไทย มอญ เขมร ลาว และญวน แต่จะไม่รวมชาวจีนอพยพที่รัฐบาลยังถือว่าเป็นคนต่างด้าว ดังนั้น ชาวจีนอพยพจึงไม่ได้ขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนายซึ่งจะได้รับความคุ้มครองภายใต้การอุปถัมภ์ที่เป็นทางการ เช่น การถือว่าเป็นคนนอกกฎหมายที่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น ชาวจีนอพยพที่เริ่มเข้ามาในสยามจึงเกิดความรู้สึกความไม่มั่นคงในชีวิตและแสวงหาทางรอดของตนเองในสังคมสยาม (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, 2529, หน้า 79-85)

ดังนั้น ชาวจีนอพยพจึงต้องแสวงหาความคุ้มครองในสังคมไทยแตกต่างกันใน 2 กลุ่มคือ กลุ่มนายทุนจีนและกลุ่มชาวจีนทั่วไป การแสวงหาความมั่นคงจากกลไกของรัฐสยามของกลุ่มนายทุนจีนได้นำไปสู่การก่อรูปของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ ในขณะที่ชาวจีนทั่วไปจะใช้วัฒนธรรมการรวมกลุ่มที่สืบทอดมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ภายใต้ระบบเครือญาติแบบสมมุติ หรือเป็นพี่น้องร่วมสาบานของสมาคมกลับมาเป็นฐานในการสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในสังคม

การก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์เกิดจากนายทุนจีนที่ต้องการสะสมทุนจึงเข้าไปเป็นผู้ได้อุปถัมภ์กับชนชั้นนำของรัฐในระบบศักดินาที่ต้องการควบคุมชาวเงินอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบการอุปถัมภ์ที่ใช้ในสมัยนี้จะมี 2 ช่องทางด้วยกันคือ

1.1 ความพยายามสร้างความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์และกลุ่มเจ้า

1.2 ความพยายามสร้างความสนิทชิดเชื้อกับขุนนาง

ช่องทางการอุปถัมภ์ของนายทุนจีนกับกลุ่มเจ้าและขุนนางในระบบศักดินาจะอาศัยกลไกของรัฐบาลการเป็นกลไกในการดำเนินงาน กลไกระบบอุปถัมภ์ที่นำมาสู่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ได้แก่ (สุภาวงศ์ จันทวานิช และคณะ, 2534, หน้า 117-119)

1. กลไกของกรมท่าซ้าย กรมท่าซ้ายเป็นกลไกที่ใช้ในการควบคุมชาวเงินโดยตรง กล่าวคือ ชนชั้นนำศักดินาจะมอบหมายให้ชาวเงินที่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำได้เข้ามาทำหน้าที่ช่วยเหลือรัฐบาลในการควบคุมดูแลกลุ่มชนที่เป็นพวกเดียวกัน การควบคุมชาวเงินโดยผ่านกรมท่าซ้ายเป็นนโยบายที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นผู้ดำรงตำแหน่ง “โชฎิกราชเศรษฐี” บางคนได้รับพระราชทานยศถึงชั้น “พระยา” ก็มี

2. กลไกการผูกปี การผูกปีเป็นการมุ่งเก็บภาษีโดยตรงจากชาวเงินที่อยู่นอกระบบไพร่ แต่ก็มีผลทางอ้อมในการควบคุมชาวเงินคือ ทำให้รัฐบาลสามารถประมาณการณ์จำนวนชาวเงินที่มีอยู่ในสังคมไทยได้ เงินค่าผูกปีซื้อมือเงินนั้นเกิดขึ้นจากการที่ชาวเงินได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงานในขณะที่ราษฎรไทยที่เป็นไพร่และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยต้องถูกสักซื้อมือเป็นไพร่และต้องทำงานให้แก่มูลนายและพระเจ้าแผ่นดิน รัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 2 เห็นควรที่จะใช้ประโยชน์จากแรงงานจีน จึงได้พิจารณาเก็บเงินค่าราชการจากชาวเงิน 1 บาท 50 สตางค์ ต่อ 3 ปี ชาวเงินที่มาเสียค่าแรงงานแล้ว จะได้รับใบฎีกาพร้อมกับได้รับการผูกปีซื้อมือด้วย ไหมสีแดงประทับตราด้วยครั้งเป็นตราประจำเมือง ซึ่งแตกต่างกันออกไป เช่น เมืองเพชรบุรีเป็นรูปหนู กาญจนบุรี เป็นรูปบัว การผูกปีซื้อมือเงินนี้ เริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้เป็นประเพณีปฏิบัติสืบมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีพระราชบัญญัติลักษณะการผูกปีซื้อมือเงิน พ.ศ. 2443 ออกใช้บังคับทั่วทุกมณฑล และได้ยกเลิกไปในตอนปลายรัชกาลเมื่อปี พ.ศ. 2451

3. กลไกการมีตำแหน่งราชการให้แก่ผู้นำชาวเงิน ตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้แก่ (พรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 21-23 ; สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, 2542, หน้า 1520-1529 ; วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, 2529, หน้า 86)

3.1 นายอำเภอจีน ถือว่าเป็นตำแหน่งที่ทำให้ชาวจีนหลายเป็นขุนนางไทยในระบบราชการ และทำงานภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าเมือง รวมทั้งต้องรับพระราชทานน้ำพิพัฒน์สัตยาพร้อมกับเจ้าเมือง กรมการเมืองปีละ 2 ครั้ง นายอำเภอจีนมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวจีนในท้องถิ่นที่ตนรับผิดชอบ หากชาวจีนขัดแย้งกันเองก็ช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยความให้ และหากไม่ใช่เรื่องภายในชุมชนจีน ถ้าชาวจีนตกอยู่ในฐานะ โจรภัยก็จะช่วยป้องกันและช่วยฟ้องร้องให้ แต่ถ้าหากตกอยู่ในฐานะจำเลยก็จะทำหน้าที่ควบคุมตัวมาส่งให้เจ้าเมืองกรมการเมือง และในทั้งสองกรณีนายอำเภอจีนจะต้องไปนั่งฟังการพิจารณาคดีด้วย นอกจากนี้ นายอำเภอจีนยังมีหน้าที่จัดทำบัญชีรายชื่อชาวจีนในความดูแลของตนซึ่งต้องระบุทั้งจำนวน การตั้งบ้านเรือน อาชีพ ดูแลทั้งการผูกปีและไม่ให้ประพฤติดิฉินกฎหมาย กล่าวโดยสรุป นายอำเภอจีนมีหน้าที่ทั้งให้ความคุ้มครองช่วยเหลือและควบคุมดูแลชาวจีน

นอกจากนี้ นายอำเภอจีนจะสังกัดกรมพระกลาโหม กรมมหาดไทยหรือกรมพระคลัง ขึ้นอยู่กับหัวเมืองนั้น ๆ จะอยู่ในบังคับของกรมใด ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นนายอำเภอจีนจะมาจากผู้ที่ชาวจีนในท้องถิ่นเคารพนับถือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 จะแยกไปตามกลุ่มภาษา ส่วนสมัยรัชกาลที่ 4 จะแยกตามการนับถือศาสนาและในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำเอาหลักเกณฑ์ตามกลุ่มสังคมของชาวจีนและสภาพภูมิศาสตร์มาพิจารณา อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งนายอำเภอจีนของประเทศไทย ก่อนข้างจะมีความชัดเจนในทุกรัชกาล ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นนายอำเภอจีน ได้แก่ กลุ่มเจ้าภาษี นายอากร กลุ่มพ่อค้า หรือกลุ่มที่เป็นบุตรหลานของขุนนางไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งพวกที่ได้รับเป็นหัวหน้าสมาคมอั้งยี่ นายอำเภอจีนจะมียศตั้งแต่ขุน หลวง และหมื่น

3.2 จางวางจีนหรือจางวางอำเภอจีน เป็นตำแหน่งเช่นเดียวกับนายอำเภอจีน จางวางจีนมีขอบข่ายอำนาจหน้าที่เหมือนนายอำเภอจีนทุกประการ แต่ตำแหน่งจางวางจีนมักจะได้รับพระราชทานชั้นยศสูงกว่านายอำเภอจีนเนื่องจากว่าจางวางจีนจะดูแลในท้องถิ่นที่มีชาวจีนไม่หนาแน่นและควบคุมกว้างขวางกว่านายอำเภอจีน

3.3 ระบบเจ้าภาษีนายอากร ตำแหน่งเจ้าภาษีนายอากรนอกจากเป็นตำแหน่งที่ได้จากการสัมปทานเพื่อเก็บภาษีของนายทุนจีนแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อให้ความคุ้มครองดูแลชาวจีนอพยพด้วย กล่าวคือ เจ้าภาษีนายอากรจะสามารถว่ากล่าวตัดสินคดีเล็กน้อยที่เกี่ยวกับงานของตนได้ในอาณาเขตที่ตนได้รับมอบหมายนั้น ๆ และที่นำสังกัดคือเจ้าภาษี อาจจะเป็นบุคคลเดียวกับบุคคลในฝ่ายปกครองก็ได้ คือ อาจจะเป็นได้ทั้งเจ้าเมืองและนายอำเภอจีน นอกจากนี้ เจ้าภาษีนายอากรยังเป็นพ่อค้าอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพ่อค้าสำเภา ตลอดจนเจ้าของกิจการการผลิตที่สำคัญในขณะนั้น เช่น ไร่อ้อย และ โรงงานน้ำตาล เป็นต้น

การใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นเป็นผลมาจากการเฟื่องฟูทางการค้าและการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพ ตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์มาแล้วข้างต้นจะพบว่าชาวจีนอพยพได้ก่อรูปมาเป็นชนชั้นกลางจากพื้นฐานของการผลิตเพื่อขาย การผลิตเพื่อขายที่สำคัญในช่วงนี้ ได้แก่ การผลิตสินค้าเพื่อส่งออก เช่น ทำไร่พริกไทย อ้อย ยาสูบ โรงงานน้ำตาล เหมืองเหล็ก เหมืองศิบัก อุตสาหกรรมต่อเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการค้าของพ่อค้าจีนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าร้านค้าย่อย พ่อค้าขายสินค้าจากต่างประเทศ พ่อค้าเรือสำเภาเอกชน เป็นต้น การผลิตเพื่อขายของชาวจีนอพยพทำให้ตลาดภายในและเศรษฐกิจเงินตราขายตัว ในขณะที่รัฐต้องสูญเสียรายได้จากการลดการผูกขาดการค้า ดังนั้น รัฐสยามจึงหันมาขยายการเก็บภาษีในระบบเจ้าภาษีนายอากร โดยให้ชาวจีนเป็นผู้ผูกขาดการเก็บภาษีเนื่องจากจะทำให้รัฐมีรายได้แน่นอน และสะดวกกว่าการเก็บภาษีภายใต้ระบบไพร่ ดังนั้น จึงเกิดการเฟื่องฟูของระบบเจ้าภาษีนายอากรในช่วงรัชกาลที่ 3 (ชัชยงค์ ประดิษฐศิลป์, 2533, หน้า 116-118)

ก่อนที่จะมีการใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้น สังคมไทยแต่เดิมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและสมัยกรุงธนบุรี รัฐบาลได้ใช้การเก็บภาษีอากรในรูปแบบหลัก 4 ประเภท คือ (พิชญ เดชใด, 2556)

1. จังกอบ หมายถึง ภาษีสินค้าผ่านด่านทั้งทางบกและทางน้ำ โดยการเก็บตามสัดส่วนสินค้าในอัตรา 10 หีบ 1 หรือเก็บเงินตามขนาดของยานพาหนะที่ขนส่งสินค้าผ่านด่าน ส่วนใหญ่วัดตามความกว้างที่สุดของปากเรือ
2. อากร เป็นเงินที่เก็บจากผลประโยชน์ที่ราษฎรได้จากการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่ไม่ใช่การค้าขายโดยตรง เช่น การทำนา ทำสวน หรือเงินที่พ่อค้าเสียให้แก่รัฐบาลในการให้สัมปทานการประกอบการต่าง ๆ เช่น การให้เก็บของป่า การดื่มสุรา อัตราที่เก็บประมาณ 1 ใน 10 ของผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหาได้
3. ส่วย เป็นเงินหรือสิ่งของที่ไพร่หลวงที่ไม่ต้องการเข้าเวรรับราชการส่งมาให้รัฐแทนการเข้าเวรรับราชการ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดว่าให้ไพร่หลวงต้องเข้าเวรภายใน 3 เดือน ผู้ใดไม่ต้องการจะเข้าเวรจะต้องเสียเป็นเงินเดือนละ 6 บาท
4. ฤชา เป็นเงินค่าธรรมเนียมที่รัฐเรียกเก็บจากราษฎร ในกิจการที่ทางราชการจัดทำให้ เช่น การออกโฉนด เงินปรับสินไหม ที่ฝ่ายแพ้จะต้องชดใช้ให้แก่ฝ่ายชนะ รัฐก็จะเก็บไปครึ่งหนึ่งเป็นค่าฤชา เรียกว่า “เงินพินัยหลวง”

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการปรับปรุงการเก็บภาษีเพิ่มขึ้นมาอีก 2 รูปแบบคือ (พิชญ เดชใด, 2556)

1. การเดินสวน คือ การให้เจ้าพนักงานที่ได้รับการแต่งตั้งออกไปสำรวจเรียกสวนของราษฎรว่าได้จัดทำผลประโยชน์ในที่ดินมากน้อยเพียงใด แล้วออกหนังสือสำคัญให้เจ้าของถือไว้เพื่อเป็นหลักฐานการเสียภาษีอากรซึ่งการจัดแบ่งภาษีการเดินสวนจัดแบ่งตามประเภทของผลไม้

2. การเดินนา คือ การให้เจ้าพนักงานออกไปสำรวจที่นาของราษฎรแล้วออกหนังสือสำคัญให้เจ้าของถือไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการเสียภาษีอากรที่เรียกว่า “หางข้าว” คือ การเก็บข้าวในอัตราไร่ละ 2 ถัง และต้องนำไปส่งที่ฉางหลวงเอง

แต่หลังจากที่มีการขยายตัวของการผลิตเพื่อขายและเศรษฐกิจเงินตราในสมัยรัชกาลที่ 3 แล้วรัฐบาลไทยจึงได้เก็บภาษีอากรเพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด เช่น ภาษีพริกไทย น้ำตาล เป็นต้น จนในที่สุดได้มีการเก็บภาษีในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า ระบบเจ้าภาษีนายอากร ระบบเจ้าภาษีนายอากร หมายถึง ระบบที่รัฐเปิดประมูลการเก็บภาษี ผู้ชนะการประมูล คือ ผู้ที่เสนอผลประโยชน์สูงสุดให้แก่รัฐบาลและจะมีอำนาจไปดำเนินการเก็บภาษีแทนรัฐบาลอีกต่อหนึ่ง ผู้ที่ชนะการประมูลดังกล่าวจะเรียกว่า เจ้าภาษีนายอากร เจ้าภาษีนายอากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนผู้มีฐานะดีทางเศรษฐกิจจากการลงทุนค้าขาย ผลดีของระบบเจ้าภาษีนายอากร คือ รายได้จากการเก็บภาษีอากร ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยมากขึ้น แต่มีข้อเสีย คือ เป็นระบบผูกขาดและอาจจะมีการทุจริตภาษีจากรายกรได้

เราจะพบว่า ระบบเจ้าภาษีนายอากรมีการขยายตัวอย่างชัดเจนในอุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมน้ำตาลในชลบุรีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือขยายตัวขึ้นหลังจากที่ชาวจีนเข้ามาดำเนินการ ดังจะเห็นได้จากสถิติการส่งน้ำตาลเป็นสินค้าออกของไทยในปริมาณสูงในช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีต่อมาหลังจากการผลิตสินค้าส่งออกของชาวจีนอพยพ บันทึกของครอว์ฟอร์ดชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า (จอห์น ครอว์ฟอร์ด, 2515, หน้า 102)

“.....ช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีต่อมาก็ได้มีการส่งสินค้านี้ (น้ำตาล) ออกไปจำหน่ายนอกประเทศอุตสาหกรรมนี้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่าน้ำตาลที่ส่งออกไปจำหน่ายนอกประเทศมีปริมาณถึง 80,000 ทอนต่อปี”

เนื่องจากอุตสาหกรรมน้ำตาลเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เงินทุนมาก ดังนั้น ผู้ที่เข้ามาทำกิจการจึงต้องมีเงินทุนหรือสามารถกู้ยืมจากแหล่งทุนได้ กลุ่มที่เข้ามาลงทุนในกิจการนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ (พรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 125-126)

1. พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ทั้งหลาย เนื่องจากการทำไร่อ้อยเพื่อผลิตน้ำตาลทรายเป็นกิจการที่สร้างรายได้มาก ดังนั้น จึงเป็นที่นิยมในการลงทุนของชนชั้นสูงโดยอาศัยข้าราชการขุนนางในพื้นที่เป็นผู้ควบคุมและหลงใหลชาวจีนเป็นผู้ดูแล

2. ขุนนางใหญ่ผู้มั่งคั่ง

3. พ่อค้าชาวจีน พ่อค้าชาวจีนที่ดำเนินกิจการน้ำตาลนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พ่อค้าใหญ่ที่ดำรงตำแหน่งเป็นขุนนางในกรมท่า หรือเจ้าภาษีนายอากร ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งพ่อค้าเล็กที่ลงทุน โดยการกู้ยืมเงินจากพ่อค้าใหญ่หรือขุนนางเจ้านายอีกทีหนึ่ง

เจ้าภาษีอากรที่เป็นพ่อค้าชาวจีนจะทำภาษีอากรในกิจการน้ำตาลทรายและที่เกี่ยวข้องกับน้ำตาลทราย นอกจากนี้ พ่อค้าจีนยังเป็นเจ้าของเรือสำเภาเพื่อทำการค้ากับต่างประเทศด้วย พ่อค้าเจ้าภาษีนายอากรได้รับประโยชน์ไม่เพียงจากการทำน้ำตาลทรายเท่านั้น ยังได้ประโยชน์จากภาษีต่าง ๆ รวมทั้งยังเป็นผู้ควบคุมน้ำตาลในการค้ากับต่างประเทศด้วย

อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายจึงเป็นกิจการที่สร้างความร่ำรวยให้แก่เจ้าภาษีนายอากรและทำรายได้ให้แก่รัฐในรูปภาษีจำนวนมาก ได้แก่ ภาษีน้ำตาลทราย ภาษีน้ำอ้อย อากรสมพัตสร (ภาษีอากรเกี่ยวกับค่าที่ดิน ผู้ปลูกอ้อยอันทำประโยชน์จากการค้าอ้อยได้จะต้องเสีย) รวมถึงยังมีภาษีพื้นโรงงานน้ำตาลอีก ดังนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 จะพบว่า ผู้ประมวลผูกขาดภาษีน้ำตาลทรายมีรายเดียว 36 หัวเมือง

นอกจากใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรแล้วรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังได้ลงทุนตั้งโรงงานน้ำตาลทรายตามเมืองต่าง ๆ หลายเมือง เช่น ที่นครชัยศรีมีโรงงานน้ำตาลทรายหลวง 2 โรงงาน ที่ฉะเชิงเทรา 1 โรงงาน และที่พนัสนิคม 1 โรงงาน โรงงานน้ำตาลทรายหลวงต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นนี้ รัฐบาลจะมอบหมายให้เจ้าเมืองเป็นผู้ดูแลภายใต้การกำกับควบคุมของกรมท่า

แหล่งปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานน้ำตาลทรายที่สำคัญคือ มณฑลปราจีน นครชัยศรี พิษณุโลก นอกนั้นในมณฑลอื่น ๆ ปลูกอ้อยรวมกันไม่ถึง 4,000 ไร่ ในขณะที่โรงงานน้ำตาลที่เป็นแหล่งใหญ่ที่สุดก็คือ โรงงานน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี (เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2545, หน้า 32)

ในกรณีของจังหวัดชลบุรีนั้นเราจะพบตัวอย่างของนายทุนจีนที่เข้าไปอยู่ได้อุปถัมภ์กับชนชั้นนำในระบบศักดินาของรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็คือ กรณีของจีนเรื่องหรือกรมขุนสุนทรภูเบศร์ การก่อสร้างตัวของจีนเรื่องนั้นจะต้องย้อนกลับไปในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งบิดาของจีนเรื่องคือ อ่องไหล่หูและพี่ชายคนโตชื่อ มั่วแสง ได้เข้าไปปรับใช้พระเจ้าตากสินด้วยความจงรักภักดี จนกระทั่งอ่องไหล่หูได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวงอภัยพาณิชย์ทำให้ครอบครัวจีนเรื่องมีสิทธิ์ส่งเรือสำเภาไปค้าขายในเมืองกวางตุ้งในนามของกษัตริย์ไทยถึง 10-15 ลำ ส่วนจีนเรื่องนั้นในสมัยกรุงธนบุรีก็ได้เป็นนายทุนอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ทำนุบำรุงสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ และกองทัพเป็นอย่างยิ่งทั้งให้เคหสถานเป็นที่พัก เงินทอง สรรพสิ่งอันจำเป็นแก่กองทัพ (สุภางศ์จันทวานิช และคณะ, 2539, หน้า 102; จุลลดา ภักดีภูมินทร์, 2545, หน้า 40-41)

ต่อมาจีนเรื่องก็ได้ย้ายมาเป็นเศรษฐีอยู่ที่บางปลาสร้อย เมืองชลบุรีในช่วงก่อนที่จะมี

การย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาเป็นกรุงเทพฯ จีนเรื่องไค้รักใคร่สนิทสนมกับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทถึงขั้นสาบานเป็นพี่น้องกัน ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทจึงกราบบังคมทูลขอให้สถาปนาจีนเรื่องขึ้นเป็นเจ้า โดยเริ่มแรกนั้น โปรดฯ ให้เป็น เจ้าบ้านเรอภูธร เกียรติยศเสมอหม่อมเจ้า แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้โปรดฯ ให้เป็น กรมขุนสุนทรภูเบศร์ ตั้งอยู่ที่ริมคลองหลอดข้างเหนือ เนื่องจากมิใช่เชื้อสายพระราชวงศ์ กรมขุนสุนทรภูเบศร์จึงเป็นเจ้าองค์เดียว ลูกหลานไม่ได้เป็นเจ้าด้วย ผู้สืบสายโลหิตของกรมขุนสุนทรภูเบศร์ปัจจุบันใช้นามสกุลว่า “สุนทรกุล ณ ชลบุรี” (จุลลดา ภักดีภูมินทร์, 2545, หน้า 40-41)

กรณีของจีนเรื่องแสดงให้เห็นว่า การตั้งผู้นำจีนเป็นขุนนางก่อนการใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ได้ยากยกเว้นกรณีของจีนเรื่องที่เป็นพี่น้องร่วมสาบานกันกับผู้ที่มีอำนาจตั้งมีบันทึกเกี่ยวกับจีนเรื่องเอาไว้ว่า (อริก สวัสดิมงคล และธีรชัย ทองธรรมชาติ, 2550, หน้า 103-104)

“ภายหลังในปี 10 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลกราบบังคมทูลพระกรุณาขอตั้งให้จีนเรื่องซึ่งเป็นเจ้าบ้านเรอภูธรอยู่นั้นเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์ ครั้งนั้นเล่ากันว่า ในหลวงทรงบ่นออกแอดมากนักว่าเขาเจ้าเขาแป๊ะมาตั้งเป็นต่างกริด ต่างกรม เป็นกรมหลวงกรมขุนเทียบเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ขยหน้าขยตา พวกเจ้าจีนกำเริบเสิบสาน จีนเข้ามาอยู่เมืองไทยนี้ก็มาก และที่เป็นแซ่เดียวกันกับจีนเรื่องก็มีโดยมากนานไปวงศานวงศ์ของจีนเรื่องก็จะแน่นบ้านแน่นเมือง คนต่างประเทศที่ไม่รู้จักจะสำคัญว่า จีนเหล่านั้นก็เนื่องในวงศานวงศ์ของเจ้าแผ่นดินด้วย ทรงบ่นว่านายอยู่นาน กรมพระราชวังบวรกราบทูลได้ว่า เจ้ากรุงธนบุรีนั้น เจ้า ฤ ไทย เราต้องกราบไหว้มิใช่ฤ ในหลวงก็จีนพระทัย จึงมีพระบรมราชานุญาต โปรดตั้งให้เจ้าบ้านเรอภูธรเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์ โดยเสียมิได้ ทั้งทรงพระทัยกรมพระราชวังบวร ในรัชกาลที่ 1 กรมพระราชวังบวรท่านอยู่ข้างจะแข็งแรงคงคั้น ไม่ใครจะยอมแพ้ในหลวง ในหลวงคร่ำ ๆ ไม่ใครจะขัดจีน ผ่อนพระทัยเสียโดยมาก”

ในขณะที่กลุ่มนายทุนจีนได้อาศัยกลไกรัฐเข้ามาเป็นผู้ได้อุปถัมภ์กับชนชั้นนำของไทย ในต้นรัตนโกสินทร์จนก่อรูปมาเป็นวัฒนธรรมแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งนั้น ชาวจีนทั่วไปที่ต้องการความมั่นคงและการดำรงชีวิตให้อยู่รอดในสังคมไทยก็ได้อาศัยวัฒนธรรมทางการเมืองแบบสมาคมลับอั้งยี่ในฐานะที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากจีนแผ่นดินใหญ่มาใช้เพื่อเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มของชาวจีนอพยพเมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมไทย

กล่าวโดยสรุปแล้วสมาคมลับอั้งยี่แต่เดิมนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ใช้การรวมกลุ่มต่อต้านรัฐในสมัยราชวงศ์ชิงในจีนแผ่นดินใหญ่ การรวมตัวดังกล่าวมีเจตนารมณ์ตั้งแต่แรกเพื่อโค่นล้มราชวงศ์ชิงและฟื้นฟูราชวงศ์หมิงแต่เมื่อชาวจีนอพยพได้สืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวเพื่อใช้ใน

การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกชาวจีนในเวลาที่เกิดปัญหาเดือดร้อน ตั้งแต่ในสมัย
รัชกาลที่ 2 จนถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 3 แต่หลังจากกลางรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา จะพบว่า มีการใช้อั้งยี่
เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบโดยมีการทำผิดกฎหมายและฟื้นฟูวัฒนธรรมแบบต่อต้านรัฐ
ขึ้นมาใช้ (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, 2529, หน้า 90-91; สุภาภรณ์ จันทวานิช และคณะ, 2534, หน้า 144)
สมาคมลับอั้งยี่ที่เกิดขึ้นในจีนแผ่นดินใหญ่จนถึงการสืบทอดโดยชาวจีนอพยพในประเทศไทยช่วง
ต้นรัตนโกสินทร์มีพัฒนาการที่สำคัญดังนี้

สมาคมลับอั้งยี่แต่แรกนั้นเกิดจากเหตุการณ์ที่พระสงฆ์วัดเส้าหลิน แห่งเขาจีวี่เหลียนซัน
ได้ขึ้นอาสาพระเจ้าคังซีไปสู้รบกับพวกซีหลูที่เข้ามารุกรานประเทศจีน และพระเส้าหลินได้รับชัยชนะ
แต่หลังจากพระเส้าหลิน ได้เดินทางกลับวัดก็ได้รับการยุยงว่า พระสงฆ์ดังกล่าวจะคิดชิง
ราชสมบัติจากพระเจ้าคังซี ดังนั้น พระเจ้าคังซีจึง ได้ส่งทหาร ไปปราบจนวัดเส้าหลินถูกทำลายลง
พระเส้าหลินที่รอดตายจึงได้รวมกันสามานว่าจะต้องกำจัดราชวงศ์ชิง แต่พระเส้าหลินผู้ไม่ได้จึงได้
คิดสะสมกำลังตามมณฑลต่าง ๆ และ โยงเครือข่ายกันเป็นสมาคมลับเพื่อหวังจะโค่นล้มราชวงศ์ชิง
เมื่อมีความพร้อม

ได้มีการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของสมาคมลับอั้งยี่ในประเทศจีนไว้ในรายละเอียด
ว่า ในปีที่ 13 แห่งรัชกาลคังซี พวกอนารยชนเผ่าซีหลู ได้ยกทัพมาตีประเทศจีน เจ้าเมืองและกรมการ
ได้แต่งทหารออกมาสู้รบพวกซีหลู แต่ก็สู้ไม่ได้จึงส่งคนมาขอกำลังทหารเพิ่มเติมจากเมืองหลวง
(กรุงปักกิ่ง) โดยได้เข้าเฝ้าและกราบทูลพระเจ้าคังซี พระเจ้าคังซีจึงได้ออกประกาศว่า ถ้าใครอาสา
ไปปราบพวกซีหลูได้พระองค์จะพระราชทานรางวัลเป็นเงิน 10,000 ตำลึงทอง และแต่งตั้งให้เป็น
ขุนนางปกครองผู้คน 10,000 ครอบครัว ดังนั้น พระสงฆ์วัดเส้าหลินที่ตั้งอยู่บนภูเขา เขาจีวี่เหลียนซัน
อำเภอหลง มณฑลฟูเกี้ยน มีพระสงฆ์จำนวน 128 รูปได้ขึ้นอาสาว่าจะจะเป็นผู้นำกองทัพออกไปปราบ
พวกซีหลู นอกจากนี้ พระเจ้าคังซียังได้แต่งตั้งขุนนางผู้ใหญ่คุมกองทัพรวมไปกับพระสงฆ์ 128 รูป
ไปปราบพวกซีหลูจนได้รับชัยชนะกลับมา พระสงฆ์ปฏิเสธไม่รับยศศักดิ์และตำแหน่ง ขอรับเงิน
10,000 ตำลึงทองกลับไปทำนุบำรุงวัด พระเจ้าคังซีก็ทรงยอมตามคำขอและเป่าประกาศความดี
ความชอบของพระสงฆ์วัดเส้าหลินและขุนนางที่ไปรบ

ต่อจากนั้นขุนนางผู้ใหญ่และพระสงฆ์ 128 รูปที่ปราบพวกซีหลูด้วยกันนั้นมีความสนิท
สนมกันจึงมีการจัดเลี้ยงอำลาขึ้นแล้วทั้งสองฝ่ายก็เลยกระทำสัตย์สาบานเป็นพี่น้องกันก่อนที่
พระสงฆ์กลับไปวัดเส้าหลิน และขุนนางผู้ใหญ่ก็ไปรับตำแหน่งใหม่ที่มณฑลหูกวน การสาบาน
เป็นพี่น้องกันนั้นได้ล่วงรู้ไปถึงขุนนาง 2 คน ขุนนางทั้ง 2 คนจึงไปทูลยุยงกับพระเจ้าคังซีว่า ขุนนาง
และพระสงฆ์คิดก่อกบฏ พระเจ้าคังซีเชื่อคำยุยง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงนำทหารไปเผา

วัดเส้าหลินและให้ฆ่าพระสงฆ์ในวัดให้หมด เหลือเพียง 18 รูป ที่หนีมาได้แต่ก็ทนพิษบาดแผลไม่ไหวจึงเหลือเพียง 5 รูป ส่วนขุนนางผู้ใหญ่ก็ถูกประหารชีวิต

ขณะที่พระสงฆ์ 5 รูปรีบหนีการเดินทางในระหว่างที่หนีการไล่ล่าของทหาร พระสงฆ์ทั้ง 5 ได้พบปาฏิหาริย์หลายอย่างเช่น ขณะเดินอยู่ริมแม่น้ำแห่งหนึ่ง ได้เห็นกระดางรูปสามขา มีหูข้างเดียวลอยตามน้ำมาจึงเก็บขึ้นมาดู เห็นบนตัวกระดางรูปจารึกอักษรไว้ว่า “ลัมราชวงศ์ซิง ฟันฟูราชวงศ์หมิง” และ “ประพุดิตตามเจตนารมณ์ของฟ้า” พระสงฆ์ทั้ง 5 รูปจึงกระทำสัตย์สาบานต่อหน้าฟ้าดินว่า ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น พวกคนทั้ง 5 จะขอร่วมเป็นร่วมตายกันตลอดไป จะขอแก้แค้นให้พระสงฆ์ร่วมสำนัก และจะช่วยกันล้มล้างราชวงศ์ซิง ฟันฟูราชวงศ์หมิง ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้ดำเนินการรวบรวมคนหนุ่มมาเป็นสมัครพรรคพวกเพื่อเป็นกองกำลังในการล้มล้างราชวงศ์หมิง การดำเนินงานนี้ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย เมื่อรวบรวมผู้คนได้มากแล้วก็มีการประชุมทำพิธีสาบานตัวเป็นพี่น้องกัน และสาบานว่าจะร่วมมือกันต่อต้านราชวงศ์ซิงตลอดไป จากนั้นผู้ก่อการเหล่านี้ได้จัดตั้งกองทัพขึ้น แบ่งผู้คนออกเป็นกอง ๆ และเริ่มสู้รบกับพวกทหารหลวง รบครั้งแรก ๆ ก็ได้ชัยชนะ ต่อมาเกิดรบแพ้ จึงได้มีการเรียกประชุมพวกพี่น้องที่ร่วมสาบานเพื่อชี้แจงว่ายังไม่พร้อมที่จะทำการล้มล้างราชวงศ์ซิง เนื่องจากกำลังคนที่มีอยู่ไม่เพียงพอให้ถอดถอนรอไปก่อนและให้ทุกคนกลับมาถึฐานของตนเองและเปลี่ยนชื่อแซ่ใหม่ หาพี่น้องร่วมสาบานให้ได้มากมาย แล้วจึงค่อยมารวมตัวกันใหม่เพื่อสู้รบกับพวกแมนจู โคนล้มราชวงศ์ซิงให้ได้ ที่ประชุมเห็นด้วยจึงร่วมกันจัดตั้งสมาคมองค์สามหรือเรียกว่า สมาคมเทียนตี้เทียนหวย หรือสมาคมลับเทียน ดีสูย ซึ้น เทียนตี้หวยหรือเทียนดีสูย แปลว่า ฟ้าดินมนุษย์ หรือเรียกโดยย่ออีกอย่างว่า “ซาฮะ” แปลว่า องค์สาม คือ ฟ้า ดิน มนุษย์ การตั้งสมาคมองค์สามขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์รวมของพวกสมาชิก และแบ่งสมาคมออกเป็น 5 สาขาให้ประจำอยู่ในมณฑลฟูเกี้ยน กวางตุ้ง ยูนนาน หูหนาน-หูเป่ย์ และจี้เกียงตามลำดับ

ที่ประชุมได้ยกย่องให้พระสงฆ์ทั้ง 5 เป็นบรรพบุรุษของสมาคม และมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบสาขาของสมาคมแห่งละรูป ในที่สุดทั้งหมดได้ช่วยกันคิดสัญลักษณ์ของสมาคม อีกทั้งภาษา คำกลอน รหัสตลอดจนถึงเครื่องหมายต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกของสมาคมซึ่งกระจัดกระจายไปทั่วประเทศจดจำพวกเดียวกันได้ในยามที่พบกัน (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 9-13)

การจัดองค์กรของสมาคมองค์สามในประเทศจีนนั้นได้ใช้วัฒนธรรมแบบระบบเครือญาติมาเป็นพื้นฐานการจัดองค์กร โดยการใช้พิธีกรรมการเป็นพี่น้องร่วมสาบานหรือการเป็นญาติสมมติดังนี้ (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 59-60)

1. หัวหน้าที่ใหญ่ของสมาคม เรียกว่า ตัวเฮีย แปลว่า พี่ใหญ่ เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในสมาคม ดูแลรับผิดชอบงานของสมาคมทั้งหมด

2. รองหัวหน้าหรือหัวหน้าสาขา เรียกว่า ยี่เสียบ แปลว่า พี่ชายที่สองเป็นผู้ที่มีอำนาจรองมาจากตัวเสียบ หากว่าสมาคมนั้นเป็นสมาคมใหญ่ที่มีสาขาย่อยกระจายไปอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ยี่เสียบก็จะมีฐานะเป็นหัวหน้าสาขา มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบงานของสาขาเหล่านั้น แต่ละสาขาจะมีหัวหน้าอยู่หนึ่งคน ดังนั้น สมาคมที่มีสาขาหลายแห่งก็จะมียี่เสียบอยู่หลายคน

3. รองหัวหน้าสาขา เรียกว่า ซาเสียบ แปลว่า พี่ชายที่สาม มีอำนาจรองลงมาจากหัวหน้าสาขา ปฏิบัติงานแทนหัวหน้าสาขาตามที่ได้รับมอบหมายและช่วยบริหารงานต่าง ๆ

4. อาจารย์ของสมาคม เรียกว่า ซิงแซ (ซินแส) มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของสมาคมและให้คำแนะนำสั่งสอนแก่พวกตัวเสียบ ยี่เสียบ ซาเสียบ

5. เจ้าหน้าที่กองระวางหน้า เรียกว่า ซิงหอง มีหน้าที่ช่วยซิงแซประกอบพิธีกรรมรับสมาชิกใหม่และทำหน้าที่เป็นเลขานุการ

6. ผู้นำพล เรียกว่า ตงกุน มีหน้าที่ถือธงอาญาสิทธิ์ พาบรรดาผู้ที่จะสมัครเป็นสมาชิกของสมาคมเข้าไปหาซิงแซในพิธีกรรมรับสมาชิกใหม่

7. ผู้ควบคุมกฎข้อบังคับ เรียกว่า อั้งกุน มีหน้าที่ลงโทษสมาชิกที่กระทำผิดกฎข้อบังคับของสมาคม คำว่า อั้งกุน แปลว่า ตะบองสีแดง เป็นไม้ที่ใช้สำหรับเขียนผู้กระทำผิด

8. เจ้าพนักงานทั่วไป เรียกว่า เจาเอี้ย แปลว่า รองทำหล้าหรือรองทำฟาง เจาเอี้ยนี้จะมีอยู่หลายคน ทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานธุรการ นายทะเบียน คนส่งข่าว เสมียน และปฏิบัติงานทั่วไปของสมาคม

ถัดจากเจ้าหน้าที่เหล่านี้ก็คือ สมาชิกโดยทั่วไปของสมาคมซึ่งจำนวนคนอาจจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของสมาคมนั้น ๆ สำหรับการประชุมจะเกิดขึ้นตามสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความจำเป็นแล้วแต่หัวหน้าจะเห็นสมควร สมาชิกของสมาคมจะพบปะตามงานพิธีต่าง ๆ ของสมาคม เช่น พิธีกรรมในการรับสมาชิกใหม่ งานเลี้ยงประจำปี เป็นต้น

สมาคมองค์สามได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนทางภาคใต้ของประเทศไทย และมีสาขาของสมาคมนี้อยู่มากมายและก่อความวุ่นวายทางการเมืองอยู่เสมอในหลาย ๆ มณฑล เช่น มณฑลหูหนาน มณฑลเกียงสี มณฑลกวางตุ้ง มณฑลกวางสี เป็นต้น นับตั้งแต่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2217 สมาคมองค์สามและสาขาได้เคลื่อนไหวยจนก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ แก่รัฐบาล สมาคมนี้ นับเป็นกลุ่มการเมืองที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในสมัยราชวงศ์ชิง (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 18)

เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็นำวัฒนธรรมการรวมกลุ่มแบบสมาคมลับ อั้งยี่มาใช้ในประเทศไทย แต่วัตถุประสงค์ของการเกิดสมาคมลับอั้งยี่ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนี้สมเด็จพระบวรราชราชนุภาพทรงอธิบายว่าไม่ได้นำอุดมการณ์ก้ำจืดราชวงศ์ชิง

ตามแบบสมาคมลับเทียน ดี ซู ในประเทศจีนมาใช้ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514, หน้า 38) แต่นำวัฒนธรรมแบบรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมมาใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย 4 ประการด้วยกันคือ (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 36-44; พวงร้อย กล่อมเอียง, 2516, หน้า 9-10 ; พรรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 57)

1. การต่อต้านเมื่อถูกกดขี่ข่มเหงของรัฐ

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้นมิได้อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียว แต่ชาวจีนยังไปตั้งหลักแหล่งอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย ชาวจีนที่ไปตั้งบ้านเรือนประกอบอาชีพอยู่ตามหัวเมืองจะต้องเผชิญกับปัญหาความเดือดร้อนประการหนึ่งก็คือ การถูกกดขี่ข่มเหงจากขุนนางท้องถิ่น ปัญหาการกดขี่ข่มเหงดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ไม่สามารถควบคุมดูแลการปกครองหัวเมืองได้อย่างทั่วถึงอันเนื่องจากการคมนาคม การสื่อสาร และกลไกการปกครองของรัฐบาลยังไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ ชาวจีนซึ่งถือว่าเป็นคนอยู่นอกระบบไพร่จึงไม่มีมูลนายที่คอยให้ความคุ้มครองช่วยเหลือในยามที่เดือดร้อน ดังนั้น เมื่อชาวจีนถูกขุนนางท้องถิ่นกดขี่ข่มเหงก็ต้องแก้ปัญหาด้วยตนเอง ชาวจีนที่เป็นนายทุนสามารถจะฝากตัวขอความช่วยเหลือจากขุนนางที่มีอำนาจในท้องถิ่นนั้นได้ แต่ชาวจีนที่เหลืออยู่ซึ่งมีจำนวนมากมักจะแก้ปัญหาด้วยการรวมกลุ่มเป็นสมาคมลับเพื่อการต่อต้านขุนนางที่กดขี่ข่มเหงพวกตน

รัชกาลที่ 3 ทรงตระหนักดีว่า การที่ชาวจีน ไม่มีที่พึ่งในยามที่ได้รับความเดือดร้อนนั้นเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้เกิดสมาคมลับอั้งยี่ พระองค์จึงทรงแก้ไขด้วยการตั้งนายอำเภอจีนขึ้นในหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่กันมาก โดยให้ชาวจีนมีหัวหน้าที่จะคอยให้ความคุ้มครองช่วยเหลือในยามที่ได้รับความเดือดร้อน ในขณะที่เดียวกับนายอำเภอจีนก็จะช่วยรัฐบาลควบคุมชาวจีนมิให้ประพฤติผิดกฎหมายด้วย นายอำเภอจีนจะรับราชการภายใต้บังคับบัญชาของเจ้าเมืองและมีหน้าที่ตัดสินคดีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีน

อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาด้วยการตั้งนายอำเภอจีนก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากในระยะแรกผู้ที่รัฐบาลแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอจีน ส่วนใหญ่มักจะเป็นเจ้าภาษีด้วย ในสมัยนั้นผู้ที่พอจะมีเงินทองเสียภาษีให้แก่รัฐบาลก็คือ ชาวจีน และผู้ที่ได้รับการผูกขาดให้เก็บภาษีอย่างเช่น ทางกรก็คือ เจ้าภาษีที่เป็นชาวจีนอีกเช่นกัน เจ้าภาษีจะพยายามเก็บภาษีให้มากเพื่อผลกำไรของตน จนบางครั้งถึงขั้นริดไถทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าภาษีที่เป็นนายอำเภอจีนกับชาวจีนที่เป็นผู้เสียภาษีดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์กรมพระยาดำรงราชานุภาพพูดถึงปัญหาเจ้าภาษีกับชาวจีนไว้ว่า

“ราษฎรที่เป็นไทยไม่สู้จะเดือดร้อน ด้วยมักทำมาหากินแต่พอเลี้ยงชีพ ไม่มีสมบัติวิฤดาซึ่งเจ้าภาษีอากรจะเรียกได้เท่าใดนัก แต่พวกจีนที่มั่งคั่งทำมาหากินอยู่ในเมืองไทยมุ่งหมายที่จะ

สะสมทรัพย์เป็นสำคัญ มีตัวเงินซึ่งจะเรียกได้มากกว่าราษฎรที่เป็นไทย พวกจีนจึงได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าภาษีนาอกรยิ่งกว่าไทย”

ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้ชาวจีนรู้สึกว่านายอำเภอจีนไม่อาจเป็นที่พึ่งที่ค้ำของพวกคนได้ การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองเป็นวิธีที่คิดว่าจะยังคงมีการตั้งสมาคมลับอั้งยี่อยู่เหมือนเดิม

ในภาคตะวันออกได้มีการนำวัฒนธรรมแบบสมาคมลับอั้งยี่มาใช้เพื่อต่อต้านการกดขี่ของรัฐสยามเกิดขึ้นครั้งแรกในชลบุรีและนำมาใช้ต่อมาในเหตุการณ์จลาจลครั้งใหญ่ในฉะเชิงเทรา

การต่อต้านการกดขี่ข่มเหงของชาวจีนอพยพที่มีต่อขุนนางท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรี เกิดขึ้นที่เมืองบางปลาสร้อยในสมัยตอนต้นของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสมาคมลับอั้งยี่เป็นผู้จู่โจมก่อนการจลาจลแจ้งข้อต่อฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ใช้อำนาจกดขี่ แต่การก่อการจลาจลดังกล่าวก็ถูกปราบปรามโดยมีชาวจีนถูกสังหารหรือจำคุกตลอดชีวิตจำนวนหนึ่ง แต่หัวหน้าผู้ก่อการสามารถหนีรอดไปได้ (วิลเลียม จี สกินเนอร์, 2548, หน้า 143-144) กลุ่มอั้งยี่ชลบุรีที่โค่นปราบปรามได้หนีไปอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทราเนื่องจากที่ฉะเชิงเทรามีกลุ่มอั้งยี่เครือข่ายขนาดใหญ่ ดำเนินการอยู่ (ธีรชัย ทองธรรมชาติ, สัมภาษณ์) หลังจากนั้นการต่อต้านการกดขี่ของรัฐโดยสมาคมลับอั้งยี่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดที่เมืองฉะเชิงเทรา กล่าวคือ

ในปี พ.ศ. 2391 เกิดเหตุการณ์ลุกฮือของกลุ่มอั้งยี่อันเนื่องมาจากความบาดหมางระหว่างจีนสินทองและแขวงจีน ความบาดหมางดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2390 เมื่ออำแดงส้มจีนได้จัดงานเผาศพเงินเที่ยงซึ่งเป็นสามี จีนสินทองได้เอาใจ้วมาช่วยในงานศพ เมื่อชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราทราบข่าวจึงพากัน ไปดูงิ้วที่วัด เมื่อชาวจีนเหล่านี้เดินทางมาถึงหน้าบ้านแขวงจีนจะเดินข้ามสะพานเดินตรงไปยังวัด พรรคพวกของแขวงจีนก็ออกมาชักสะพานที่ทอดข้ามคลองออกเสีย กลุ่มชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งไม่พอใจจึงพากัน ไปหยิบไม้มาทอดสะพานข้ามอีกครั้ง พรรคพวกของแขวงจีนเห็นจึงรีบเข้ามาแย่งไม้กระดานจนเกิดการวิวาทกันขึ้น ในขณะที่เกิดความขัดแย้งนั้นหลวงยกกระบัตรได้มาช่วยอำแดงส้มจีนเตรียมการต่าง ๆ เกี่ยวกับงานศพหลวงยกกระบัตรจึงออกมาห้ามปรามและไกล่เกลี่ยทั้งสองฝ่ายจึงเลิกกันไป

แต่ต่อมานายลอย บุตรแขวงจีนได้ฟ้องร้องต่อพระยาวิเศษฤาไชยซึ่งเป็นเจ้าเมืองฉะเชิงเทราด้วยข้อกล่าวหาว่าจีนสินทองและพรรคพวกประมาณ 60 คน วิวาททุบตีพวกแขวงจีนรวมทั้งจีนสินทองและพรรคพวกเป็นคัวเหี้ย (อั้งยี่) มีสมาชิกประมาณ 190 คน ส่วนทางฝ่ายพระยาวิเศษฤาไชยก็ได้รับคำฟ้องร้องและมีคำสั่งให้จับจีนสินทองและพรรคพวกอีกกว่า 100 คนไปแก้ข้อกล่าวหา แต่จีนสินทองไม่ว่างจึงส่งหลานชายไปแทน ในกลุ่มชาวจีนที่ถูกจับกุมมานั้นบางคนไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการวิวาทครั้งนี้เลย ปรากฏว่าพระยาวิเศษฤาไชยและกรมการตัดสินไม่ยุติธรรมและใช้อำนาจข่มขู่เรียกเอาเงินจากชาวจีนที่ถูกจับคนละ 5-10 ตำลึง ชาวจีนที่เสียเงินให้ก็จะถูก

ปล่อยและพันข้อกล่าวหาไป ส่วนผู้ที่ไม่มีเงินก็ถูกจำตรวนกักขัง เงินสินทองเองต้องเสียเงินจากคดีนี้เป็นจำนวน 4 ชั่ง จึงยุติคดีได้

เงินสินทองและพรรคพวก โกรธแค้นการกระทำของพระยาวิเศษฤาไชยและกรมการมาก จึงไปเกลี้ยกล่อมชักชวนชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ในเมืองฉะเชิงเทราให้เข้าร่วมเพื่อต่อต้านการกดขี่ข่มเหงของขุนนางเหล่านี้ ดังคำพูดเงินสินทองที่ว่า (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524, หน้า 103)

“กรมการข่มเหงหนักเหลือทน จะเป็นตายอย่างไรก็ตามทีเถิด เรามาคิดกันทำตัวเหี้ยหาพวกให้มาก เล่นกับกรมการสักครั้งหนึ่ง”

ผลปรากฏว่า เงินสินทองสามารถชักชวนพวกจีนแต่จิว ฮกเกี้ยน และ และไหหลำมาเป็นพรรคพวกของตนซึ่งเป็นการรวมพลังของอั้งยี่ทุกกลุ่มภาษาที่มีในฉะเชิงเทรา ทุกกลุ่มยอมรับนับถือให้เงินสินทองเป็นหัวหน้าใหญ่ เมื่อ ได้คนมาเป็นพรรคพวกมากพอเงินสินทองก็ดำเนินการเคลื่อนไหวกู้หนี้ยี่ โดยเริ่มในตอนเช้าของวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 ปี พ.ศ. 2391 เงินสินทองให้เงินบู๊ซึ่งเป็นลูกน้องคนสนิทคุมชาวจีนประมาณ 540 คนเศษ เข้าตีโรงน้ำตาของหลงจู้ฮูและมาที่ชายของหลงจู้ฮูคือ จีนฮ่อผู้เป็นขุนกำจัดเงินพาลเสีย และเย็นในวันเดียวกันเงินสินทองก็สั่งให้เงินเอียง จินตุ จินบู๊ จินแสง และจินซุนเตยเป็นหัวหน้าคุมอั้งยี่จำนวน 1,200 คน เข้าตีเมืองฉะเชิงเทรา ในเวลานั้นพระยาวิเศษฤาไชยกับกรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ติดราชการที่เมืองกระบิล เหลือแต่กรมการผู้น้อยรักษาเมืองไว้ กรมการเหล่านี้สู้รบแต่แพ้พวกอั้งยี่จึงหลบหนีทิ้งเมืองไป

เมื่อตีได้เมืองแล้วพวกอั้งยี่ก็จุดไฟเผาบ้านหลวงยกกระบัตร์ กรมการ และบ้านเรือนของราษฎรอีกหลายหลัง จากนั้นหัวหน้าอั้งยี่ได้จัดกองลาดตระเวนขึ้นทั้งสี่มุมเมือง พอวันรุ่งขึ้นได้เข้ามาเยี่ยมพวกอั้งยี่ในตัวเมืองฉะเชิงเทราและสั่งการให้เงินห้วยเดี่ยว จินเอียง และหลงจู้ฮูพร้อมด้วยไพร่พล ไปตั้งกองรักษาการที่บริเวณบ้านบางคล้าและบ้านสนามจันทร์ นอกจากนี้ ยังให้เงินบู๊ลากปืนใหญ่ขึ้นไปตั้งบนกำแพงเมืองเพื่อที่ใช้ต่อสู้ป้องกันตัว ส่วนเงินอั้งยี่ที่เหลือให้กลับไปประจำการที่โรงหีบต่าง ๆ นอกกำแพงเมือง เงินสินทองยังไปหาเงินโป๊ที่บ้านใหม่จนได้พรรคพวกมาเพิ่มขึ้นอีก หลังจากนั้นกลุ่มอั้งยี่วางแผนจะไปตีเมืองชลบุรีอีกเมืองหนึ่งเพื่อเตรียมไว้กรณีที่ทางการกรุงเทพฯ ส่งกองทัพมาปราบปราม หากพวกอั้งยี่สู้ไม่ได้ก็จะให้หนีออกไปทางทะเล

ทางฝ่ายรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เมื่อทราบเรื่องที่พวกอั้งยี่เมืองฉะเชิงเทราก่อจลาจลและยึดเมืองนั้นก็มิคำสั่งให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่งในขณะนั้นปฏิบัติราชการที่เมืองสาครบุรี ให้รีบยกไพร่พลไปปราบถึงยี่ที่เมืองฉะเชิงเทราโดยเร็ว เจ้าพระยาพระคลังจึงมีคำสั่งไปยังพระอินทรอาสา เจ้าเมืองพนัสนิคมนำไพร่พลล่วงหน้าไปก่อนและได้เข้าโจมตีโรงน้ำตาของเงินสินทองจนสามารถจับไล่พวกจีนเหล่านี้ได้พร้อมทั้งเผาโรงน้ำตาบางส่วนไปด้วย ต่อจากนั้นพระอินทรอาสาก็ได้เผาโรงงานน้ำตาของหลงจู้ตัวและหลงจู้มัก และเดินทางไปยังบ้านบางคล้า

เข้าโจมตีโรงน้ำศาลของหลงจู๊อะ แต่ต่อมาฝ่ายพระอินทราชาก็ถูกกลุ่มอั้งยี่รุกไล่จนต้องถอยกลับ
ไปตั้งมั่นที่โคกพนมดัตเมืองพนมสนิมซึ่งเป็นเขตจังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน ดังนั้น ฝ่ายจีนสินทอง
จึงสามารถรวมกำลังพลเพื่อเตรียมรับมือกับกองทัพของเจ้าพระยาพระคลัง

เมื่อกองทัพเจ้าพระยาพระคลังยกออกมาจากเมืองสาครบุรีและมาถึงเมืองฉะเชิงเทราใน
2 วันต่อมาและเข้าโจมตีพวกอั้งยี่ที่อยู่โรงน้ำศาลนอกเมืองกำแพงจนพวกอั้งยี่พ่ายแพ้ไป จีนสินทอง
ทราบข่าวความพ่ายแพ้จึงปรึกษากับพวกหัวหน้าอั้งยี่วางแผนซัดทอดความคิดให้กับจีนบู๊ว่าเป็น
หัวหน้าใหญ่คิดการทั้งหมด โทษหนักจะได้ตกอยู่ที่จีนบู๊เพียงคนเดียว ส่วนพวกตนจะได้รับโทษ
ที่เบาลง พวกอั้งยี่เห็นด้วยกับความคิดนี้ ดังนั้น ตอนเย็นของวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 5 จีนสินทองกับ
พรรคพวกจึงไปจับกุมจีนบู๊ที่เมืองฉะเชิงเทราแล้วนำมาขังที่โรงน้ำศาลของหลงจู๊ไปที่บ้านใหม่

วันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 5 จีนสินทองได้วานให้ท่านหญิงหุ่น ภรรยาพระศรีราชากรมการ
เรียนต่อเจ้าพระยาพระคลังว่า จีนสินทองและพรรคพวกจับตัวจีนบู๊ผู้นำในการก่อจลาจลครั้งนี้ไว้ได้
ต้องการจะนำมอมอบให้ท่านเพื่อแลกโทษ เจ้าพระยาพระคลังรับคำร้องขอนี้ ภายหลังจีนสินทอง
ได้นำจีนบู๊มาส่งมอบให้ เจ้าพระยาพระคลังจึงสั่งให้จมน้ำไวยวรนาค (ช่วง บุนนาค) คุมตัวจีนบู๊
พร้อมกับพวกอั้งยี่ระดับหัวหน้า เช่น จีนสินทอง จีนโป๊ จีนดัด จีนยี่ จีนซี เป็นต้น ลงเรือเดินทางเข้า
กรุงเทพฯ ส่วนเจ้าพระยาพระคลังอยู่ปราบปรามพวกอั้งยี่ที่หลบซ่อนตัวอยู่ตามสวนอ้อยและ
โรงหีบต่าง ๆ ต่อไป

ในเวลาเดียวกันเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) กลับมาจากการปฏิบัติราชการ
ที่ขมรผ่านมายังเมืองฉะเชิงเทราจึงช่วยเจ้าพระยาพระคลังปราบพวกอั้งยี่ ส่วนพระยาวิเศษฤาไชย
ตัวการสำคัญที่ยั่วยุให้ชาวจีนรวมกลุ่มกันก่อความวุ่นวายขึ้นนั้นก็รีบเดินทางมาช่วยปราบจลาจล
แต่ถูกพวกอั้งยี่สังหารระหว่างการสู้รบที่บางคล้า

พวกจีนอั้งยี่เมื่อสูญเสียแกนนำก็พากันหลบหนีออกจากเมืองฉะเชิงเทรา กองทัพจึงไล่
ติดตามและจับพวกอั้งยี่ระดับรองหัวหน้าได้หลายคน เช่น จีนห้วยเสียว จีนเอียง จีนเนา จีนแสง
จินตุ จินเกา จินกิฉาเอย จินไผ่ จินหลงจู๊อะ จินกิเจ้าแก้วสวนอ้อย จินลก เป็นต้น ส่วนฝ่ายราษฎรไทย
ที่หนีภัยอั้งยี่ไปหลบอยู่ตามป่านั้นเมื่อเห็นว่าพวกอั้งยี่แตกพ่ายไปก็พากันออกมาและได้ช่วยกัน
ไล่ฆ่าพวกชาวจีนไม่ว่าชาวจีนนั้นจะเป็นอั้งยี่หรือไม่ก็ตามจนเกิดจลาจลกันไปหมด พวกชาวจีนจึง
หลบหนีภัยมาทางเมืองพนมสนิมก็มาพบกับไพร่กองลาวซึ่งตั้งด่านสกัดทางอยู่จึงถูกฆ่าตายไป
มากมาย ชาวจีนที่เหลือได้หนีกระเซอะกระเซิงมาจนถึงเมืองชลบุรีก็ถูกพระยาชลบุรีจับไปฆ่า
อีกนับไม่ถ้วน มีการคาดคะเนกันว่าชาวจีนคงถูกฆ่าตายไปในเหตุการณ์ถึงประมาณ 3,000 คนเศษ

เหตุการณ์การก่อความวุ่นวายของกลุ่มอั้งยี่ในจังหวัดฉะเชิงเทรานั้นมีความเชื่อมโยง
กับเมืองชลบุรีเนื่องจากชลบุรีเป็นแหล่งที่พวกอั้งยี่พยายามหลบหนีเข้ามาจากฉะเชิงเทราตามที่มี

การบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ว่า (นันทพร อยู่มั่งมี, 2554, หน้า 102)

“พวกชาวบ้านซึ่งหนีเงินตัวเหี้ยอยู่ในป่าในรก รู้ว่าพวกตัวเหี้ยแตกแล้วก็พากันออกมา พบเจ๊กจีนที่ไค้ก่าเสี่ยสิ้น ไม่รู้ว่าจะเป็เงินตัวเหี้ยหรือมิใช่เงินตัวเหี้ย สุดแต่มีผลเปียแล้วก็ฆ่าเสี่ย ครั้งนั้นพวกจีนไม่มีที่พึ่ง หาผู้ใดจะช่วยธุระมิได้ ก็พากันผูกคอตายเสี่ยเป็นอันมากกว่ามาก ที่ไม่ฆ่าตัวตายเสี่ยก็โกนผมเอาผ้าเหลืองห่ม โพธิ์ห่มพระพุทธรูปเข้านุ่งห่ม ด้วยเป็นธรรมเนียมจีน โทษผิดถึงตายแล้ว ถ้าโกนผมบวชเสี่ยได้ก่อนแล้วก็ไม่มิโทษ ถึงเป็นข้าศึกกันก็ไม่ทำอันตราย ธรรมเนียมไทยไม่ถือ ดังนั้น ก็ฆ่าฟันเสี่ยสิ้น พวกจีนก็หนีเดินบกมาเมืองชลบุรี ลาวเมืองพนัสนิคมอยู่ต้นทางก็สกัดฆ่าพวกจีน ศพกองอยู่แห่งละ 9 คน 20 คน 30 คน เร็วรายอยู่ที่ทุ่งนาป่ารกเป็นมาก ฆ่าแล้วก็ถอดเอาเสื้อกางเกงตัดเอาได้แล้วผ่าท้องค้นเอาเงินในใส่ถุง ลางคนก็ได้บ้าง เกิดเป็นประ โยชน์ขึ้น ที่รอดหนีมาถึงเมืองชลบุรีได้ พระยาชลบุรีก็ให้จับฆ่าเสี่ย พวกจีนตายครั้งนั้นหลายพัน ศพลอยในลำน้ำเมืองฉะเชิงเทราติดเนื่องกันไปทุกคั้งน้ำ จะนับประมาณมิได้ ”

การปราบอั้งยี่ที่เมืองฉะเชิงเทรามีผลต่อการจำกัดขยายตัวของอั้งยี่ในเมืองชลบุรีเนื่องจากหลังจากสมเด็จพระบรมมหาประยูรวงศ์ยกไปปราบอั้งยี่ที่เมืองฉะเชิงเทราแล้ว และในตอนขากลับได้มาหยุดและประหารอั้งยี่ที่วัดคงคาโลย แขวงเมืองชล เป็นตัวอย่างให้เห็น รวมทั้งได้ตั้งทหารประจำการไว้ที่เมืองบางปลาสร้อยและเมืองพนัสนิคมอีกด้วย (อริก สวัสดิ์มงคล และธีรชัย ทองธรรมชาติ, 2550, หน้า 26; เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล ร. 5 น.33/14)

เหตุปัจจัยที่มีผลต่อการจลาจลต่อต้านรัฐสยามของชาวจีนในฉะเชิงเทราโดยใช้สมาคมลับอั้งยี่นั้นเกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่ว่า ชาวจีนอพยพที่เป็นกุลีหรือผู้ใช้แรงงานในอุตสาหกรรมน้ำตาลในฉะเชิงเทราต้องทำงานรวมหมู่อยู่ในที่เดียวกัน ต้องกินอาหารร่วมกันและช่วยเหลือกันเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้น พวกกุลีจีนจึงได้รวมตัวจัดตั้งขึ้นเป็นกงสีซึ่งหมายถึงกองกลาง ในการจัดตั้งกงสีจะมีการยกคนใดคนหนึ่งเป็นหัวหน้า หัวหน้าในฐานะที่เป็นลูกพี่จะมีบทบาทเป็นผู้หางานรับจ้างมาทำ เมื่อได้เงินค่าจ้างแล้วก็จะหักเป็นเงินค่าเช่าที่พักอาศัย ค่าอาหาร และค่าตอบแทนสำหรับหัวหน้า หลังจากนั้นจึงจะแบ่งเงินให้กุลีในฐานะที่เป็นลูกน้องต่อไป

ดังนั้น การทำในโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลนั้นนอกจากจะเป็นการสร้างระบบอุปถัมภ์ระหว่างชนชั้นนำศักดินากับนายทุนจีนที่เป็นเจ้าภายีนายอากรตามผลวิเคราะห์ในหัวข้อที่ผ่านมาแล้วยังนำไปสู่การรวมตัวของผู้ใช้แรงงานในลักษณะอุปถัมภ์ของสมาคมลับ เราจะพบว่า สมาคมลับอั้งยี่ชลบุรีในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นจะมีความเกี่ยวพันอย่างมากกับอั้งยี่ในฉะเชิงเทราเนื่องจากชาวจีนเมืองฉะเชิงเทราเป็นกลุ่มเดียวกับชาวจีนในเมืองชลบุรีหรือมีญาติพี่น้องอยู่เมืองชลบุรีดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ตอนถูกกองทัพปราบปรามกบฏตัวเหี้ยนั้นชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราจะหนี

กลับมาหาญาติที่เมืองชลบุรีเบีจำนวนมาก ส่วนหนึ่งจะมาตามแม่น้ำบางปะกง อีกส่วนหนึ่งจะเดิน
 บกมาทางเมืองพนัสนิคม คั้งนั้น จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าชุมชนชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทรานั้นน่าจะ
 ก่อรูปพร้อม ๆ กับชุมชนจีนในเมืองชลบุรีและขยายเป็นชุมชนใหญ่มากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3
 ชาวจีนนายทุน (หลงจู๊) สามารถมาตั้งโรงหีบอ้อยจำนวนมากหลายโรงและทำน้ำตาลอ้อยส่งขาย
 โรงงานอุตสาหกรรมอ้อยจึงเป็นปัจจัยให้ชาวจีนในหัวเมืองใกล้เคียงอพยพมาเป็นกรรมกรโรงหีบ
 อ้อยบ้าง กรรมกรทำไร่อ้อยบ้าง จนเมื่อถูกข่มเหงรังแกชาวจีนจึงมีกำลังมากพอที่ก่อเหตุการณ์
 ความวุ่นวายได้ (ชวัช ปุณโณทก, ม.ป.ป., หน้า 189-190)

2. การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้นเงื่อนไขการตั้งถิ่นฐานประการแรกก็คือ
 ความจำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพ ความจำเป็นดังกล่าวจึงเป็น
 สาเหตุอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับอั้งยี่ดังจะเห็นได้จากตอนหนึ่งของ
 พระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหาลดากรมพระบารามประปิภักย์ว่า

“การซึ่งเงินเลี้ยงโต๊ะอย่างนี้ก็จะเป็นการที่เรียกว่า อั้งยี่ เหมือนอย่างเช่นทำกันอยู่ใน
 กรุงแลหัวเมืองทั้งปวงถือกันว่าไม่ได้คิดประทุษร้ายต่อแผ่นดิน เป็นแต่การสัญญาจะช่วยทำนุบำรุง
 กันแลกัน ถ้าไม่มีเหตุกระทบกระเทือนแรงจนถึงป่วยการจวนตัวก็ไม่ลุกลามขึ้น แต่เป็นวิสัยพวก
 มากแล้วช่วยกำลังพวกพ้อง มักจะเกิดหากิน โดยทุจริต...ซึ่งจะถือว่าเป็นแต่เขาประชุมพวกพ้องกัน
 สาบานจะให้ช่วยกันรักษาการทำมาหากิน ไม่ได้คิดประทุษร้ายต่อแผ่นดิน ไม่ควรจะไปวุ่นวาย
 อันใดขึ้น ปล่อยเฉยเสียนั้นเห็นจะไม่ได้”

สาเหตุข้อนี้ได้รับการกล่าวอีกครั้งหนึ่งในหนังสือทัศนะบนที่พวกอั้งยี่ทำกับรัฐบาล
 เมื่อปี พ.ศ. 2424 ตามที่เขียนไว้ว่า

“ในการที่รวบรวมทำการอั้งยี่นั้น คิดเห็นพร้อมกันว่า จีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
 นั้น ทั้งบิดา มารดา ญาติพี่น้อง มาเที่ยวทำมาหากินในที่ต่าง ๆ ไม่มีที่พึ่งจะอุดหนุนในการที่จะทำ
 มาหากิน จึงได้ตั้งพวกเหมือนกับพี่น้องซึ่งร่วมบิดา มารดาเดียวกัน”

จากหลักฐานข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ความจำเป็นที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านทำ
 มาหากินเป็นการให้คำแนะนำในการทำมาหากิน การช่วยไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างนายจ้าง
 และลูกจ้าง รวมทั้งการให้ความคุ้มครองในการประกอบอาชีพด้วย

นอกจากนี้ ความจำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่มเป็นอั้งยี่เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่าง
 ชาวจีนอพยพนั้นยังมีด้านอื่น ๆ อีก เช่น เมื่อสมาชิกเกิดคดีความต้องขึ้นศาล สมาคมก็จะช่วยจ่าย
 ค่าฤชาให้หรือถ้าหากถูกศาลพิพากษาลงโทษให้จำคุก ก็จะคอยดูแลเอาใจใส่ในด้านความเป็นอยู่
 และสมาคมยังให้ความช่วยเหลือในด้านการจัดงานศพเมื่อสมาชิกถึงแก่กรรมไป เป็นต้น

3. การปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชาวจีนที่พูดภาษาเดียวกันหรืออยู่ในท้องถิ่นหรือมีเชื้อเดียวกัน ตามที่ได้กล่าวข้างต้นมาแล้วว่าการจัดตั้งสมาคมลับอั้งยี่ของชาวจีนอพยพจะแยกสมาคมออกเป็นหลายสมาคมตามฐานของการพูดภาษาถิ่นเดียวกัน ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วสมาคมลับอั้งยี่แต่ละกลุ่มมักจะทำกิจกรรมของสมาคมตนเองโดยไม่ค่อยไปยุ่งเกี่ยวกับอั้งยี่กลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ก็มีบางครั้งเมื่อเกิดเหตุการณ์จากการแย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือปกป้องเพื่อนร่วมสมาคมที่ไปมีเรื่องราวกับอั้งยี่กลุ่มอื่น ๆ จึงนำไปสู่การทะเลาะวิวาทระหว่างสมาคมลับอั้งยี่ด้วยกันได้ ตัวอย่างเช่น การทะเลาะวิวาทระหว่างอั้งยี่ที่พูดแต้จิ๋วกับอั้งยี่ที่พูดฮกเกี้ยนในพื้นที่บางกะจะ จังหวัดจันทบุรี การวิวาทครั้งนี้เกิดจากพวกแต้จิ๋วและพวกฮกเกี้ยน ได้พากันมาควงวีในงานที่จัดงานประจำปี โดยพื้นฐานแล้วทั้งสองกลุ่มไม่ค่อยจะถูกกันอยู่แล้ว ดังนั้น ในระหว่างการแสดงจึงได้เกิดกระทบกระทั่งกันจนเกิดการวิวาทกันขึ้น แต่เจ้าหน้าที่ราชการได้เข้ามาห้ามปรามทำให้ทั้งสองกลุ่มเลิกตากันไป แต่พวกอั้งยี่แต้จิ๋วยังเจ็บแค้นพวกฮกเกี้ยนอยู่ ดังนั้น จึงช่วงชิงเป็นหัวหน้าใหญ่จึงไปชักชวนพรรคพวกประมาณ 700-800 คน ไปล้อมบ้านของพระยาสุนทรเสรษฐีซึ่งเป็นหัวหน้าฮกเกี้ยนจนในที่สุดได้เกิดการสู้รบกันขึ้น

เมื่อพระยาจันทบุรีทราบเรื่องว่าพวกอั้งยี่ก่อกวนตีกันก็รีบสั่งให้พระยาภักดิ์พระศรีสุนทรและกรมการเมืองคนอื่น ๆ คุมไพร่พลไปปราบปราม พวกอั้งยี่สู้ไม่ได้จึงหนีไปอยู่ที่อื่น กรมการเมืองสามารถจับหัวหน้าของพวกอั้งยี่แต้จิ๋วคือ จินช่วงด้วเหี้ยและจินเกายี่เหี้ยได้ที่เขาพลอยแหวน จังหวัดจันทบุรี อั้งยี่ทั้งสองคนนี้ให้การขัดท้อถึงพระยาปลัดเมืองจันทบุรี (จั่น) ว่ารู้เห็นเป็นใจด้วย ดังนั้น พระยาจันทบุรีจึงส่งตัวทั้งหมดไปปรับโทษที่กรุงเทพฯ โดยหัวหน้าทั้งสองถูกลงโทษให้จำคุกตลอดชีวิต ส่วนพระยาปลัด (จั่น) ยังไม่ได้ทำพิธีเข้าเป็นสมาชิกอั้งยี่จึงถูกส่งตัวไปเป็นตะพุ่นหญ้าช้าง

4. การใช้อิทธิพลที่ผิดกฎหมาย เมื่อสมาคมลับอั้งยี่ขยายตัวและมีอำนาจมากขึ้นสมาคมลับอั้งยี่บางแห่งภายใต้โครงสร้างองค์กรในเชิงแนวตั้งที่ชี้มาโดยระดับหัวหน้าได้ใช้อิทธิพลของสมาคมในการแสวงหาผลประโยชน์ที่ผิดกฎหมาย เช่น การค้าฝิ่นเถื่อน การทำสุราเถื่อน การปล้นสะดมภักชวบ้าน และการเป็นโจรสลัดปล้นเรือสินค้าหรือเรียกค่าไถ่ เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้อิทธิพลของสมาคมลับอั้งยี่ตั้งตัวเป็นโจรสลัด ได้แก่ กลุ่มอั้งยี่ในเมืองจันทบุรี ทรายดำ ก่าปอด และกะพง โสม กลุ่มอั้งยี่ดังกล่าวตั้งตัวเป็นโจรสลัดปล้นเรือสินค้าตามชายฝั่งทะเลตะวันออก นอกจากปล้นเงินทองทรัพย์สินสิ่งของแล้ว พวกอั้งยี่ยังยึดเอาเรือใหม่ไปแล้วให้เรือลำเล็ก ๆ แก่พวกลูกเรือนั่งเข้ามาขังฝั่งหรือไม่กี่พามาส่งขึ้นฝั่งเอง เพื่อให้ลูกเรือสามารถมาแจ้งให้พ่อค้าเจ้าของเรือ ทราบว่าจะไปไถ่เรือคืนได้จากที่ไหนและด้วยเงินจำนวนเท่าไร การเป็น

โจรสลัดของสมาคมลับอั้งยี่เกิดจากพวกจีนแต้จิ๋ว จีนฮกเกี้ยน ที่เมืองตราดและเมืองจันทบุรีได้สมทบกับจีนแต้จิ๋วและฮกเกี้ยนที่เมืองกำปอดและเมืองกะพง โสมเข้าเป็นพวกกับจีนไหหลำและจีนมาเก๊าที่ศิลาขาวปากอ่าวเมืองกะพงโสมจนสามารถรวมกันเป็นกองโจรใหญ่ประมาณ 1,000 คน เศษและคอยโจมตีเรือลูกค้าในท้องทะเล เรือที่โจรสลัดกลุ่มนี้โจมตี ได้แก่ เรือของจีน โฉลกค้า เมืองตราดที่ตำบลศิลาขาวปากอ่าวเมืองกะพงโสม เรือขุนเทพนายอากรสุราเมืองตราดที่ตำบลศิลาขาวปากอ่าวเมืองกะพงโสม เรือจีนเฉียนลูกค้ากรุงเทพฯ ที่ช่องคองหมิง เรือขุนพรพิทักษ์ นายกองส่วนเมืองตราดที่ปากคลองบางกระสอบ แขวงเมืองปัจจันตคีรีเขตร เรือจีนชีลูกค้าเมืองตราดที่หน้าเมืองปัจจันตคีรีเขตร เป็นต้น

โจรสลัดกลุ่มอั้งยี่เมื่อตีเรือลูกค้าได้สิ่งของแล้วจะนำไปจำหน่ายให้แก่ชาวเมืองกำปอด เจ้าเมืองกำปอดจึงไม่ได้ปราบปรามและชี้เห็นเป็นใจกับพวกโจรสลัดเหล่านี้ด้วยจึงทำให้โจรพวกนี้กำริบขยายสมัครพรรคพวกเป็นกองโจรใหญ่ นอกจากนี้ เราจะพบว่าอีกสถานที่ที่กลุ่มอั้งยี่ตั้งเจ้าของเรือว่าใครจะไล่เรือก็ให้ไปที่เมืองกำปอดนั่นเอง รัชกาลที่ 4 จึงโปรดให้ขุนโผนแผ่นดินทะเล ออกลาดตระเวนทางทะเล ไปจนถึงเกาะช้าง ต่อมาในเดือนห้ายังได้โปรดให้พระยาราชวังสรรจางวาง หลวงศรีมหาราชาเจ้ากรม ขุนวิสุทธเดชปลัดกรมอาษาจาม ขุนนางทั้ง 3 นำเรือกำปั่น ออกลาดตระเวนสืบจับอั้งยี่ที่ตั้งตัวเป็นโจรสลัดอีกด้วย

ในกรณีทะเลของชลบุรีนั้นก็มีการอั้งยี่ที่เป็นโจรสลัดคอยปล้นเรือสินค้าด้วย แต่เท่าที่มีหลักฐานก็จะพบตัวอย่างที่เกิดขึ้นในวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2409 หนังสือพิมพ์บางกอกกรีคอร์เดอร์ได้รายงานถึงโจรสลัดโจมตีเรือสินค้าทางด้านตะวันออกของอ่าวไทยว่า มีโจรสลัดอย่างซุกซมคอยลอบโจมตีเรือสินค้าระหว่างช่องเสมสารถึงเกาะสีชัง ถ้าเรือลำใดมาจอดบังลมอยู่ที่ช่องเสมสารตั้งแต่ลำหนึ่งและสองลำแล้ว พวกโจรสลัดจะลงเรือเปิดลำละ 15-20 คน แต่ลงท้องเรือให้เห็นแค่สองคน แฉวหัว แฉวท้ายเมื่อมาใกล้เรือลูกค้าก็ทำทีบอกขายหรือซื้อสินค้า แต่พอมีโอกาสก็จะกระโดดขึ้นบนเรือและไล่ฟันเจ้าของเรือเก็บเอาสิ่งของไป ถ้าหากเรือมีสินค้ามากก็จะปล้นเอาเรือไปทั้งลำและเอาสินค้าไปขายที่จันทบุรี เจ้าเมืองกรมการเมืองก็รู้ว่าเป็นพวกโจรสลัดแต่ไม่สามารถทำประการใดได้เนื่องจากโจรเหล่านี้มีธงช้างเผือกและหนังสือทะเบียนเรือ ทางด้านหนังสือพิมพ์บางกอกกรีคอร์เดอร์ เสนอให้รัฐบาลจัดเรือกำปั่นไฟไว้ที่หัวเมืองชายทะเลสำหรับปราบโจรสลัดเหล่านี้จึงจะสามารถปราบโจรสลัดอย่างได้ผล (พรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 113, 122)

ในกรณีการใช้สมาคมลับอั้งยี่เพื่อการค้าฝิ่นก็เกิดจากการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยนั้นสืบทอดติดฝิ่นกันมาตั้งแต่อยู่เมืองจีน ดังนั้น จึงได้เอาฝิ่นเข้ามาสูบกินอย่างแพร่หลายทำให้ชาวไทยคิดฝิ่นกันไปด้วยทั้งชนชั้นผู้ดีที่เป็นเจ้าและขุนนาง ในประเทศไทยนั้นมีกฎหมายห้ามมิให้ใครสูบฝิ่นหรือซื้อขายฝิ่นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 แต่เมื่อปรากฏว่ามีคนสูบฝิ่นกัน

อย่างแพร่หลาย ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงให้ตรวจจับฝิ่นอย่างกวัดข้นยิ่งขึ้น พวกคิดฝิ่นก็ต้องลอบหาซื้อฝิ่นสูบ เป็นเหตุให้ฝิ่นมีราคาแพงและผู้ชายได้กำไรงามจึงมีพวกชาวจีนคิดค้าฝิ่นด้วยการจัดตั้งเป็นสมาคมลับอั้งยี่ขึ้น กลุ่มอั้งยี่จะคุมสมัครพรรคพวกไว้ตามหัวเมืองชายทะเลที่ไม่มี การตรวจตราและคอยรับฝิ่นจากเรือสำเภาที่มาจากเมืองจีน หลังจากนั้นจะปลอมปนเข้ากับสินค้าอื่นส่งเข้ามายังกงสีใหญ่ ซึ่งตั้งขึ้นตามที่ลับในหัวเมืองใกล้ ๆ กรุงเทพฯ พวกข้าหลวงสืบรู้ก็ออกไปจับจนต้องสู้รบกับกลุ่มอั้งยี่ เช่น ในปี พ.ศ. 2387 พวกอั้งยี่ตั้งช่องขายฝิ่นที่ป่าแสมริมชายทะเล ตำบลแสมคำในระหว่างปากแม่น้ำบางปะกงกับแขวงจังหวัดสมุทรปราการ และได้ต่อสู้เจ้าพนักงานจับฝิ่นจนต้องให้กรมทหารปากน้ำไปปราบยิงพวกอั้งยี่ตายไปหลายคน และหลังจากจับตัวหัวหน้าได้อั้งยี่ก็สงบลงครั้งหนึ่ง (พรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 113, 122)

ในปี พ.ศ. 2390 พวกอั้งยี่ตั้งช่องขายฝิ่นขึ้นที่ตำบลตึกครูด แขวงเมืองสมุทรสาคร ครั้งนี้มีกลุ่มอั้งยี่จนพระยามหาเทพ (ปาน) ซึ่งเป็นหัวหน้าพนักงานจับฝิ่นออกไปจับเองถูกพวกอั้งยี่ยิงตาย ดังนั้น รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าพระยาคลังคุมกำลังไปปราบเจ้าพระยาคลังได้ฆ่าพวกอั้งยี่ตายประมาณ 400 คนและจับตัวหัวหน้าได้จึงสงบลงไปเป็นต้น (พรณี บัวเล็ก, 2549, หน้า 113, 122)

จากการสืบทอดวัฒนธรรมแบบอั้งยี่มาใช้ในกลุ่มชาวจีนอพยพกันอย่างกว้างขวางทำให้รัฐบาลสยามต้องมีนโยบายเกี่ยวกับสมาคมลับอั้งยี่เนื่องจากสมาคมลับอั้งยี่ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีศักยภาพต่อต้านรัฐ นโยบายการควบคุมอั้งยี่ของรัฐบาลสยามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2367-2440 นโยบายดังกล่าวระบุไว้ว่า รัฐบาลห้ามไม่ให้ชาวจีนรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคมอั้งยี่ หากชาวจีนกลุ่มไม่เชื่อฟัง ลอบจัดตั้ง ทางราชการก็จะจับกุมมาลงโทษ แต่ในการดำเนินนโยบายในเรื่องการควบคุมดูแลสมาคมลับอย่างยากลำบากอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐเป็นไปในรูปแบบการห้ามปรามและกวาดล้างไม่ให้มีการตั้งสมาคมลับ นโยบายดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากรัฐเองก็ไม่มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่มากพอในการควบคุมดูแล ดังนั้น จะพบว่า ชาวจีนยังคงลอบจัดตั้งสมาคมลับอั้งยี่อยู่ โดยสมาคมที่ได้ทำผิดกฎหมายก็สามารถดำเนินอยู่ได้โดยรัฐบาลไม่ได้เข้าแทรกแซงแต่อย่างใด ทางราชการจะเข้ามาจัดการกับพวกอั้งยี่ก็ต่อเมื่อพวกอั้งยี่มีพฤติกรรมละเมิดกฎหมายอย่างรุนแรง เช่น กรณีวิวาทของอั้งยี่จันทบุรีในปี พ.ศ. 2367 หรือการก่อกองกลางของอั้งยี่ในเมืองระยอง พ.ศ. 2391 เป็นต้น การที่นโยบายควบคุมอั้งยี่ดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จจึงนำไปสู่การกำหนดนโยบายอนุญาตให้มีการจัดตั้งสมาคมลับอั้งยี่ได้เลยเนื่องจากนโยบายการอนุญาตจะสามารถทำให้รัฐบาลควบคุมอั้งยี่โดยการรู้ถึงจำนวนของสมาคมลับ ที่ตั้ง หัวหน้า จำนวนสมาชิกของแต่ละสมาคมได้อย่าง

คราว ๆ ดังนั้น จึงเป็นการง่ายที่รัฐจะเข้าไปควบคุมดูแลไม่ให้มีการทำผิดกฎหมายร้ายแรงหรือเมื่อสมาคมใดที่ทำผิดกฎหมายรัฐก็สามารถไปตามจับกุมตัวได้ การดำเนินการให้จัดตั้งสมาคมกลับได้ภายใต้กฎเกณฑ์ของรัฐก็คือ ชาวจีนกลุ่มใดที่ต้องการจัดตั้งสมาคมจะต้องมายื่นคำร้องขออนุญาตต่อทางการ โดยในคำร้องนั้นจะต้องระบุถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสมาคม ที่ตั้งของสมาคม รายชื่อของหัวหน้าและสมาชิก ที่อยู่อย่างละเอียด รวมไปถึงสาขาย่อยของสมาคม(ถ้ามี) เมื่อยื่นคำร้องและได้รับการพิจารณาอนุมัติจากรัฐให้ตั้งสมาคมแล้ว หัวหน้าสมาคมต้องมาทำการถือน้ำสาบาน พร้อมกับทำสัญญาพันธะกันว่า จะไม่คิดร้ายต่อกบฏต่อแผ่นดิน ไม่ข่มเหงรังแกชาวบ้าน จะดำเนินงานของสมาคมโดยอยู่ในขอบเขตของกฎหมายบ้านเมือง และจะให้ความร่วมมือกับรัฐในทุกๆด้าน และจะต้องแจ้งกับรัฐหากมีการรับสมาชิกเพิ่มในกรณีที่สมาชิกของสมาคมทำผิดกฎหมาย ก็จะต้องได้รับโทษอย่างหนักซึ่งหัวหน้าก็ต้องได้รับโทษด้วยเพราะถือว่าไม่ดูแลสมาชิก (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2524 , หน้า 224-225)

กล่าวโดยสรุปในช่วงต้นรัตน โกสินทร์ตอนต้น ได้มีการก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ขึ้นระหว่างนายทุนจีนกับชนชั้นนำในระบบศักดินาของไทย แต่การก่อรูปวัฒนธรรมดังกล่าวยังจำกัดอยู่ในวงแคบเนื่องจากชาวจีนอพยพทั่วไปยังคงใช้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบสมาคมลับอันยังเป็นกลไกสำคัญที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมมาจากจีนแผ่นดินใหญ่

สรุปท้ายบท

ผลการศึกษาวิเคราะห์ในบทที่ 4 สามารถสรุปได้ว่า การก่อรูปชนชั้นกลางในจังหวัดชลบุรีเกิดขึ้นจากการที่ชาวจีนอพยพเข้ามามีส่วนร่วมสร้างระบบการผลิตเพื่อขายควบคู่ไปกับการดำรงอยู่ของระบบไพร่ของสังคมไทยในช่วงรัตน โกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนอพยพที่ทำการผลิตเพื่อขายทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่อยู่นอกระบบไพร่ทำให้ชาวจีนอพยพได้กลายเป็นฐานของการก่อรูปชนชั้นกลางเนื่องจากระบบศักดินาไทยจัดตั้งบนฐานของระบบไพร่ ระบบไพร่ของไทยเป็นระบบการควบคุมกำลังคนโดยแบ่งคนในสังคมออกเป็น 2 ชนชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นผู้ปกครองหรือมูลนายซึ่งประกอบด้วยเจ้านายและขุนนาง ส่วนอีกชนชั้นหนึ่งเป็นผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นชาวบ้านทั่วไปที่ถูกจัดเป็นไพร่โดยไพร่ทุกคนจะต้องสังกัดมูลนายคนใดคนหนึ่ง ดังนั้น การอพยพเข้ามาของชาวจีนนั้นมิได้สังกัดภายใต้ระบบไพร่ แต่เป็นกลุ่มที่อยู่ตรงกลางระหว่างมูลนายกับชาวบ้านที่เป็นไพร่ทำให้ชาวจีนอพยพสามารถพัฒนาขึ้นเป็นชนชั้นกลางในจังหวัดชลบุรีตั้งแต่ช่วงรัตน โกสินทร์ตอนต้นได้เมื่อทำการผลิตเพื่อขาย

ชนชั้นกลางในชลบุรีที่ก่อรูปมาจากชาวจีนอพยพในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นผู้ก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์ขึ้นจากวัฒนธรรมแบบทุนนิยมของชาวจีนอพยพ วัฒนธรรมดังกล่าวตั้งอยู่บนความคิดความเชื่อ 2 ประการหลักคือ ความเชื่อในระบบเครือญาติแบบระบบแซ่ตระกูล และอุดมการณ์ที่มุ่งการสะสมทุนเป็นเป้าหมายในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมแบบทุนนิยมของชาวจีนอพยพในฐานะชนชั้นกลางได้เป็นฐานการก่อรูปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทุนนิยมเชิงอุปถัมภ์เมื่อนายทุนจีนเข้าไปเป็นผู้ใ้อุปถัมภ์ของชนชั้นนำในระบบศักดินาในช่วงต้นรัตนโกสินทร์โดยผ่านกลไกของระบบราชการ เช่น ตำแหน่งกรมท่าซ้าย นายอำเภอจีน จางวางอำเภอจีน และระบบเจ้าภาษีนาอกร เป็นต้น ความจำเป็นที่นายทุนจีนต้องอาศัยระบบอุปถัมภ์ก็เนื่องจากการเข้ามาของชาวจีนอพยพได้ถูกจัดให้เป็นคนนอกระบบไพร่ ดังนั้น จึงไม่ได้รับการคุ้มครองและความมั่นคงในการสะสมทุนจากระบบไพร่

นอกเหนือจากนายทุนจีนแล้วยังพบว่า ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบสมาคมลับอั้งยี่ที่สืบทอดมาจากสมาคมองค์สามของจีนแผ่นดินใหญ่ เนื่องจากสมาคมลับอั้งยี่เป็นกลไกที่มีความสำคัญต่อชาวจีนอพยพ 4 ประการคือ การต่อต้านเมื่อถูกกดขี่ข่มเหงของรัฐ การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชาวจีนที่พูดภาษาเดียวกันหรืออยู่ในท้องถิ่นหรือมีแซ่เดียวกัน และการใช้อิทธิพลที่ผิดกฎหมาย